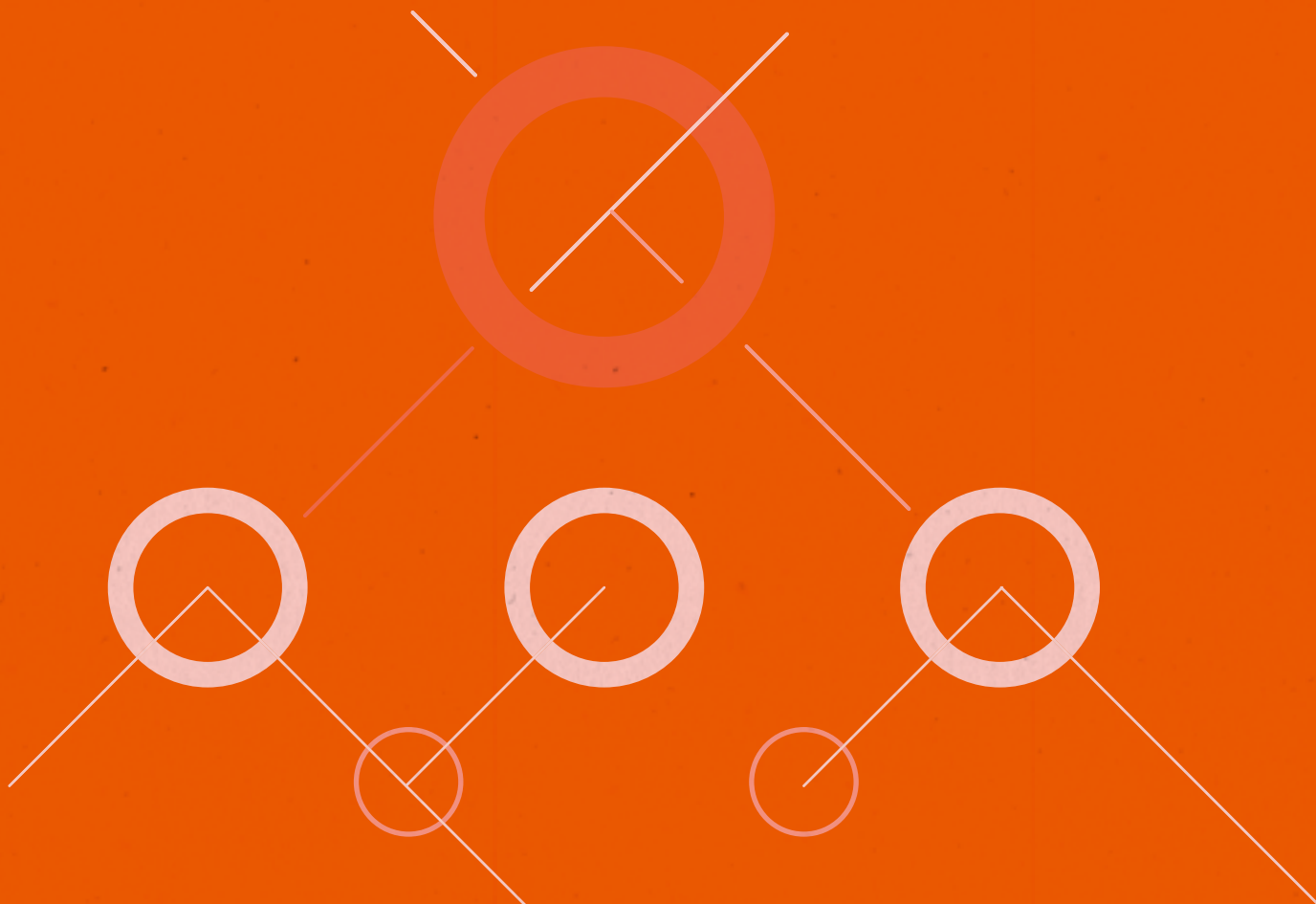

БРАНИСЛАВ КОЈИЋ

ПРОСТОР У СЕЛУ
СЕЛО У ПРОСТОРУ

БРАНИСЛАВ

КОЈИЋ

ПРОСТОР У СЕЛУ
СЕЛО У ПРОСТОРУ

ГЕОГРАФСКИ ИНСТИТУТ
„Јован Цвијић“ САНУ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
Галерија науке и технике

Београд 2017

Импресум

Галерија науке и технике САНУ бр. 30
**Бранислав Којић – простор у селу,
село у простору**

Аутори изложбе
**Злата Вуксановић-Мацура
Марија Дробњаковић
Јована Тодорић
Александра Спалевић**

Изложбу приређују

Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ
Галерија науке и технике САНУ

Визуелни идентитет и графички дизајн
Вјено Сумић

Лектура
Милена Богдановић

Сарадници на реализацији
Бојана Божић Хреља
Андреа Раичевић

Техничка реализација изложбе
Жељко Левнаић, Продукција 68

Изложбу подржали
Музеј науке и технике, Београд
Музеј града Београда
Институт за архитектуру и урбанизам Србије
Етнографски музеј у Београду
Народна библиотека Србије
Библиотека САНУ

Изложбу су финансирали
Министарство културе и информисања Републике Србије
Министарство просвете, науке и технолошког развоја
Републике Србије

Публикацију издају

Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ
Српска академија наука и уметности

Аутори каталога
Злата Вуксановић-Мацура
Марија Дробњаковић
Јована Тодорић
Александра Спалевић

Рецензенти
Бранислав Митровић
Жељко Бјељац

За издаваче
Милан Радовановић, директор Географског института „Јован
Цвијић“ САНУ
Зоран Петровић, директор Галерије науке и технике САНУ

Дизајн и прелом каталога
Вјено Сумић

Лектура
Милена Богдановић

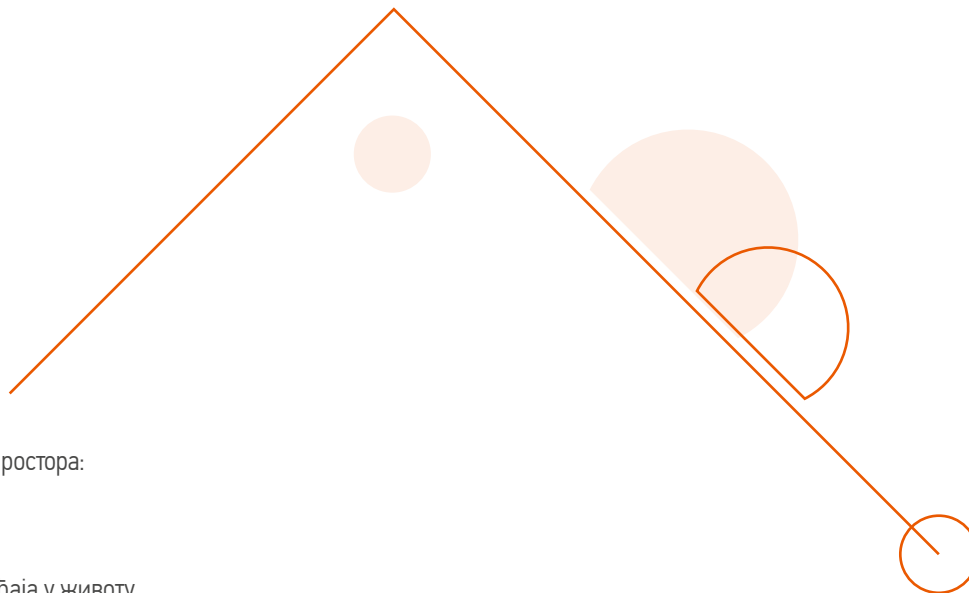
Штампа
Inovatic Wolf, Панчево

Тираж
500

ISBN
978-86-80029-74-0

Садржај

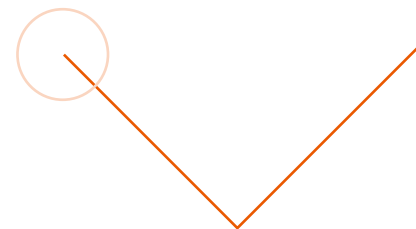
1. Захвалница | **4**
2. Којић и село | **7**
3. Истраживање и планирање руралног простора:
рад Бранислава Којића | **19**
4. Хронолошки преглед значајнијих догађаја у животу
и раду Бранислава Којића | **53**
5. Библиографија Бранислава Којића | **64**
6. Каталог експоната | **70**
7. Књига сажетака са научне конференције | **78**

Захвалница

Изложба и научна конференција *Бранислав Којић – простор у селу, село у простору* приређени су тридесет година након смрти овог изузетног научника и вишестраног ствараоца. Организује их Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ, у години када прославља седам деценија постојања и деловања, надовезујући се на низ активности и догађаја, попут одржавања свечане академије и публикација више значајних монографија, којима је обележио свој дуготрајан научноистраживачки рад.

Ауторке изложбе су осмислиле и оствариле поставку уз несебичну помоћ стручњака из различитих институција, који су допринели да се идеја о расветљавању руралног дела опуса Бранислава Којића на прави начин реализује. То су, најпре, наше колегинице и колеге из Географског института „Јован Цвијић“ САНУ – директор Милан Радовановић, библиотекарка Добрила Стајић, као и Петар Нешић и Снежана Нешић – који су нам пружали подршку од почетних замисли о организовању изложбе и конференције до њихове припреме и спровођења. Посебно захваљујемо рецензентима каталога изложбе, проф. Браниславу Митровићу, редовном члану САНУ, и др Жељку Бјељцу, научном саветнику у Географском институту. Изузетно смо захвалне свим предавачима на научној конференцији јер су прихватили наш позив. Њихова излагања су уврштена у XIII меморијални циклус предавања „Академик Александар Деспич“, а проширени апстрактни су штампани у овој публикацији.

Изложени експонати потичу из Заоставштине Бранислава Којића, која се чува у Музеју науке и технике у Београду, из Института за архитектуру и урбанизам Србије, библиотеке Географског института „Јован Цвијић“ САНУ, Библиотеке САНУ, Етнографског музеја у Београду, Музеја града Београда и Народне библиотеке Србије. На колегијалној помоћи захваљујемо др Снежани Тошевој и Милошу Јуришићу из Музеја науке и технике у Београду, проф. др Владимиру Мацури, Оливери Голубовић из Библиографске службе САНУ, маст. Ангелини Банковић из Музеја града Београда, Милени Милинковић из Библиотеке Института за архитектуру и урбанизам Србије, Маши Милорадовић из Народне библиотеке Србије и др Милошу Матићу из Етнографског музеја у Београду. На лепој сарадњи захваљујемо Бојани Божич Хрељи и Андреи Раичевић, кустоскињама Галерије науке и технике САНУ, која је и саорганизатор изложбе.

У реализацији изложбе и научне конференције, веома је значајна била финансијска подршка Министарства културе и информисања Републике Србије и Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

— ЗМАЈ

Којић и село

Ове, 2017. године навршавају се три деценије од како нас је напустио Бранислав Којић. Али, његово дело и стваралачки дух и даље су присутни. Ко је био Бранислав Којић? Архитекта? Професор? Академик? Најшира професионална јавност углавном га је видела као ствараоца који је у првој половини XX века отворио пут модерне у архитектури Србије и Београда. „Којић се може сматрати иницијатором и првим „правозаступником“ групе модерниста. Његови написи у дневној штампи и другим публикацијама, велики број предавања у кругу самих архитеката и други видови јавне активности чинили су неку врсту идејне окоснице покрета“ (Martinović, 1972, 24). То је тачно, али није и довољно. Снежана Тошева, историчарка уметности и кустос Музеја науке и технике, у коме се чува највећи део заоставштине Бранислава Којића, у каталогу за изложбу из 2001. године, која је била посвећена Којићу, међу многим његовим занимањима наводи да је био и научник у различитим областима, те да је, уз друго, „проучавао [...] балканску профану и сеоску архитектуру, у оквиру које се бавио не само проблемима сеоског градитељства у прошлости већ и перспективама развоја савремене сеоске архитектуре“ (Тошева, 2001, 14). Овом изложбом је презентован првенствено Којићев архитектонско-пројектантски рад, реализоване зграде, остварени и неостварени пројекти, студије и конкурси. Сличан карактер имала је и једна ранија изложба, из 1982. године, организована када је Којићу додељена Велика награда архитектуре Савеза архитеката Србије и Друштва архитеката Београда (Маневић, 1983). Тако је проблематика села, као важан део Којићевог стваралачког опуса, остала „невидљива“ не само за најширу публику већ и за знатан део оних који су се на различите начине бавили питањима развоја сеоских насеља. Овај сегмент његовог рада био је повремено приказиван и анализиран, али углавном као доказ да се радило о свестраном аутору (Радовановић, 1982).¹

¹ Изузетну анализу Којићевог рада о селу и сродним темама дао је Милован В. Радовановић.

Намера аутора изложбе *Бранислав Којић – простор у селу, село у простору* јесте да ту празнину попуне. Изложба нуди непознатог или недовољно познатог Којића, чији се енормни допринос може описати реченицом: осветлио је пут модернизацији села. Којић је био архитекта који се у првом периоду свог професионалног деловања, од 1921. до 1941. године, поред пројектовања и градње у урбаним срединама, бавио и изучавањем архитектуре српског села. Касније, од 1945. до 1977. године, посветио се низу тема о руралном свету, са нагласком на перспективи његовог развоја у оквиру новог друштвеног система социјалистичке Југославије. У овој периодизацији Којићевог стваралаштва, која је на први поглед веома оштра, теме прошлости и перспектива се додирују и прожимају. О њима је Којић забележио следеће: „Поред прилога познавању културних прилика на нашем селу у блиској прошлости, овај рад [Архитектура српског села] треба да послужи и раду на његовом унапређењу у будућности. Данашње грађење на селу није на задовољавајућој висини. Грађење [...] мора да буде упућено правцем у коме ће се, у много знатнијем обиму, користити новим техничким средствима у духу рационалности савремене архитектуре“ (Којић, 1941, 2). Ове речи из јануара 1941. године јасно говоре о његовом виђењу тадашњег положаја села и о путу којим би оно требало да крене и да се развија. Неколико деценија касније, 1977. године, Којић каже: „Мене историја интересује ради данашњице и ради будућности, више него ради прошлости“ (Тошева, 2001, 11).

Којићева изучавања села, у најширем значењу тог појма, осим на историју, била су ослоњена и на антропогеографију. Вук Стефановић Караџић, Јован Цвијић и Бранислав Којић формирали су (антропо)географски поглед у коме се истиче хијерархија просторних јединица – од огњишта и куће, преко сеоског насеља и атара, до скупова села (Drobnjaković, et. al, 2017). У овом следу, сваки од аутора понешто је додао наведеном низу обележја. Милован Радовановић (1982) истиче да је Којићева заслуга што је атар уврстио у рурални просторни систем, који је Цвијићу измакао. Којић се чудило овом Цвијићевом превиду јер је сматрао да је „атар [...] главна осовина живота и рада села“ (Којић, 1956, 101). Могуће је да је ова разлика код два истраживача настала због њихове основне научне оријентације: Цвијић је био географ, а Којић архитекта. Којић је подвлачио разлику овим речима: „Главна разлика је у чињеници да антропогеографи истражују како је и шта настало и како данас изгледа, а урбанисти како шта данас изгледа и куда га треба упутити. Тако је, и поред извесних методолошких разлика, савремени урбанизам, као наука и техника о изградњи насеља и уређењу територија, дубоко заинтересован за антропогеографију и

са своје стране пружа доприносе овој науци“ (наведено према: Радовановић, 1982, 126). И када се архитекта-урбаниста нађе пред задатком „куда треба упутити“ развој села, испред њега се неизоставно отвара огромна површина атара као посебна тема.

Питање „куда треба упутити“, о коме Којић говори као о кључном урбанистичко-планерском изазову, јесте професионално и стручно, али истовремено и питање дугорочног друштвеног опредељења, а често и текуће политике. Где је ту био Бранислав Којић? Зоран Маневић, историчар уметности и један од најбољих познавалаца модерне архитектуре Србије и Југославије, сматра да Којић у новој, социјалистичкој Југославији „демонстрира свој необичан смисао за уклапање у средишње токове друштвеног развика“ (Маневић, 1983, 12). Чињеница је да је Којић након Другог светског рата припадао професионалном врху струке, који је био повезан са новим друштвеним поретком. Године 1950. објавио је чланак о задружном селу као новом типу насеља, реконструисаном из постојећег (Којић, 1950).² Којић пише: „Сеоска насеља и сеоска архитектура развијали су се најчешће спонтано без ичијег интересовања, помоћи или интервенције. Данас архитекти имају једну нову, велику одговорну дужност, да створе животни и радни оквир за сељака. Код нас у Југославији тај оквир мора да буде одраз социјалистичке организације села, тј. да носи сва обележја задружног села“ (Којић, 1950, 111). Ова реченица може се данас учинити тривијалном, али је у време када је изговорена морала да делује превратнички. Наиме, између два светска рата, Којић се првенствено бавио архитектонском проблематиком. Социјалну димензију села која је истраживао, као да није запажао, иако је српско село у том периоду, уз неке изузетке, било оптерећено сиромаштвом и изузетно тешким животом сељака (Dobrivojević, 2013, 28).

Крајем новембра 1950. године, Којић је учествовао на Првом саветовању архитеката и урбаниста Југославије у Дубровнику,³ као члан групе архитеката из Србије, где је изложио један од својих првих радова на тему *руризма*.⁴ Била је то једна од најзначајнијих конференција одржаних у Југославији, не само што је ту дефинитивно направљен раскид са соцреализмом, већ и стога што се кренуло у тражење сопствених професионалних одговора. Село је било једно од важних питања и Којић је у свом реферату понудио могући одговор: „Задружна газдинства биће масовни носиоци производње, служиће се у свом раду и за своје организационе облике, искуствима и резултатима постигнутим на државним добрима [јер] индивидуални сеоски сектор нема услова за развој у будућности због

² Чланак је настао на основу реферата који је Којић изложио на Саветовању студената архитектуре, одржаном од 12. до 18. фебруара 1950. године у Загребу (упореди: Krstić, 2014, 13).

³ Учесници Дубровачког саветовања били су: М. Бајлон, Р. Богојевић, Ђ. Бошковић, Н. Добровић, Б. Којић, Ј. Крунић, М. Мацура, Б. Максимовић, М. Пантовић, Б. Петричић, Б. Стојановић, Х. Стојановић, М. Злоковић (Krstić, 2014).

⁴ Према Којићевом одређењу, „руризам решава општу проблематику уређења и изградње села тј. комплексни проблем једног насеља чија је карактеристика одређено занимање становништва“ (Којић, 1950, 140). Данас се уобичајено користи да означи грану урбанизма која се бави планирањем и уређивањем села. У Великом речнику страних речи и израза, под појмом „руризам“ подразумева се „наука која се бави унапређивањем живота на селу“ (Клајн & Шипка, 2006, 1091), док у истом речнику појам „руризам“ не постоји.

⁵ Ово је допуњено издање истоимене књиге, коју је Којић први пут објавио 1958. године.

велике уситњености поседа, на којима се не може спроводити агротехника нити механизација рада“ (Којић, 1950, 139). Идеја сељачке радне задруге, као основе *задружног села*, промовисана је у политичком врху нове Југославије (Аранђеловић, 2016, 94). То је била основа за трансформацију класичног села у нови тип. Несумњиво је да је Којић веровао у задружни систем као делотворан начин за превазилажење проблема сеоског сиромаштва, као и у његову способност да ефикасније одговори на потребу производње хране.

Којићева вера није била изазвана приклањањем новој комунистичкој власти. Она је била искрена и дубока и долазила је из неколико извора. Прва је била његова породична заоставштина. Којићеви преци пристигли су око 1750. године из Старог Колашина у Шумадију, у Гружу, где су се учврстили у селу Закути (Којић, 1975). Најзначајнија Којићева књига из времена пред Други светски рат, поменута *Архитектура српског села - Шумадија и Поморавље*, на првим страницама доноси фотографију са потписом „Дворишта старе задруге поч. Јеремије Којића у селу Закуте у Доњој Гружи из друге половине 19. века“ (Којић, 1941, 5). Реч је о уређеном сеоском амбијенту који одише имућношћу. Млади Којић је ту слику памтио, као и искуства која је вероватно имао у вези са прадедовском задругом. Исту фотографију је поново објавио пар деценија касније, у допуњеном издању дела *Сеоска архитектура и руризам*⁵ (Којић, 1973, 102). Друго, Којићеви родитељи су били учитељи „који су цео свој живот посветили просвећивању народа“ (Којић, 1941). Његово дело показује да је и он дубоко веровао у исправност такве мисије. И надаље, сматрао је да архитекти, када је реч о професионалним питањима, треба да просвете сељака и створе предуслове за просторно-функционално унапређење куће и сеоског газдинства, попут рационалне организације окућнице и штедње енергије у кући, па све до стварања „урбанизованог“ амбијента села (Којић, 1950, 111). Треће, његов отац Ђорђе (1860–1945) је пре Другог светског рата био прогањан „због политичке активности“, јер „се од ране младости активно бавио политичким радом као социјалиста Светозара Марковића, а касније члан Радикалске партије од њеног оснивања“ (Којић, 1975, непагинирано, део Породица). То је код Којића могло да створи сумњичавост према међуратном друштвеном миљеу у коме је живео и имао приватну архитектонску праксу. Најзад, гимназијалац и студент Бранислав Којић стекао је своје образовање у Француској, у коју је стигао 1916, после преласка Албаније. Године 1917. је конкурисао и био примљен на *École Centrale des Arts et Manufactures*, на „техничку велику школу“ у Паризу (Којић, 1975, непагини-

⁶ Према тврдњи архитектке Бранислава Крстића, коју је у разговору 2013. године пренео архитекти Владимиру Мацури, Којић је говорио да краљ Александар није дозвољавао да архитекти модерне оријентације у том духу пројектују и граде зграде у Улици кнеза Милоша, што је, у то време, била авенија са престижним вилама, која је водила на Топчидер и до краљевог двора на Дедињу.

⁷ Групу су основали архитекти: Милан Злоковић, Јан Дубови, Бранислав Којић и Душан Бабић. Касније су им се прикључили: браћа Петар и Бранко Крстић од 1929, Драгиша Брашован од 1930, Михајло Радовановић од 1931, Момчило Белообрк од 1932, Александар Секулић од 1932, Светозар Јовановић од 1932. и други. У зениту свог деловања, ГАМП је имао око 20 чланова. Група никада није представљала формалну организацију, а њени чланови су се разишли 1934. године, због различитих погледа на њену мисију.

рано, део Биографија), која је француској индустрији подарила неке од најзначајнијих привредника, попут Мишелина или Пежоа. Дух овог образовања – рационалност, систематичност, организованост, истрајност, а пре свега окренутост ка иновацијама – помогао му је да развије смисао за поглед у будућност. Којић је био фасциниран школом, коју је завршио стекавши диплому *Ingénieur des Arts et Manufactures*. На његове ставове, као зрелог архитекте у пуном замаху средином 1930-их, када је са супругом Даницом имао пројектантски биро, можда је утицало и извесно неприхватање архитектуре *модерне*, које се сретало у елитним круговима Краљевине Југославије, док је Министарство грађевина имало неписане смернице о томе који се стилови могу примењивати за поједине врсте грађевина (Тошева, 2012). Све то је омаловажавало архитектуру за коју се Којић залагао.⁶ Одговор, између осталог, на овакво стање било је оснивање Групе архитеката модерног правца 1928. године, за коју је Којић израдио програмски текст.⁷ Он каже: „У архитектури целе Европе настао је после рата преокрет. Дух нове цивилизације – изражен у научној обради сваког већег животног и социјалног проблема – захватио је и архитектуру. Снажним замахом у Немачкој, Холандији, Русији, Чешкој, Аустрији, Француској, модерна архитектура потискује данас већ стара схватања архитектуре на бази стилова и старих монумента“ (наведено према: Тошева, 2001, 71).

Све ово – лични таленат, породично наслеђе, модерно школовање, напредна професионална стремљења, дружење са истомишљеницима – утицало је на Којићев поратни професионални пут, у коме су се његови вредносни судови и уверење да кретање напред, упркос тешким изазовима, доприноси успесима и напретку друштва, спојили са новим друштвеним системом. Он бележи: „недостатак искуства [у спровођењу послератног плана] не спречава напредак и стварање“ (Којић, 1950, 143). Којић је, извесно, био лево оријентисани интелектуалац и модерниста који је нудио нов концепт села, заснован на задрузи. Без обзира на велике приговоре које данашњи аутори упућују првој привредној декади социјалистичке Југославије, у којима се истичу тадашњи анимозитет и неповерење према сељаку (Павловић, 1997; Dobrivojević, 2013), чињеница је да предратни поседи и махом примитиван начин привређивања, уз аграрну пренасељеност, нису могли да обезбеде ни минималан просперитет села и сељаштва. Због тога је требало спровести укрупњавање имања, уз модернизацију технологије.

У таквом друштвеном и временском контексту треба сагледавати Којићеву улогу теоретичара и практичара. Он је упорно, из године у годину, трагао за равнотежом између изградње државних пољопривредних добара и унапређивања постојећег села и система сеоских насеља. Трагао је за рационалним моделом по коме је требало да се допуњују и подржавају новоформирана државна добра и постојећа села, употпуњени земљорадничким задругама. Којић је веровао да се не може створити ново село и нова пољопривреда негирањем постојеће стварности, већ да је треба уважавати без обзира на то што је умногоме била оптерећена проблемима из прошлости (Којић, 1950). Свој реферат на Дубровачком саветовању завршио је речима да ће утврђене норме у сеоском животу и раду морати делимично да се поштују „у првим фазама реконструкције села“ (Којић, 1950, 147). У складу с овим ставом било је и његово залагање за „реорганизацију сеоских насеља, окућница и дворишта“ у оквиру израде десетогодишњег привредног плана Гружанског среза, у коме се постављало и питање насеља. Којић објашњава: „село би било првостепени задружни организам, јер величина атара одговара величини пољопривредне управно радне јединице [...]. Карактеристика предлога је поштовање постојеће организације насеља, са планским употпуњавањем и развијањем на бази савремених потреба и услова“ (Којић, 1953, 227).

Велика државна добра и сеоске радне задруге били су просторно-организациони модели, широко примењивани у целој Југославији. Идеја о формирању државних добара и земљорадничких задруга, у првим годинама по завршетку Другог светског рата, делом је била ослоњена на совјетске совхозе, односно *колхозе* (Аранђеловић, 2016, 112). С друге стране, они су, бар према замисли, одговарали некадашњим продуктивним властелинским имањима у Панонији или газдинствима каква су се сретала у многим развијеним капиталистичким земљама. Године 1957. Којић је објавио треће издање књиге *Пољопривредна архитектура*, у којој је детаљно разрадио урбанистичко-архитектонске аспекте државног добра. Југославија је изградила, или је трансформисала из старих добара, стотине оваквих пољопривредних погона. То нису била села у конвенционалном или класичном значењу. Реч је била о насељима пољопривредних радника, где „стамбена зона на државном добру има у многоме одлике радничког индустријског насеља“ (Којић, 1957, 11), односно о новом или реконструисаном насељу са услужним центром и школом, здравственом установом и јаслама, спортским теренима, зеленилом и парком. У насељима су била формирана и

пољопривредна дворишта као посебне функционалне целине једне производне јединице. Њих Којић посебно обрађује и дефинише као „скуп свих пољопривредних зграда и уређаја потребних за једно пољопривредно газдинство“ (Којић, 1957, 15), и разликује неколико врста, као што су: главно двориште државног добра, двориште фарме, двориште сељачке радне задруге, те двориште посебне намене. Велика државна добра често су захватала постојећа села, као у случају Панчевачког рита, али су у Србији постојала и многа села независно од њих. Због тога је Којић у пољопривредна дворишта уврстио и „мала сеоска дворишта [која] могу имати врло различите облике који произилазе из различитих локалних услова. У сваком случају она чине основне јединице у склопу сеоског насеља“ (Којић, 1957, 17). Овде поново уочавамо његов став да се из укупног комплексног односа пољопривреде и новог друштвено-економског приступа не може искључити индивидуално сеоско домаћинство, које је на различите начине повезано са земљорадничком задругом. Предлози за уређивање „малог сеоског дворишта“ нашли су своје место у детаљним сугестијама изнетим у књизи *Сеоска архитектура и руризам*, из 1973, чије је прво издање изашло 1958. године.

Текст „Архитектонско-урбанистички преображај села у Србији ван покрајина од 1945. до 1975. године“ можда је одјавна шпица Којићевог филма о селу (Којић, 1977). У овом чланку он сумира три деценије развоја сеоских насеља, говори о сељацима – индустријским радницима који су променили село, систему саобраћаја и везама са градом, унутрашњој структури села и комуналној опреми, становању и архитектури. Интересантно је да овај рад нема закључак, већ се ауторове оцене – највећим делом позитивни коментари о променама које су се догодиле у посматраном периоду – налазе унутар текста. Којић чланак завршава важним питањем: „А како ће се овај преображај даље развијати?“ Он даје две могуће алтернативе: одумирање села и трансформација села у град, и констатује: „Јасно је [...] да ће се један или други процес различито одражавати ако је у питању велико збијено насеље у Поморављу или у Тимочкој крајини или у Мачви са неколико хиљада становника или мало разбијено насеље у брдским пределима у Западној Србији“ (Којић, 1977). Догађаји су од тада до данас потврдили његов став. Након овог текста, Којић се готово није бавио проблематиком села. Он ју је дотицао у систематизацијама и типологијама насеља у Србији, и то првенствено у контексту просторног планирања региона и републике.

У првој поратној деценији, Којић је подстакао низ личности да се баве проблематиком руризма, а многе од њих су касније заузеле водећа места у југословенској и српској архи-

тектури. Он у својим публикацијама наводи: Станка Мандића, Ратомира Богојевића, Зорана Петровића, Бранислава Миленковића, Милана Палишашког, Јована Крунића. Тиме су се, надаље, бавили његови студенти, сарадници и професионални наследници. Међу првима је био Ђорђе Симоновић, архитекта и професор, који је на Архитектонском факултету од Којића преузео предмет о селу и руризму, а заједно су објавили и више текстова (Којић & Simonović, 1975). Симоновићев (1980) уџбеник, богато илустрован ситуацијама из праксе, донео је актуелне примере развоја, регенерације, реконструкције, адаптације и регулације сеоских структура и унапређивања атара, села, куће и окућнице, а истовремено је био на-доградња Којићевих књига Пољопривредна архитектура и Сеоска архитектура и руризам. Новија истраживања у области руризма на Архитектонском факултету су наставили професори Милорад Рибар (Рибар, 1988; Симоновић & Рибар, 1993) и Александар Виденовић (2016).

Којићу је била блиска антропогеографија, тако да је његово изучавања села данас саставни део курикулума Географског факултета. Професор Милован В. Радовановић, географ, сачинио је 1982. године обиман аналитички текст „Научни допринос Бранислава Којића модерној теоријској и урбаној географији“, обухватајући укупан период његовог научног деловања. Којићеве тезе и референце обрађују се у оквиру предмета рурално планирање и географија насеља, и представљају незаобилазну литературу за израду дипломских, магистарских, мастер и докторских радова о питањима планирања и уређења села.

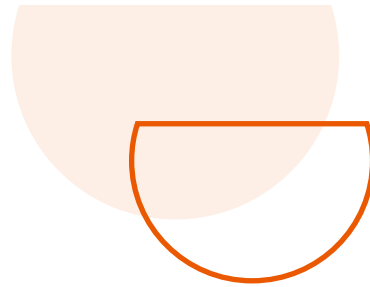
Уместо закључка, послужићемо се компаративним приказом односа Којићевих текстова посвећених селу и оних у којима је обрађивао друге теме. Постоји неколико његових библиографија и оне се међусобно незнатно разликују. Укупан број Којићевих радова које смо евидентирали је 159, од којих је једна трећина посвећена селу. По деценијама, однос текстова у којима обрађује друге теме и текстова о селу је следећи:

- ▶ 1929–1941. од укупно 37 радова, седам је о селу;
- ▶ 1945–1955. од укупно 31 рада, село се разматра у 19;
- ▶ 1956–1965. од 37 радова, у 12 је тема село;
- ▶ 1966–1975. од 28 радова, девет је окренуто селу;
- ▶ 1976–1984. од 17 радова, у свега пет је обрађено село.

Статистика показује да је најплоднији период Којићевог бављења селом био од 1945. до 1965, када је настао укупно 31 рад, што је око 60% свих његових текстова о селу. У те две деценије, Којић је објавио пет својих најзначајнијих текстова – књига и научних чланака, у којима је из дубоке и понекад магловите прошлости изводио закључке корисне за будућност. Његова *окренутост ка просперитету* села била је кључна за утемељење руризма као посебне гране архитектуре и просторног планирања. Бранислав Којић је својим проучавањима села пружио визију бољих насеља у руралном делу света.

— Злата Вуксановић-Мацура

Литература

1. Аранђеловић, М. (2016). *Друштвено-културни услови развоја архитектуре грађевина јавне намене у селима Србије у периоду од 1946. до 1970. године*. Докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду, Архитектонски факултет.
2. Виденовић, А. (2016). *Ревитализација центара у селима брдско-планинских подручја источне Србије*. Докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду, Архитектонски факултет.
3. Dobrivojević, I. (2013). *Selo i grad. Transformacija agrarnog društva Srbije 1945–1955*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
4. Drobňaković, M., Vuksanović-Macura, Z., Spalević, A. & Todorčić, J. (2017). Researching and planning the rural space: the work of Branislav Kojić. *Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA*, 67(2), 195–211, doi: 10.2298/IJGI1702195D.
5. Клајн, И. & Шипка, М. (2006). *Велики речник страних речи и израза*. Нови Сад: Прометеј.
6. Којић, Б. (1941). *Архитектура српског села. Шумадија и Поморавље. Развој од XVIII века до данас*. Београд: Технички факултет Универзитета у Београду.
7. Којић, В. (1950). Izgradnja zadrůžnog sela. *Tehnika: organ Saveza društava inženjera i tehničara FNRJ*, V(3–4), 111–118.
8. Којић, Б. (1953). Проблем реорганизације насеља у Грузи. *Гласник Српске академије наука* V(1), 225–227.
9. Којић, Б. (1956). Сеоски атари. *Зборник Архитектонског факултета*, 2, 101–110.
10. Којић, Б. (1957). *Пољопривредна архитектура. Пројектовање привредних и индустријских зграда* (треће издање). Београд: Народна књига.
11. Којић, Б. (1958). *Сеоска архитектура и руризам*. Београд: Грађевинска књига.
12. Којић, Б. (1975). *Животопис Бранислава Којића*. Рукопис. Београд: Архив САНУ.
13. Којић, В. & Simonović, Đ. (1975). *Seoska naselja Srbije*. Beograd: Izdavačko-informativni centar studenata.
14. Којић, В. (1977). Архитектонско-урбанистички преображај села у Србији ван покрајина од 1945. до 1975. године. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 57(1), 15–30.
15. Којић, Б. (1978). *Сеоска архитектура и руризам* (друго, допуњено издање). Београд: Грађевинска књига.
16. Krstić, V. (pr.) (2014). *Atinska povelja i misao arhitekata i urbanista FNRJ 1950-ih*. Beograd: V. Krstić.
17. Маневић, З. (1983). *Којић. Велика награда архитектуре '82*. Каталог изложбе. Београд: Савез архитекта Србије и Друштво архитеката Београда.
18. Martinović, U. (1972). *Moderna Beograda: arhitektura Srbije između dva rata*. Beograd: Naučna knjiga.
19. Павловић, М. (1997). *Српско село 1945–1952: откуп*. Београд: Институт за савремену историју.
20. Рибар, М. (1988). *Савремени руризам*. Београд: Универзитет у Београду, Центар за мултидисциплинарне студије.
21. Simonović, Đ. (1980). *Uređenje seoskih teritorija i naselja*. Beograd: Naučna knjiga.
22. Симоновић, Ђ. & Рибар, М. (1993). *Уређење сеоских територија и насеља: урбанизација села*. Београд: ИБИ - Инжењеринг и пројектовање.
23. Радовановић, М. В. (1982). О научном доприносу Бранислава Којића модерној теорији и урбаној географији. *Глас, САНУ СССХХVIII*, Одељење друштвених наука, 22, 99–152.
24. Тошева, С. (2001). *Бранислав Којић – сећање на архитекту: поводом стогодишњице рођења*. Каталог изложбе. Београд: Галерија САНУ.
25. Тошева, С. (2012). *Архитектонско одељење Министарства грађевина Краљевине Југославије и његов утицај на развој градитељства у Србији између два светска рата*. Докторска дисертација. Београд: Архитектонски факултет, Универзитет у Београду.
26. The History of the École Centrale, Преузето 9. јула 2017, са <http://old-www.ecp.fr/lang/en/home/History>

Истраживање и планирање руралног простора: рад Бранислава Којића¹

Апстракт: Архитекта и руралиста, професор и академик Бранислав Којић дао је изузетан допринос изучавању сеоске архитектуре и села, њиховом пројектовању и планирању. Његов приступ био је темељит, систематичан, свеобухватан и интердисциплинаран, а резултирао је утемељењем на нашим просторима посебног правца у истраживању села – руризма. Спровео је проучавања интеррегионалног карактера, обухватајући територију свих шест република социјалистичке Југославије, а уз сагледавање локалних и регионалних специфичности. Стваралаштво Бранислава Којића објединило је елементе архитектуре, урбанизма, етнологије, антропогеографије, те је омогућило попуњавање празнина у тадашњим знањима и приступима руралној тематици. У циљу приказа научног опуса и доприноса Бранислава Којића, у раду су дате основне црте његовог рада, размишљања и развој идеја, и то праћењем хијерархије просторних јединица – од сеоске куће, кућишта, преко атара села, сеоског насеља, система насеља, руралног региона и, коначно, до села у регионалним просторним оквирима.

Кључне речи: Бранислав Којић, село, сеоска архитектура, руризам

¹ Верзија овог рада публикована је на енглеском језику: Drobnjaković, M., Vuksanović-Macura, Z., Spalević, A. & Todorčić, J. (2017). Researching and planning the rural space: the work of Branislav Kojić. *Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijić" SASA*, 67(2), 195–211, doi: 10.2298/IJG11702195D.

Увод

Бранислав Којић (1899–1987), архитекта и руралиста,² професор и академик, у необјављеној аутобиографији себе види као ненаметљиву личност склону научно-истраживачком раду, систематичну, упорну, концизну, толерантну, одговорну и с јасном дугорочном визијом (Којић, 1975а). Реактуелизујући изузетан допринос Којића у изучавању сеоске архитектуре и села, њиховом пројектовању и планирању, намера аутора овог чланка јесте да покажу како је његов стручни и научни рад у великој мери био обојен његовим карактерним цртама.

Проблематиком села Којић је почео да се бави пре Другог светског рата, али је та тема постала актуелна након ослобођења. Социјалистичка Југославија је наследила руралну, ниско урбанизовану земљу, у којој су питања живота села била од виталне важности. То је било појачано организованим пресељавањем становништва из пасивних делова Херцеговине, Лике и Црне Горе у Метохију и Војводину, где је колонистима требало обезбедити нов животни простор. У том друштвеном контексту, Којић је започео рад на материји села и њеној систематизацији, називајући је руризмом (Којић, 1958а). Као преломни моменат у ширем научном интересовању за село и сеоску архитектуру, Којић (1973) је видео формирање Семинара за пољопривредну архитектуру на Архитектонском факултету 1939. године, а потом и научне напоре након Другог светског рата.

² Следећи термин руризам, који је Којић употребио и утемељио као нову дисциплину 1958. године, у наслову *Сеоска архитектура и руризам*, а у складу са терминологијом која се употребљава у савременим наукама које се баве руралном тематиком, можемо Бранислава Којића окарактерисати као руралисту.

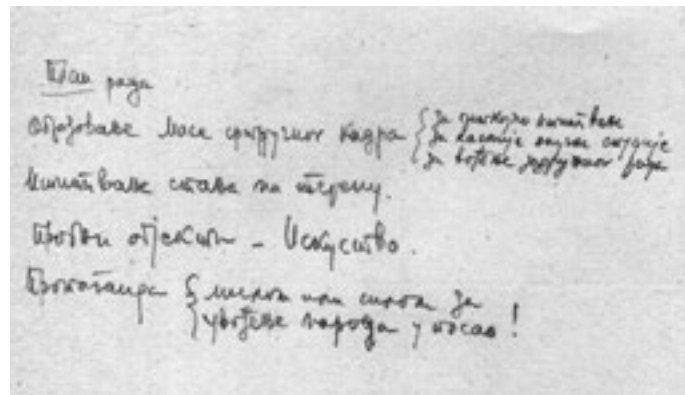

Слика 1. Портрет Бранислава Којића, 1979.

Којићев рад на прикупљању и систематизовању сазнања о селу открива га као постојану и темељиту личност (сл. 2); био је отворен и толерантан, спајајући различите научне дисциплине у чијем средишту је село и обухватајући све елементе руралног; био је одговоран према људима и природним целинама које је обилазио (сл. 3), и према задацима којима се у истраживањима руководио; практичан, јер је заступао принципе функционалности, а надасве истрајан и ентузијастичан, јер је проналазио решења за изазове са којима се село, често на зачељу друштвено-економског система, суочавало.

Стваралаштво Бранислава Којића омогућило је попуњавање празнина у литератури о сеоским насељима и архитектури. За приказивање првобитног начина становања и формирања насеобина на простору Србије, Црне Горе и Македоније, као и Хрватске, Босне и Херцеговине и Словеније, у својим ранијим радовима ослањао се на археолошке и историјске студије, као и на антропогеографску и етнографску грађу о организацији и развоју становања и облика насеља (Влаховић, 1977). Ипак, то су била најелементарнија сазнања, још увек непотпуна, скромна и несистематизована, која су му била од помоћи при разумевању одређених појава, историјског сагледавања процеса, али и као подлога за изналажење нових приступа у решавању проблема везаних за сеоску архитектуру и насеља.

Да би боље схватио неке појаве којима се бавио, користио је различите писане изворе (сл. 4). Најчешће се ослањао на тумачења владарских хрисовуља, повеља, као и на биографије познатих српских политичара и историчара: Ђуре Даничића, Љубомира Стојановића, Константина Јиричека и,

Слика 2. Организација научног истраживања (оригиналне белешке, МНТ Београд)

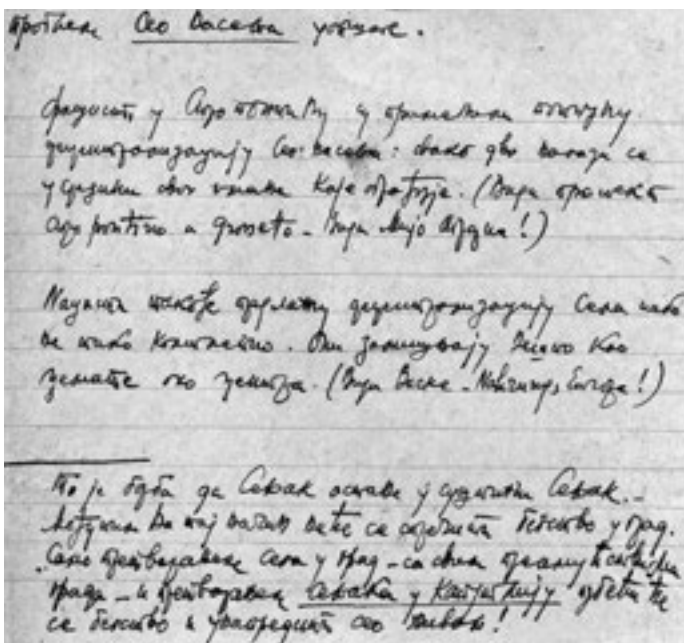

Слика 3. Теренска истраживања (МНТ Београд)

нарочито, Стојана Новаковића. Новаковић је оставио значајна запажања о организацији старих насеља на подручју Србије, о архитектури и начину живота у њима, која су Браниславу Којићу послужила као научна подлога за поткрепљивање сопствених закључака (Новаковић, 1891). Којић је радо консултовао истраживања и приказе у путописима и радовима ранијих аутора, у којима су описани градови, вароши и села из XVIII и XIX века (Стефановић Караџић, 1969; Милићевић, 1876; Карић, 1887; Вујић, 1901; Нушић, 1902; Ђорђевић, 1912; 1926).

Најзначајнију научну основу у делима Бранислава Којића чинили су резултати истраживања Јована Цвијића (сл. 5), који је својим теренским опсервацијама проширио научне видике тог доба, а антропогеографском и етнографском проблематиком је употпунио сазнања о појавама и процесима на простору Србије и Балканског полуострва (Влаховић, 1991). Крајем XIX и почетком XX века, Јован Цвијић (1896; 1902; 1922) је успоставио научни фундамент за проучавање насеља и становништва, на која се Којић позивао како у погледу термилошких одредница тако и при успостављању типологије насеља и кућа, у трагању за основним узроцима стварања локалних и регионалних различитости и сл. Којић је критички приступао Цвијићевим налазима, надограђујући их и проверавајући у тадашњим околностима.

Схватајући и посматрајући село у ширем контексту, Којић је одредио и правац свог даљег научног усавршавања и профилисања (сл. 6). Осим чињеница о сеоској архитектури, изванредних приказа и цртежа, његове најраније синтезе већ садрже и извесну дискусију о самом селу: „Село је било неисцрпан извор снаге коју је давало човечанству током целе историје. Од њега се увек узимало а мало му се враћало. Село није било никад предмет озбиљног старања и рада. Главни део духовних и материјалних настојања и делатности био је намењиван градовима. Наука и уметност, највиши домени човекова стварања нису селу готово ништа дале“ (Којић, 1941, 3).

Слика 6. Оригиналне белешке (МНТ Београд)

Еволуција научне мисли Бранислава Којића одвијала се у неколико фаза, у којима се јасно могу издвојити водеће идеје и предмет истраживања, доминантни проблеми, „излети” у друге научне дисциплине, и то научном сарадњом и повезивањем са различитим релевантним институцијама, као и одређене друштвене околности које су креирале политику и погледе на развој, опстанак и трансформацију села.

Научни и стручни рад Бранислава Којића обележило је неколико различитих, хронолошки повезаних периода. У њима се јасно може пратити померање фокуса његовог истраживања. Тежња аутора овог чланка је да прикажу основне црте Којићевог рада, размишљања и развој идеја. У том погледу, креирана је хијерархија просторних јединица – од сеоске куће, кућишта, преко атара села, сеоског насеља, система насеља, руралног региона и, коначно, до села у регионалним просторним оквирима – која се, уопштено говорећи, заснива на хијерархији социјалних група. У овом раду је приказана хронологија Којићевих научних и стручних активности, дат је преглед његових објављених научних радова у домену руралне проблематике, како би се поново репрезентовао и истакао његов научни опус и допринос. Надаље, у чланку ће бити обрађене појединачне хијерархијске просторне јединице, при чему су наслови за њих преузети из Којићевих текстова.

Сеоска кућа — „исконска суштина вештине грађења“

Бранислав Којић је дао изузетан допринос на пољу унапређења сеоске архитектуре у Србији. Започињући професионалну каријеру као архитекта пројектант, Којићу је форма зграде била од изузеног значаја. Он је био један од ретких архитеката чије интересовање је пробудила сеоска архитектура. Други архитекти пак, како Којић истиче, пре и током његовог доба су били фокусирани на град и тражили су само освежење и декоративне елементе, те су сеоску архитектуру видели као незахвалну, немонументалну и нерепрезентативну (Којић, 1935; 1941).

Којић (1933) је истакао да она није грађена с намером да се допадне пролазнику, већ да има логичну конструкцију и буде функционална, из чега следе складан ритам отвора, одмерене стрехе и еркери, мирне равне површине зидова, одсуство декорације, а све то је међусобно уравнотежено и усклађено. Овај значајан прилог послужио је као основа за даље разматрање, оцену и етимолошки значај приказане проблематике (Влаховић, 1977). Заправо, изучавањем старе градске, балканске куће (сл. 7), Којић је уочио значај елемената народног градитељства, који су били од изузетне важности за функционисање целог објекта. Тиме се вратио народним коренима, суштинској потреби за функционалном организацијом простора у згради. Којић је сматрао да је у стварању савремене сеоске архитектуре „неопходно добро испитати стање постојеће архитектуре, њен дух, услове рада и развоја, тенденције изграђивања, што се може постићи

Слика 7. Теренско истраживање, Кратово, 1932. године (МНТ Београд)

само организованим радом и ангажовањем стручњака на лицу места у селу и народу“ (Којић, 1935, 108). На тај начин је довео у везу изучавање архитектуре у селу и у граду, и проналазио мотиве за даље истраживање.

Први свеобухватни приказ у овој области, Којић је објавио 1941. године, у делу *Архитектура српског села – Шумадија и Поморавље* (сл. 8). Тај простор је издвојио од осталих географских целина јер је, између осталог, био први ослобођен од турске власти. У тој књизи, Којићев циљ био је да утврди и прикаже основне принципе развоја сеоске архитектуре, њене карактеристике у погледу просторне и конструктивне еволуције, и елементе уређаја и декорације.

Још једну целовиту студију публиковао је 1949. године – *Стара градска и сеоска архитектура у Србији*, у којој је сублимирао сазнања и резултате истраживања на нашим просторима, у погледу начина грађења, форме и типа сеоске куће (сл. 9, 10 и 11). То дело је пробудило велику пажњу наше стручне и научне јавности тог доба. У својој аутобиографији, Којић је издвојио позитивне критике и осврте: Александра Дерока, који је истакао значај дела за „упознавање и обавештење о овој врсти нашег културног материјалног наслеђа“; Бранка Максимовића, који га је видео као „прилог слабо развијеној архитектури“; а холандски, енглески, руски и француски научници су указали на његов изузетан допринос на овом пољу и оценили га као прекретницу на простору Балкана (Којић, 1975а).

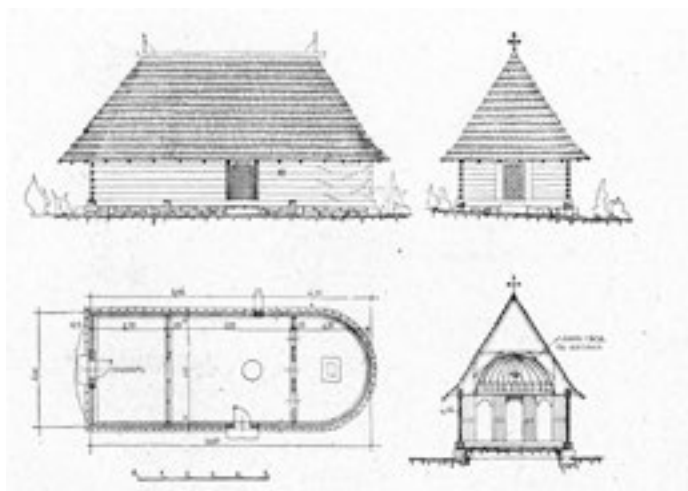
У Којићевим радовима о сеоској архитектури прожети су елементи архитектуре, урбанизма, етнологије, антропогеографије, са израженом тенденцијом тематске и просторне систематизације. Грађу о сеоској архитектури је „педантно сабрао, средио и учинио доступном научним потребама“ (Влаховић, 1977, 167). Сеоску архитектуру, као вид стваралаштва, видео је као резултат дуге и мирне еволуције, искуство преношено генерацијама, дело колектива сељака и занатлија.

Најпре се бавио формом и функцијом сеоских зграда, а потом је настојао да изврши типологију сеоског стила градње и сеоске куће, да утврди развојне фазе и сл. Своје истраживање је усмеравао ка регионалној типологији сеоских кућа и успостављању законитости у њиховом развоју и географској распрострањености (сл. 13): Косово и Метохија (Којић, 1936; 1949а), Београд (Којић, 1949а), полуострво Врмац (Којић, 1953), Бока Которска (Којић, 1953; 1954; 1956а), Црногорско приморје (сл. 12) (Којић, 1957), Словенија и Хрватска

Слика 8. Шумадија и Поморавље (Библиотека САНУ)

Слика 9. Црква брвнара у Такову (теренско истраживање, МНТ Београд)

Слика 10. Црква брвнара у Такову (Којић, 1949, 151)

Слика 11. Куће Лазара Станишића, Трнава (МНТ Београд)

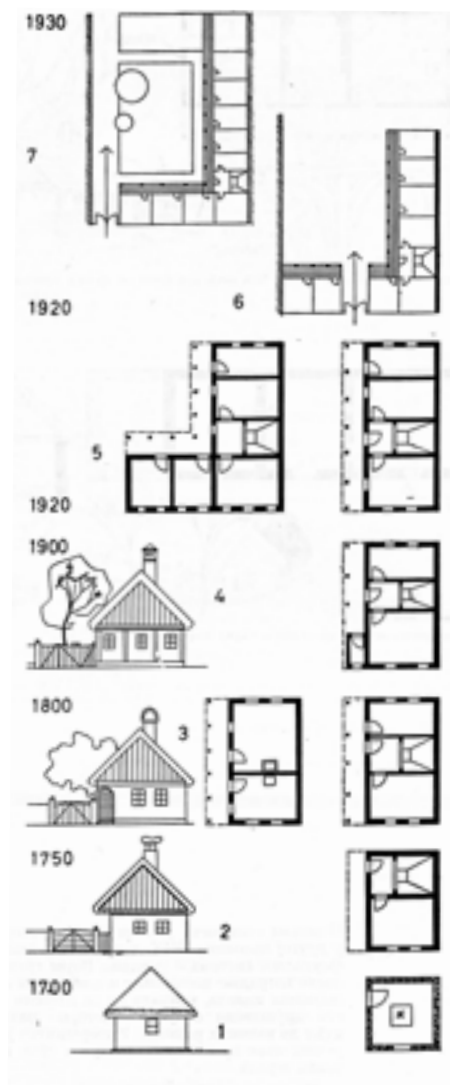
Слика 12. Теренско истраживање, Паштровићи (МНТ Београд)

Слика 13. Типови сеоских кућа (Којић, 1958а,29)

(Којић, 1958а), Ужице (Којић, 1961а), Војводина (Којић, 1961б; 1966) и др. Имао је јасно постављен принцип и приступ по којем је проучавао начин грађења, структуру и организацију сеоске куће у различитим крајевима тадашње државе. Којић је сматрао да се сеоска архитектура може пратити хронолошки јер се њен развој одвијао логичним редом (сл. 14), по фазама које су се надовезивале, смењујући разне конструкције и просторне диспозиције (Којић, 1941). Као и његови претходници, уочио је да на развој сеоске куће утиче сплет природних чинилаца, који су детерминисали конструктивни склоп зграде, као и економских и политичких фактора, који су снажније деловали и условљавали већу варијабилност у просторним диспозицијама грађевина. Разликује четири фазе развоја сеоске архитектуре, које представљају његов скраћени преглед током два века (Којић, 1941; 1949а; 1950; 1958а; 1973; 1977). Прва два периода, која су трајала до средине XIX века, одвијала су се спонтано, без интервенције власти и струке, када је сеоска архитектура била оригиналан, сопствени израз сељака-занатлије, са постепеним регионалним диференцирањем типова. Као таква, представљала је верну слику опште културне и економске ситуације нашег села (Којић, 1935). Друга два периода, од краја XIX века, обележили су развијен просторни и конструктивни облик куће, знатно побољшање материјалних

Слика 14. Развој куће у Војводини (Којић, 1973, 47)

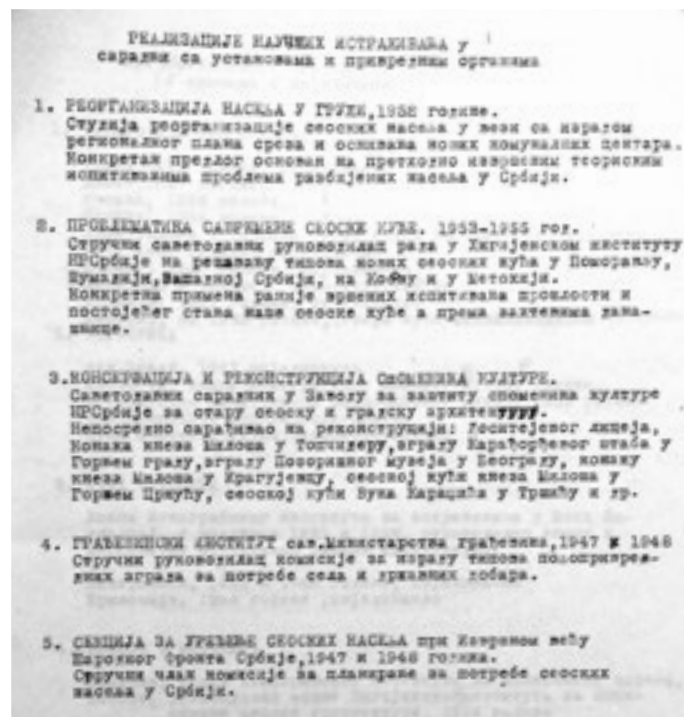

могућности и грађевинске културе, значајан утицај градске архитектуре и ублажавање регионалних разлика.

Којић је даље ширио своје погледе, истражујући различите елементе сеоске архитектуре и сарађујући са више институција (сл. 15), попут Пољопривредног факултета током 1930–1931, Грађевинског факултета од 1945–1949, Етнографског института од 1947. године или Хигијенског института у периоду 1950–1957. године, заокружујући достигнућа и сазнања у овој области. Истовремено, издвајао је најзначајније аспекте проучавања села и основне проблеме којима су били оптерећени сељаштво и сеоска архитектура, као што су: хигијенски и здравствени (Сл. 17), с обзиром на то да куће сељака нису пружале основне услове за живот и здравље, и социјални, имајући у виду да је кућа морала да обезбеди могућности за удобнији живот и рационалнији и уноснији рад.

Слика 16. Део истраживачког материјала (МНТ Београд)

Слика 15. Сарадња са различитим институцијама (Библиотека САНУ)

Слика 17. Пријем Народног дома у Губеревцу, Гружански срез, 1932. године (МНТ Београд, 284/2017/2)

Слика 18. Теренско истраживање (МНТ Београд)

Којић је знатан део свог истраживања посветио хигијени у сеоској кући и окућници, односно побољшању често лоших хигијенских услова (сл. 16). Како се формирањем вајата у дворишту вршила функционална диференцијација сеоског стана, ти услови су се поступно мењали (Којић, 1960). Он није критиковао сеоску архитектуру, већ је истицао да је она у то време одговорила потребама сеоског газдинства, да је аутохтона, а важији узрок неуредности наших дворишта пронашао је у преоптерећености домаћице, која постаје носилац домаћинства и газдинства (Којић, 1960).

Као основне проблеме, Којић је издвојио начин градње у селу, преуређење постојећих зграда и насељавање пустих крајева (сл. 18). Претпоставке за решавање поменутих проблема заправо су биле основа за утемељење новог приступа

у изучавању села, који би карактерисао (Којић, 1935):

- ▶ истраживачки рад на широкој основи, са свеобухватним теоријским знањима и практичним искуствима, дугогодишње систематски и консеквентно спровођен, уз консултовање различитих научних дисциплина;
- ▶ уважавање локалних прилика које утичу на развој сеоске архитектуре и села;
- ▶ поштовање навика, грађевинских и материјалних услова, типова насеља и зграда, организације дворишта и сл.

То су, заправо, биле основе за настанак једне нове научне и стручне дисциплине – *руризма*, која би свеобухватно третирала проблем села, почивала на интердисциплинарном и системском приступу, са јасном визијом у погледу развоја села и очувања сеоске архитектуре.

Кућиште — „основна јединица у склопу насеља“

Кућиште је сложенији елемент у структури села. То је простор са зградама, двориштем и окућницом, на којем се организују различите активности сеоског становништва: породично становање и рад (Којић, 1958а). С обзиром на то, Којић је кућиште видео као зону у којој се преплићу утицаји више дисциплина: сеоске архитектуре, у оквиру које се посматрају зграде за становање, пољопривредне архитектуре, која се бави економским зградама и проблемима радног дела села, и руризма као дисциплине која је оријентисана на просторну организацију кућишта и уређење сеоског дворишта.

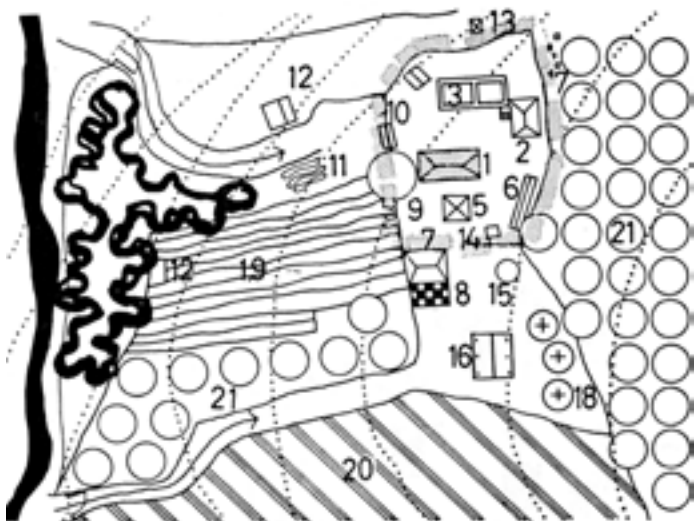
Бавећи се овим фрагментом сеоског простора, Којић је постепено начинио искорак у дотадашњој архитектонској пракси. Његову полазну основу чинила су антропогеографска истраживања у Цвијићевом маниру, посебно у погледу утврђивања положаја и облика кућишта, уз евидентирање објеката на њему. По узору на Цвијића (1922), идентификовао је основне чиниоце који детерминишу тип, облик и организацију кућишта: конфигурација терена (нпр. збијена насеља на стрмим теренима имају кућишта издужене форме, уз пут, по изохипси), економска активност, односно тип аграра (нпр. сточарска кућишта су најједноставнија јер се испаша одвија изван кућишта, док мешовита пољопривредна производња захтева двориште комплексније структуре), величина и структура домаћинства (изградња вајата и сл.), економско стање села, односно степен развијености и сл. (Којић, 1973), и популациона величина насеља, која одређује облик кућишта. Ипак, Којић налази да је тип насеља есенцијални фактор који утиче на облик и величину сеоских кућишта (Којић, 1949а).

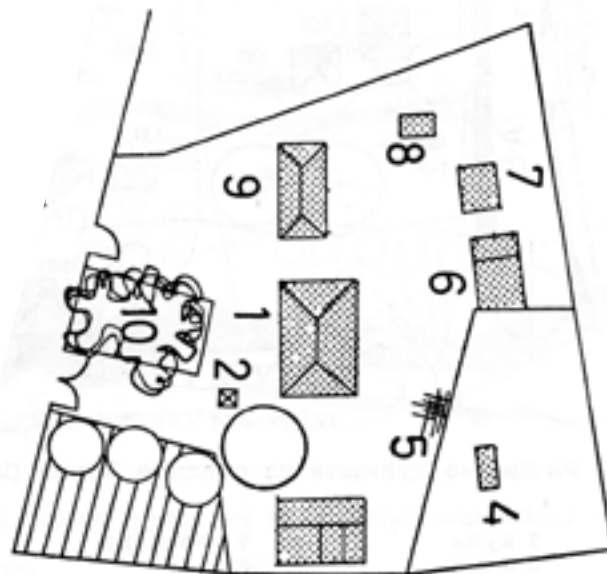
Слика 19. Кућиште у селу Бачини (моравска) (МНТ Београд)

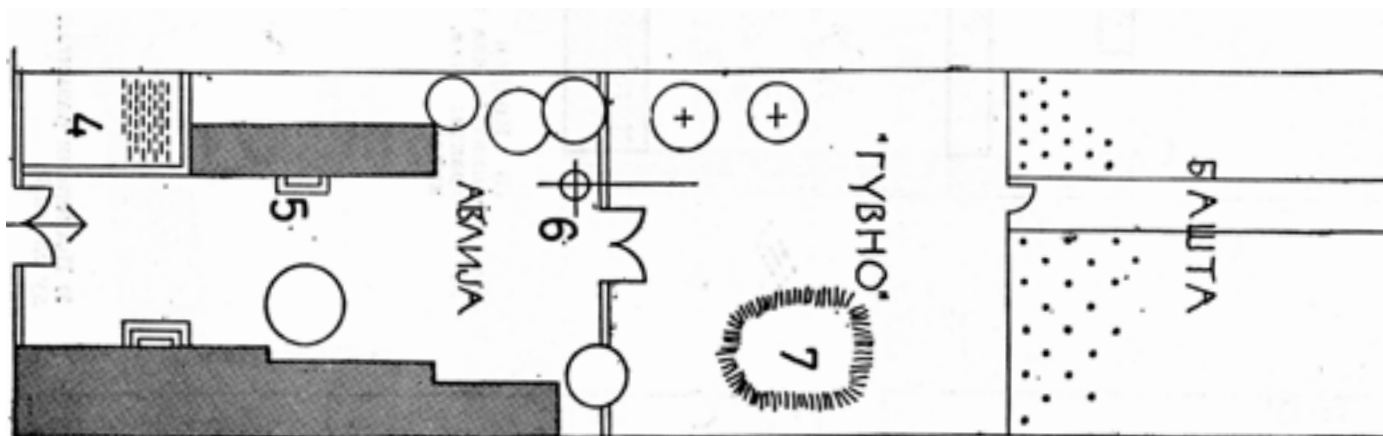
Слика 20. „Двориште са кошом, Темнић“ (МНТ Београд)

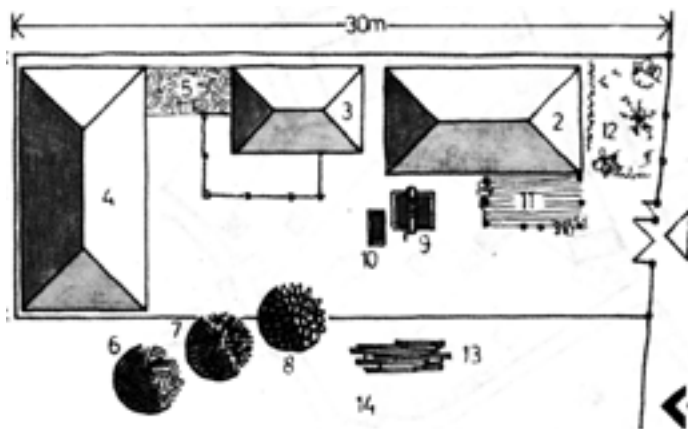
Слика 21. Кућиште разбијеног типа, Шумадија (Којић, 1973, 105)

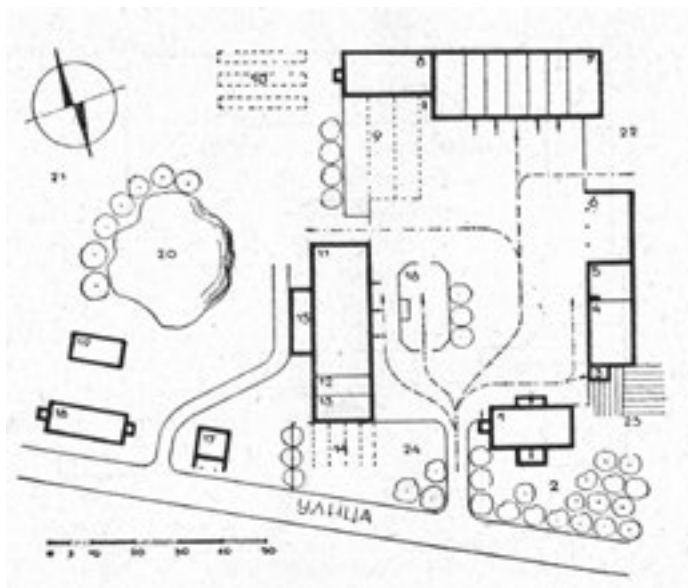
Слика 22. Кућиште збијеног типа, Поморавље (Којић, 1973, 103)

Слика 23. Плански основано кућиште, Банатска Паланка (Којић, 1973, 107)

Слика 24. Новије кућиште у насељу збијеног типа (Kojić & Simonović, 1975, 70)

Слика 25. Кућиште полуотвореног система (Kojić, 1957, 17)

У том погледу, извршио је темељну дистинкцију између типова кућишта код насеља различитог степена збијености (сл. 19 и 20). У насељима разбијеног типа, кућишта су знатно пространија и подељена у неколико одвојених целина (унутрашње или кућно, економско или стајско двориште, и окућница). Но, уочио је да се насеља разбијеног типа ипак у одређеној мери разликују у погледу структуре и организације кућишта, њиховог облика и положаја. С тим у вези, истраживање овог елемента је засновао на диференцијацији према регионалним специфичностима.

Управо је овом сегменту Којић посветио већи део свог истраживања, како самостално тако и са својим сарадницима (Симоновић & Рибар и др.), изводећи типологију кућишта, организације и уређења простора који се користи непосредно око сеоске куће (сл. 21, 22, 23, 24 и 25).

Као важан сегмент организације простора у кућишту, издвојио је и пољопривредне објекте (сл. 26 и 27). Уочио је да постоји неједнак број ових објеката код кућишта различитог типа, али и да савремене тенденције утичу на њихову редукцију (уситњавање и деоба поседа, економско опредељење, односно ангажовање у другим делатностима, објекти

Слика 26. Пољопривредни објекти (МНТ Београд)

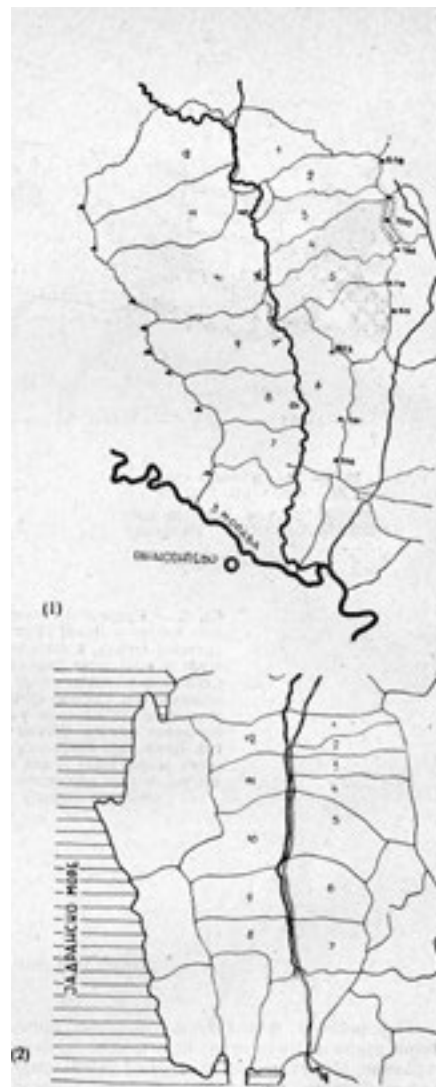
Слика 27. Преуређење стаја (Којић, 19476)

полифункционалног карактера и сл.). Тај сегмент у његовом научном и стручном раду завређује посебну пажњу. Резултати на овом пољу делимично се могу сагледати у његовом ангажовању у настави на Пољопривредно-шумарском факултету у Београду (1930–1931), а потом и на Архитектонском факултету, на предмету који се односи на привредне зграде (1939). Као резултат, објавио је бројне радове о економском дворишту и изградњи задружног села (Којић, 1941; 1947а; 19476; 1950), као и уџбеник о конструкцији пољопривредних објеката на сеоском имању (Којић, 1948; 19496). О значају архитектуре тих објеката истицао је да би морао бити схваћен дубље и обимније, са формирањем јединственог тела које би координирало активности у тој области, уз укључивање сељака приликом реализације конкретних архитектонских решења на њиховом газдинству (Којић, 1935).

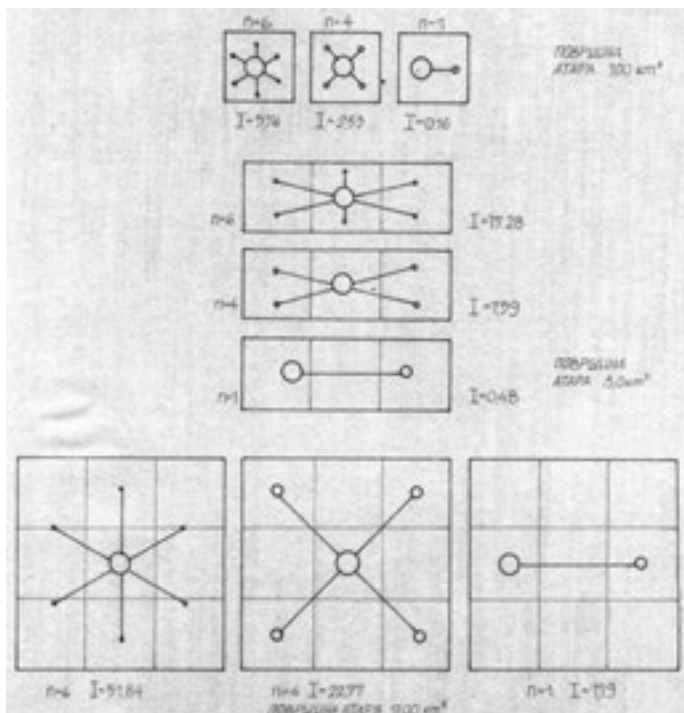
Атар – „најсигурније обележје индивидуалности села“

Бранислав Којић је посматрао атар као радни део територије села, који најчвршће детерминише село као заједницу јер представља јединствен и непромењив, јасно омеђен систем (Којић, 1958а). Његово интересовање за овај део руралне проблематике развило се постепено, сагледавањем села и дворишта кроз призму односа са околином и ендогених потреба насеобина. О атару, као сеоском елементу, веома мало се дискутовало пре Којића. У народу је овај појам јасно и обично ригидно утврђен, а као појам дефинисан је у Српском рјечнику (Караџић Стефановић, 1818). Но, ова сеоска јединица није привлачила нарочиту научну и стручну пажњу. Чак је, према Којићу (1982), и Цвијић, иако му је овај појам био јасан и користио га је у својим делима, на неки начин игнорисао потребу проучавања атара, те је ово поље истраживања оставио као један од праваца којем би његови следбеници требало да дају допринос.

Којић је у својим изучавањима различитих географских целина уочио неједнакост међу атарима насеља, и то у погледу организације и положаја (сл. 28). Издвојио је групу различитих критеријума који детерминишу генезу и организацију атара: у највећој мери, конфигурација терена, односно географски услови (Којић, 1949а; 1958а; 1956а); установљена законитост у положају атара, која проистиче из успостављених друштвених односа и поделе земље, подстакнуте искључиво економским разлозима (Којић, 1956а; 1956б); историјске чињенице и догађаји који су одредили функцију и границе самог атара (Којић, 1953); однос према насељу (промет робе и људи, удаљеност крајњих делова

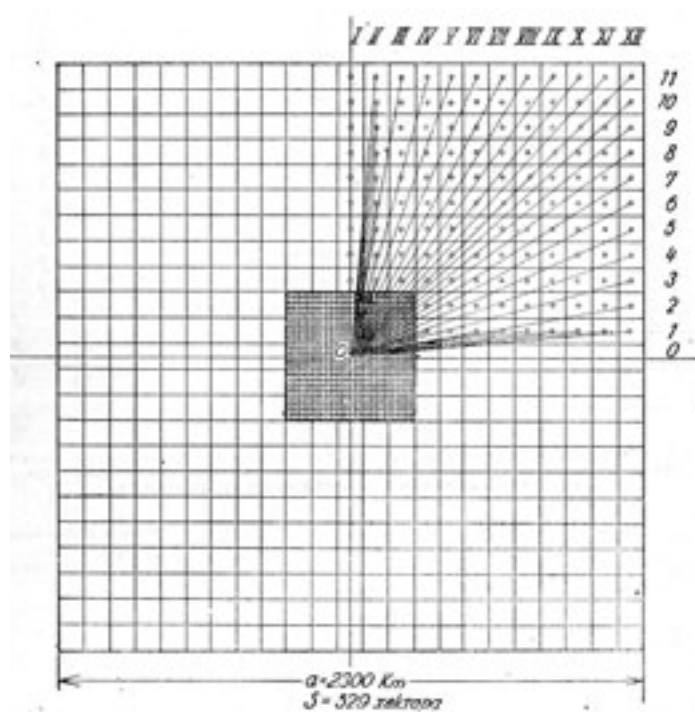
Слика 28. Организација сеоских атара у Грузији и Грбљу у Боки Которској (Којић, 1956б, 104)

Слика 29. Величина и облик атара (МНТ Београд)

од центра, аграрна структура) (Којић, 1949в); аграрно власништво, тј. аграрно-економска политика, интервенције државе приликом оснивања или обнављања атара (Којић, 1956б); друштвено-политички односи (Којић, 1949в; 1961б) и сл.

Посебно се залагао за просторно уређење атара као јединице у којој се одвија рад и живот насеља, прилагођене потребама становништва. Бавећи се изучавањем услова за просторно уређење села, Којић и његови сарадници дали

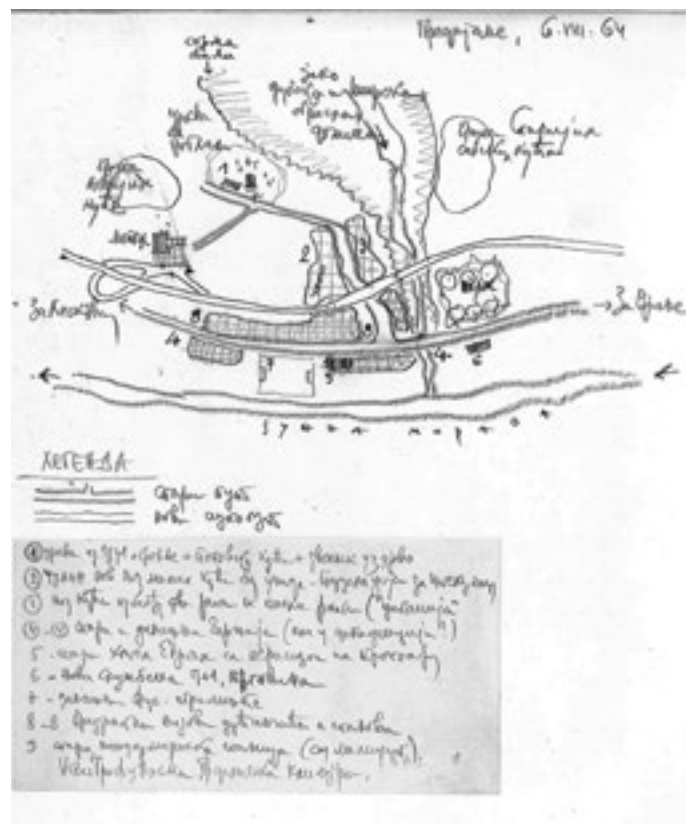
Слика 30. Просторна организација парцела у атару (Којић, 1949б, 71)

су значајан допринос овој тематици, утврђујући генезу, типологију, положај, величину и садржину атара, као и његов однос према насељу, уз квантификацију идеализованих претпоставки о овим питањима (сл. 29 и 30). Установио је да од облика и структуре атара зависе „положај главног сеоског насеља, распоред примарних и секундарних радних центара, основна саобраћајна мрежа као и однос према суседним селима“ (Којић, 1956б, 101). Тако, сматрао је да приликом сваке реконструкције и реорганизације села, студија атара мора бити обавезни сегмент (Којић, 1950; 1956б).

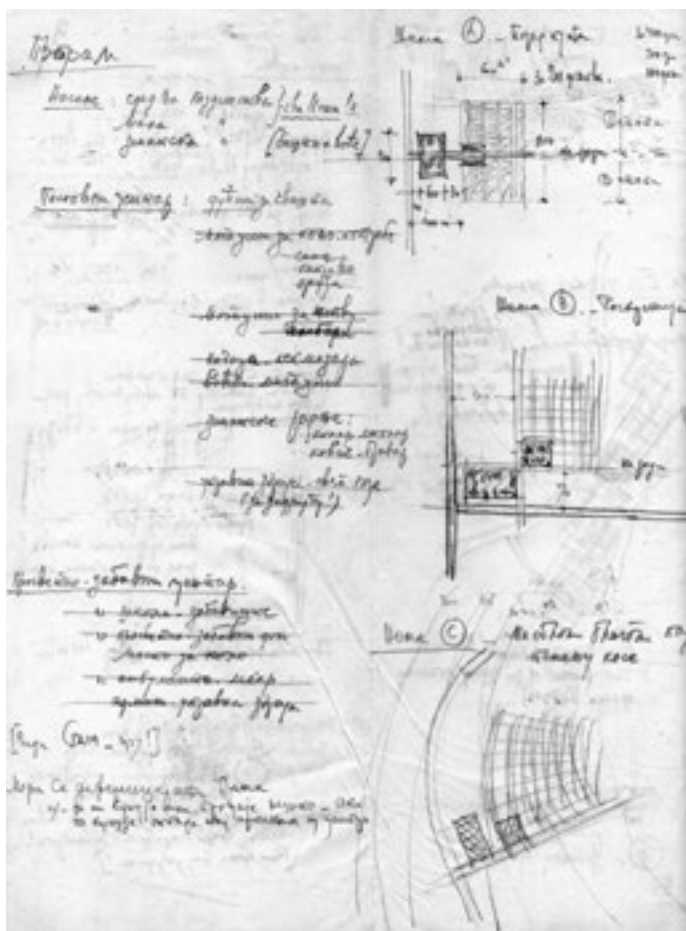
Сеоско насеље — „најважнији елементи у простору одређене територије“

Бранислав Којић је сеоска насеља посматрао као један од елемената руралног живота и средине, као променљиве временске и просторне категорије, на којима се базира развитак и уређење читавих територија. Његова интересовања за овај рурални сегмент била су веома разноврсна. Започета су још у његовом раном истраживачком периоду, када је физичка и функционална структура насеља била доминантна истраживачка тема, и то сагледавањем и мерењем различитих насеобинских карактеристика, а затим њеним стављањем у ширу научну и практичну проблематику, која подразумева системски приступ, уважава просторни аспект и тежи прецизном диференцирању различитих руралних категорија.

За креирање научних полазишта о селима користио је богат научни опус географске и антропогеографске природе, који је допуњавао историјским подацима и приказима, архивском грађом, путописима и картографском подлогом. Већина његових радова о сеоским насељима започиње кратким хронолошким прегледом генезе и историјског развоја мреже сеоских насеља, дуге око два века (Којић & Simonović, 1975). Сагледавао је генезу ових насеља на простору Србије и установио доминантне чиниоце њихове еволуције.

Слика 31. Сница насеља (ИАУС)

Слика 32. Шема организације насеља уз саобраћајницу (МНТ Београд)

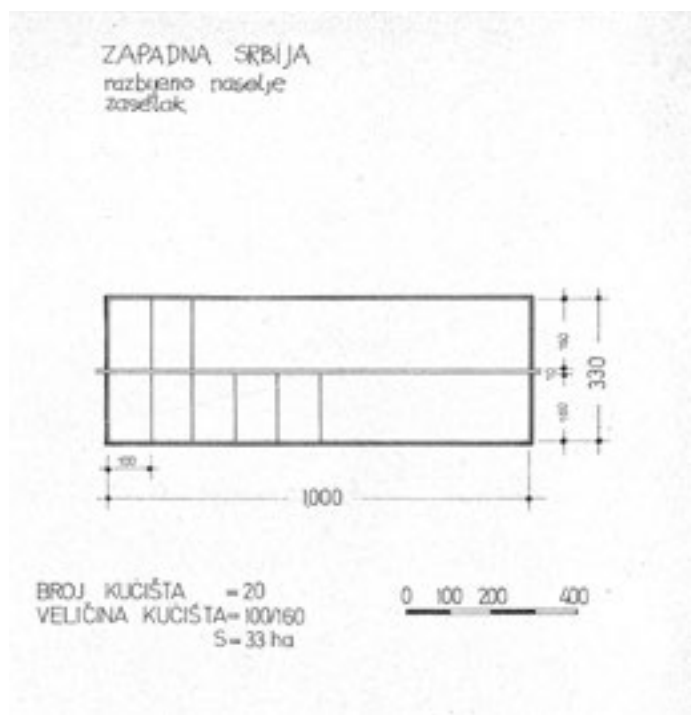
Посебан сегмент проучавања села чинила је њихова прецизна диференцијација. Изучавања и мерења која је спроводио фондирана су антропогеографским научним сазнањима, нарочито Цвијићевом морфолошком типологијом села (Цвијић, 1922; Којић, 1949а; 1973; Којић & Simonović, 1975). Бавио се

Слика 33. Положај насеља (оригиналне белешке, МНТ Београд)

основним карактеристикама типова насеља: генеза, положај и облик (сл. 31 и 33), детерминанте одређених типова (морфологија терена, историјске прилике, наслеђени систем друштвеног поретка, занимање становништва и др.), садржина насеља (нућишта, блокови, растојања и честина (сл. 34а и б)), саобраћајна мрежа (сл. 32), друштвени и економски садржаји и сл. (Којић, 1958а; 1969; 1974; Којић & Simonović, 1975). Међутим, сматрао је да, иако фундаментална, антропогеографска типологија сеоских насеља почива на описним мерилима, а не на квантитативним, мерљивим карактеристикама, те у том смислу није довољна, потпуна и адекватна за

Слика 34. (а и б) Структура сеоских насеља (Којић, 1969, МНТ Београд)

Слика 35. Квантитативна обележја насебина (Којић, 1969, МНТ Београд)

	Популарна кућишта и улице	Висока кућишта R	Густина улице G	Густина кућишта G'
1	$P_1 = 100000 \text{ m}^2$	100 m ² 60 m ²	4 m ² /m	100 m ² /m
2	$P_2 = 37600 \text{ m}^2$	54 m ² 30 m ²	15 m ² /m	305 m ² /m
3	$P_3 = 1100 \text{ m}^2$	36 m ² 25 m ²	20 m ² /m	40 m ² /m
4	$P_4 = 22000 \text{ m}^2$	20 m ²	20 m ² /m	5 m ² /m

Густина простора кућишта и одстојања се јасно
испоказује одлуке о величини кућишта и одстојања:

1. просторна
2. просторна
3. улицама
4. улицама

Дат. Укупно одстојање се фактором масе добија се
формулом

$$R_1 = \sum_{i=1}^n n_i \cdot k_i \cdot l_i \quad (13)$$

где је n_i број кућишта и улицама
Дифузionalно укупно саобраћајна одстојања у насељу
опредјелени добијају се на основу формуле (14) - 20

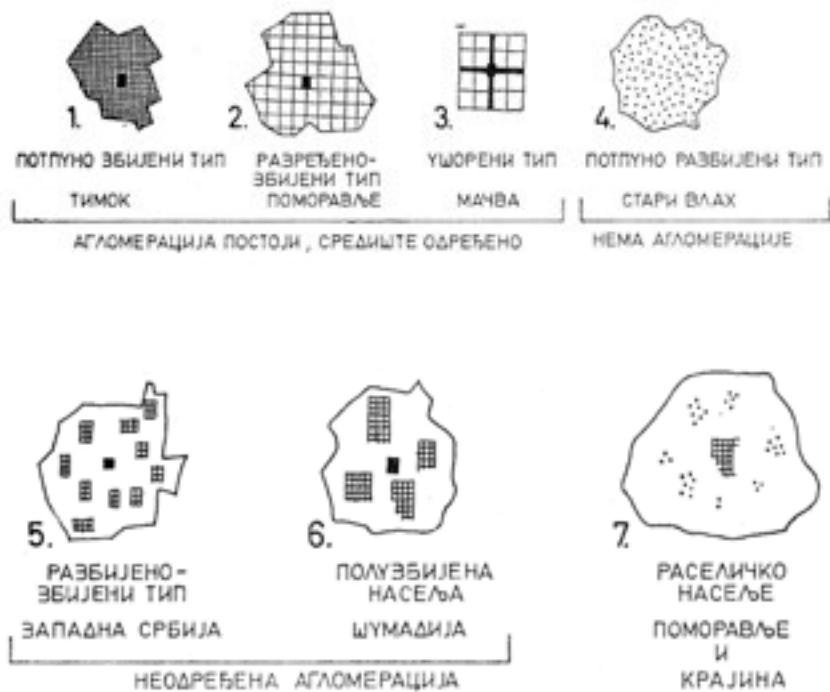
$$R_2 = \sum_{i=1}^n n_i^2 \cdot k_i + \sum_{i=1}^n n_i^2 \cdot l_i + \dots + \sum_{i=1}^n n_i \cdot k_i \cdot l_i \quad (14)$$

$$= \sum_{i=1}^n k_i \cdot l_i \cdot (n_i^2 + n_i^2 + \dots + n_i^2)$$

при чему је, на пример:

- n_1 - број улицама ради саобраћаја;
- n_2 - " " " " " " " "
- n_3 - " " " " " " " "
- n_4 - " " " " " " " "

Слика 36. (а и б) Мерење одстојања између насебина (Којић & Simonović, 1975, МНТ Београд)

Слика 37. Типови насеља према структури (Кojiћ, 1969, 115)

38а. Село Азна у Сандорском Поморављу одликује се изобилним малим зградама и радијално-звездастом структуром

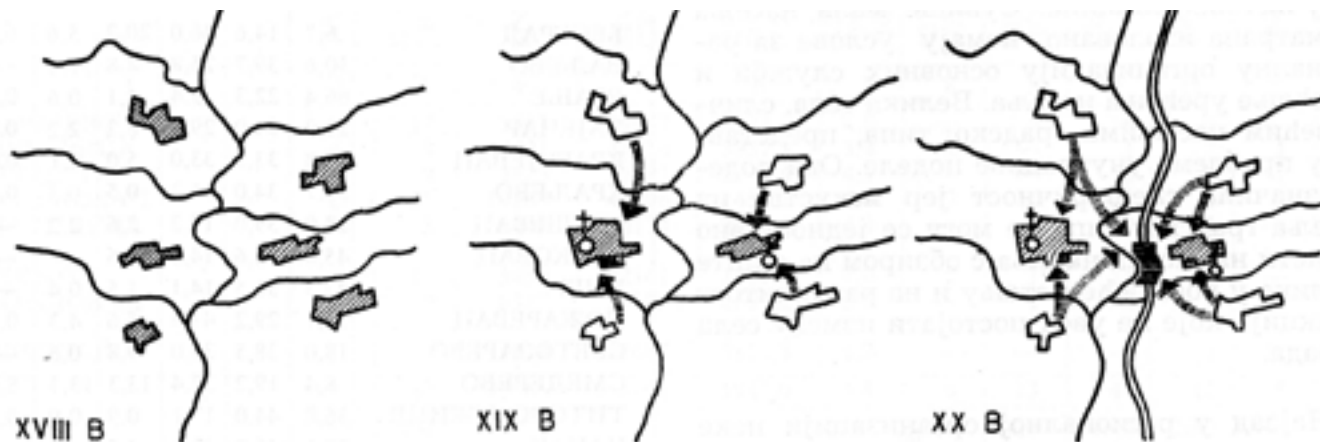

38б. Ушорено село Богатац у Мачви

38в. Друштво насеље Паланка у долини Велике Мораве

Слика 38. (а, б и в) Спонтано збијена насеља (Кojiћ, 1973, 160)

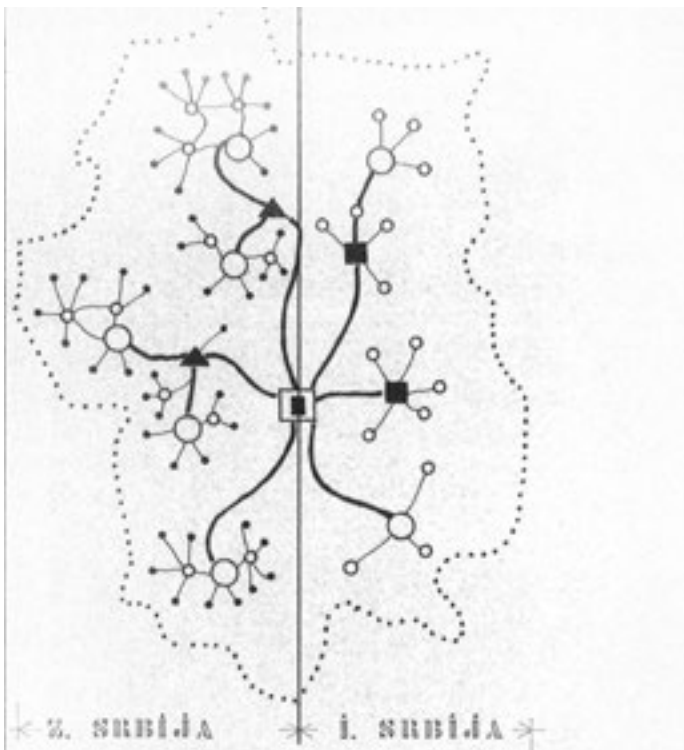
Слика 39. Диференцијација сеоских насеља по садржини (Којић, 1973, 135)

решавање проблема развоја села. У том погледу, подвукао је да је неопходно извршити ревизију типолошке класификације сеоских насеља у Србији, и то увођењем нумеричких показатеља (сл. 35 и 36а и б) који би омогућили прецизнију диференцијацију типова села на разбијена и збијена (спонтана и планска), установљење прелазних форми (полузбијена и разређена збијена) и развијености неке појаве у оквиру постојећих типова (сл. 37 и 38а, б и в), као и степена заступљености појединих насеобинских карактеристика (Којић, 1969; Којић & Simonović, 1975).

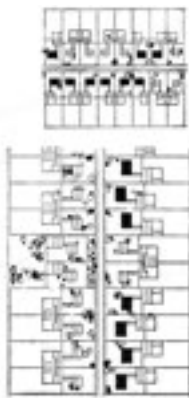
Важан сегмент проблематике сеоских насеља, према Којићу, представљала је њихова диференцијација. Он је критички износио ставове о званичној дихотомној подели насеља, те је овај проблем посматрао на вишем нивоу, сагледавајући односе у друштвеној заједници. Иако су разлике међу сеоским

насељима евидентне, није установљена ни научна ни практична потреба за увођењем нових термина разних руралних категорија.³ Као основни недостатак категоризације насеља, Којић је увидео њену упрошћеност и механичност, базирану углавном на популационој величини насеља и, евентуално, занимању становништва. По њему, што је касније и уважено у географској науци, функције насеља у односу на околину биле су управо основни параметар на којем би требало да почива диференцијација (сл. 39). У том погледу, приликом дистинкције сеоских насеља, установио је неколико руралних категорија (сл. 40): примарна сеоска насеља, са изразито пољопривредном функцијом; села, односно седишта месних канцеларија, са оформљеним сеоским центром; центри заједнице села у рејонима разбијених насеља, као њихов саобраћајни и привредни центар (Којић, 1973; 1982; Којић, 1965; 1973), а томе, као засебну категорију, додаје и при-

³ Којић је под „руралним категоријама“ подразумевао све варијетете руралних насеља, односно различите типове села.

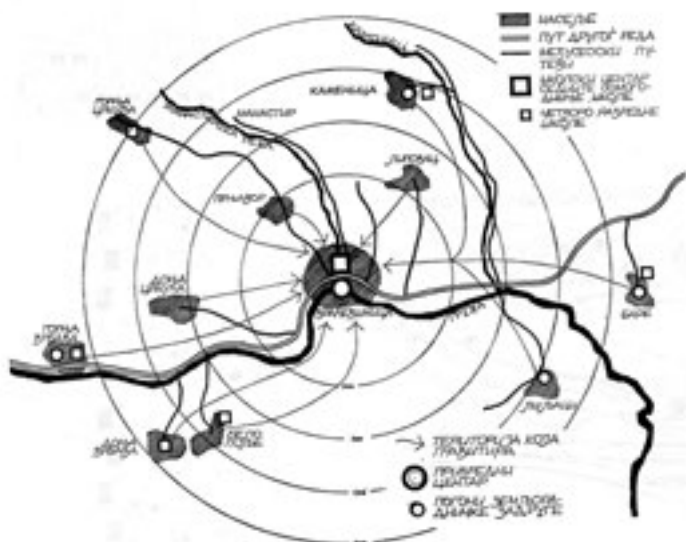
Слика 40. Руралне категорије (ИАУС)

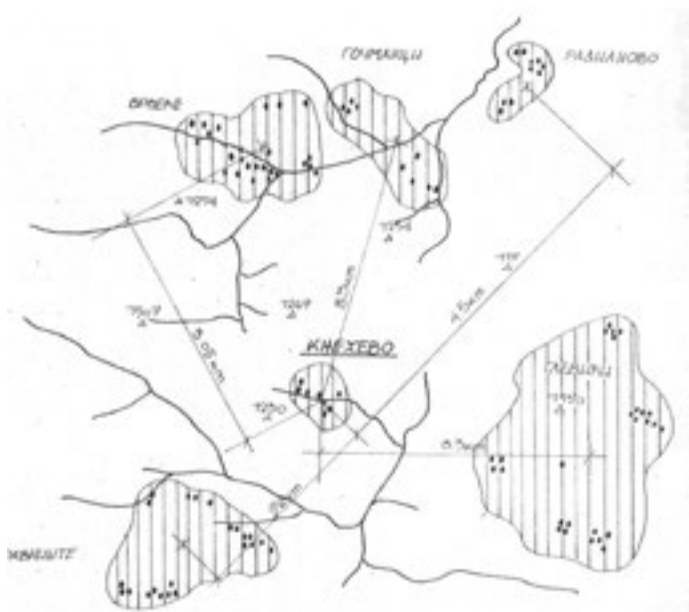
Слика 41. Идејни предлог за реконструкцију разбијеног насеља Занкуте, рад Зорана Петровића (Којић, 1973, 205)

градска села, као „путоказ“ за трансформацију села нижих категорија (сл. 41) (Којић, 1975б). То је опет била новина у руралној теорији, која није била детаљније обрађена у Србији, а којом је у ширу проблематику увео систематизацију насеља и сеоске регионе.

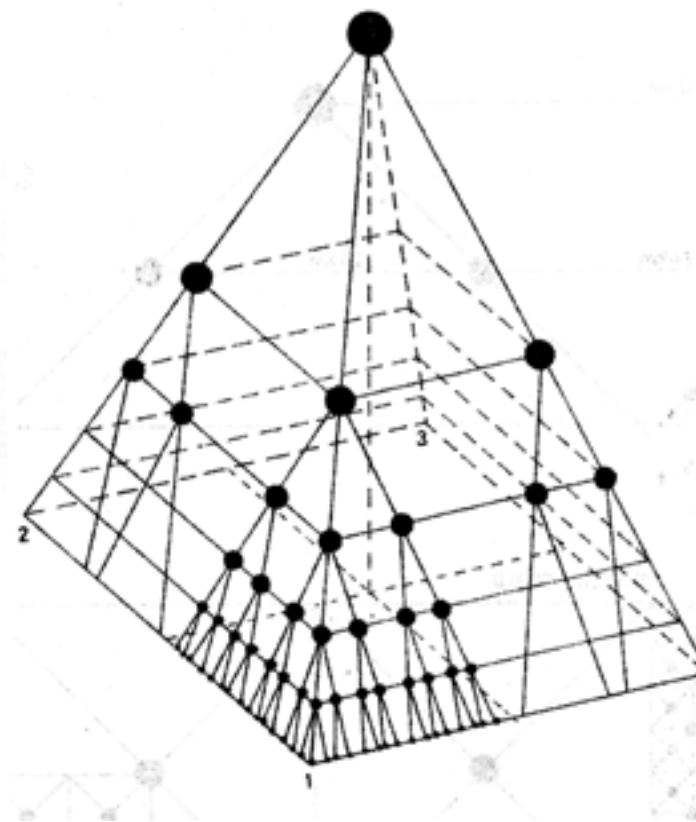
Систематизација насеља је једна од тема која је закупила његову истраживачку знатижељу од 60-их година XX века. За исти период везује се и његово интересовање на пољу просторног уређења територија, регионалне организације и регионалног планирања, као и ангажовање у Институту за архитектуру и урбанизам, где је био управник 1955–1957. године. Бранислав Којић је, заправо, видео насеља као главне елементе, а њихову систематизацију као први задатак просторног уређења територија (Којић, 1973; Којић, 1980). Он је давао изузетан значај систему насеља, посматрајући га као „костур на који се надограђује сва остала просторна проблематика“ (Којић, 1973, 15). Приликом креирања целокупног система насеља на територији уже Србије, детаљно је разрадио категорије руралних насеља, уређене (сл. 42 и 43) хијерархијским односима, као и тезу о „носећим центрима“. У ту сврху, као важне, користио је показатеље: укупан број градских насеља (вароши и варошица), просечну величину гравитационог подручја градског насеља (просечан број сеоског становништва које гравитира граду), удаљеност насеља градског типа (Којић, 1965). У основи система насеља у Србији налазе се засеоци, као најнижа категорија, потом примарно село, село – центар месне заједнице, сеоска варошица, на које се надовезују урбане категорије (варошице и вароши). Графичким приказом – пирамидом одредио је оптимална растојања међу насеобинама у систему, уважавајући регионалне специфичности које се одражавају кроз типове насеља и њихов хијерархијски однос (сл. 44).

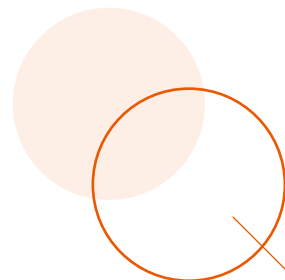
Слика 42. Центар заједнице насеља Враћевшница (Којић, 1973, 206)

Слика 43. Положај насеља Кнежева у односу на околна насеља (Којић & Simonović, 1975; МНТ Београд)

Слика 44. Шема систематизације насеља у Србији (Којић, 1973, 36)

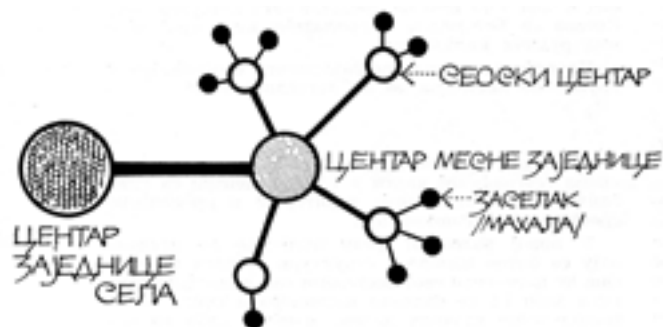
„Сеоски регион“

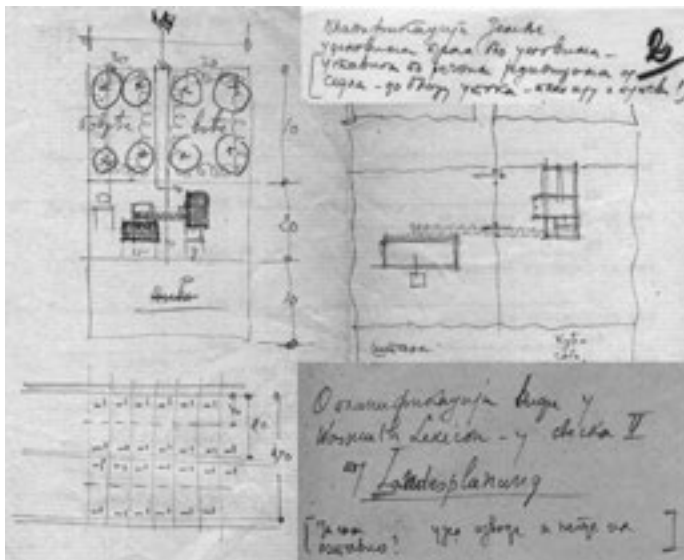
Корен процеса формирања сеоских региона Којић је видео у појединим историјско-друштвеним околностима и потреби за повезивањем села у тзв. просторни регион, услед усложњавања односа и мултипликовања веза међу насељима различитих категорија. Истицао је да је регионална трансформација у структури села подстакнута, пре свега, администраивно-управним мерама и формирањем најпре сеоских општина крајем XIX века, као одразом потребе за умрежавањем насеља и „скупљања“ села око сеоског центра (сл. 45), у истим територијалним оквирима, ради лакшег задовољења потреба сеоског становништва. Сеоске општине су представљале „органиски везане скупине састављене од више мањих села са минималним укупним бројем од 200 пунолетних становника“ (Којић, 1965, 9). Њихова сврха је била да се више сеоских насеља организује у један систем око одређеног центра, који је био носилац јавно-управних функција. Заговарао је концепт реформе мреже насеља, и то стварањем заједнице насеља (сл. 46), као и спонтаном генезом сеоских варошица које су добијале улогу посредника између градске и сеоске средине. Тиме је била подстакнута диференцијација руралних категорија и тежња ка формирању регионалних творевина, „известан шири организам који има заједничке карактеристике и који се може релативно тачно ограничити у простору“ (Којић, 1973, 218).

Слика 46. Концепт диференцијације насеља (Којић, 1973, 230)

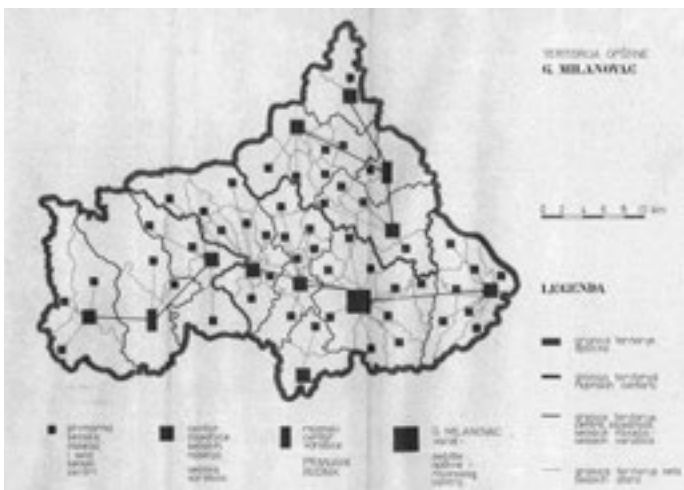

Слика 45. Скупљање насеља око друмске варошице (ИАУС)

Слика 47. Планификација земље кроз планирање кућишта и села, пример села на Косову и Метохији, 1954 (МНТ Београд)

Слика 48. Организација мреже насеља у општини Горњи Милановац (ИАУС)

Бранислав Којић је у својим радовима износио одређене термилошке дискусије, давао методолошке основе и теоријске погледе о регионима, регионалном планирању и уређењу територија, о самом регионалном плану, његовој садржини, поступку израде и сл. (сл. 47) (Којић, 1965; 1966; 1973; 1980; Којић, 19586; 1973). Према његовом схватању, усвојеном и данас, рурална проблематика јесте један од сектора регионалног планирања. Ипак, истицао је да је улога сеоских насеља у регионалним плановима релативно мала, те да се решавање руралних питања може лимитирати општинским подручјем (Којић, 1973).

Иако је, бавећи се руралном проблематиком, постепено уводио системски приступ, у оквиру кога је посматрао систем насеља као део просторног уређења територија, регионалним питањима се посветио прилично рано. Његова прва јавна излагања на ову тему везују се за 50-е године XX века. Своје идејне поставке о уређењу и организацији руралног простора и насеља у оквиру регионалног планирања изнео је у студији реорганизације сеоских насеља Гружанског среза. У њој је указао на неопходност реорганизације насеља кроз поделу у неколико руралних категорија, уз изградњу и јачање сеоских центара као носећих развојних тачака у простору. Његов допринос на овом пољу веома је значајан и апликативан, а идејни концепт и данас актуелан. Овде установљен програм развоја сеоских насеља био је основа у његовим даљим радовима о истим питањима (сл. 48).

Закључак

Бранислав Којић је своје стручно и научно дело започео као архитект, пројектант. На том пољу се исказао бројним изграђеним пројектима и награђеним конкурсним радовима, који су били на додиру модерне и личне интерпретације балканске верникуларне архитектуре и чинили сасвим особен стилски израз у мозаику модерне архитектуре у Југославији, у периоду између два светска рата. Даљу каријеру је наставио као архитекта руралиста, исцрпно се бавећи простором и архитектуром сеоске средине. Теренска грађа коју је прикупио и оставио за собом представља богату заоставштину и научни фундамент за развој сеоске архитектуре и науке о селу, што су наставили Ђ. Симоновић, В. Бјеликов, З. Петровић, М. Рибар и други његови следбеници, првенствено на Архитектонском факултету Универзитета у Београду (сл. 49).

Својим идејама и сазнањима у овој области, Којић је попуњавао празнине у архитектонској, етнографској, па и антропогеографској литератури, и имао је истакнуту улогу у „развијању оригиналне научне мисли о предметима који припадају и културно-историјским и друштвеним наукама“ (Радовановић, 1991, 9). Ширењем научних погледа у овом домену, сместио је село у шире временске, просторне, али и институционалне оквире. „Од тог времена ређају се осврти, прилози, стручни и научни радови који, рекло би се, попут концентричних кругова, од центра према периферији, нарастају и проширују територију истраживања“ (Влаховић, 1977, 166). На основу доприноса на овом пољу, изабран је за члана Српске академије наука и уметности (1955, као дописни, а 1963. и као редовни члан).

Фокус са сеоске архитектуре, као примарне окупације у ранијим истраживачким данима, постепено је ширио, еволуирао, преплитао са другим научним дисциплинама, посебно географијом и етнографијом, уводећи систематичан и мултидисциплинаран приступ у сагледавању проблема и перспектива у развоју села. Извесни елементи ових приступа срећу се и у његовим првим свеобухватним делима, у којима третира архитектуру села различитих региона, подређујући је потребама локалног становништва. То трагање за функционалношћу у материјалним руралним формама водило га је ка ширењу интересовања и ангажовању на пољима ван архитектонске струке.

Слика 49. Бранислав Којић са сарадницима и колегама (слева: Урош Мартиновић, Бранислав Мирковић, Војислав Дамјановић, Петар Анагности, Бранислав Којић, Миодраг Димитријевић) (МНТ Београд)

Изразита црта систематичности у његовим делима огледала се и у упливу у друге дисциплине, релевантне за развој и опстанак села; повећавајући круг своје спознаје, уградио је елементе антропогеографских, етнографских, заштитарских, хигијенских и планерских погледа, постепено смештајући проблематику села у шири регионални контекст. У познијем истраживачком добу, његову пажњу је заокупила и регионална организација насеља, регионално планирање и сл. Као такво, његово дело се може сматрати претечом просторно-планерске струке, како просторног уређења сеоских атара тако и планирања регионалних целина, али и пионирским подвигом интегралног третирања руралног простора. Ову Којићеву истраживачку еру обележило је сублимирање научних резултата, затим њихова систематизација и сагледавање руралних тема на вишем нивоу. Бавио се питањима систематизације и типологије насеља у Србији, са израженом тенденцијом уочавања одређених законитости у њиховој просторној дистрибуцији и развоју. Отворио је бројна, још увек актуелна научна питања, као што су: мала села, разбијена насеља, трансформација села, приградска насеља, уређење сеоских територија, систематизација насеља, заштита сеоских целина и сл., која захтевају додатне напоре и посебну пажњу при изради развојних смерница. Синтетизовањем сазнања, увезивањем идеја и научних приступа, сагледавањем различитих елемената села и руралног простора, постаје родоначелник руризма као комплексне дисциплине и науке о уређивању и изградњи села, која засигурно и данас завређује почасно место у систему друштвених наука.

Литература

1. Влаховић, П. (1977). Балкански градови, вароши и варошице у делу академика Бранислава Којића. *Гласник Етнографског института САНУ*, 26, 163–174.
2. Влаховић, П. (1991). О антропогеографским и етнографским списима Јована Цвијића. У М. Лутовац (ур.), *Јован Цвијић: Сабрана дела, Антропогеографски списи*, 4, друго издање (7–18). Београд: САНУ; Завод за издавање уџбеника и наставна средства; Књижевне новине.
3. Вујић, Ј. (1901). *Путешествије по Србији*. Београд: Државна штампа-рија Краљевине Србије.
4. Ђорђевић, Т. (1912). Економија и еволуција насеља. *Гласник Српског географског друштва*, 1(1), 27–42.;
5. Ђорђевић, Т. (1926). *Архивска грађа за насеља у Србији у време прве владавине кнеза Милоша (1815–1839)*. Београд: Српска академија наука и уметности.
6. Караџић Стефановић, В. (1818). *Српски рјечник*. Беч.
7. Караџић Стефановић, В. (1969). *Географическо-статистическо описаније Србије*. Даница, Дела В. Караџића. Београд: Просвета.
8. Карић, В. (1887). *Србија – опис земље и народа*. Београд.
9. Којић, Б. (1933). Балканска профана архитектура. *Српски књижевни гласник*, 40(4) 273–281.
10. Којић, Б. (1935). Архитектура нашег села. *Технички лист*, XVII(7–8), 105–108.
11. Којић, Б. (1936). Стара кућа у Пећи, Ђаковици и Призрену. *Гласник Скопског научног друштва*, XV–XVI, 339–343.
12. Којић, Б. (1941). *Архитектура српског села. Шумадија и Поморавље. Развој од XVIII века до данас*. Београд: Технички факултет Универзитета у Београду.
13. Којић, Б. (1947а). *Економско двориште земљорадничке задруге*. Београд: Министарство пољопривреде и шумарства ФНРЈ.
14. Којић, Б. (1947б). *Преуређење сеоских стаја*. Београд: Пољопривредно издавачко предузеће.
15. Којић, Б. (1948). *Пољопривредно грађевинарство*. Београд: Научна књига.
16. Којић, Б. (1949а). *Стара градска и сеоска архитектура у Србији*. Београд: Просвета.
17. Којић, Б. (1949б). *Пројектовање привредних и индустријских зграда*, II део (Пољопривредне зграде). Београд: Научна књига.
18. Којић, Б. (1949в). Однос сеоског насеља према атару и околини. *Годишњак Техничког факултета Универзитета у Београду* за 1946–1947, 67–77.
19. Којић, Б. (1950). Изградња задружног села. *Техника*, V(3–4), 11–18.
20. Којић, Б. (1953). Горња села на полуострву Врмцу. Опште карактеристике сеоске архитектуре и развој насеља. *Споменик САН, CIII, Зборник извештаја о истраживањима Боке Которске I*, Одељење друштвених наука, 5, 179–193.
21. Којић, Б. (1954). Сеоска архитектура у Боки Которској. *Југославија*, 8, 41–43.
22. Којић, Б. (1956а). Из историје насеља Прчањ у Боки Которској. *Споменик САН, CV, Зборник извештаја о истраживањима у Боки Которској II*, Одељење друштвених наука, 7, 171–177.
23. Којић, Б. (1956б). Сеоски атари у Шумадији, Војводини и Боки Которској. *Зборник Архитектонског факултета*, 2, 101–110.
24. Којић, Б. (1958а). *Сеоска архитектура и руризам. Теорија и елементи*. Београд: Грађевинска књига.
25. Којић, Б. (1958б). Савремени урбанистички задаци и антропогеографска проучавања. *Гласник Етнографског института САН*, VII, 5–11.
26. Којић, Б. (1960). *Архитектонско уређење села*. Београд.

27. Којић, Б. (1961а). Народна архитектура у Ужичкој области. У *VIII Конгрес Савеза фолклориста Југославије (77–79)*.
28. Којић, Б. (1961б). Насеља у Војводини. Генеза, садржина и урбанистичка структура према архивским техничким подацима. *Глас САНУ, ССL*, Одељење друштвених наука, 10, 63–82.
29. Којић, В. (1965). Neki problemi u regionalnoj sistematizaciji naselja na teritoriji Srbije. *Savremene urbanističke teme*, 2, 6–25.
30. Којић, В. (1966). Nekoliko pogleda na problematiku regionalnog planiranja. *Savremene urbanističke teme*, 3, 5–15.
31. Којић, Б. (1969). Структура сеоских насеља у Србији. *Глас САНУ, ССLXXIII*, Одељење друштвених наука, 14, 113–128.
32. Којић, Б. (1973). *Сеоска архитектура и руризам. Теорија и елементи*. Друго издање. Београд: Грађевинска књига.
33. Којић, В. (1973). *Sistematizacija naselja u istoj Srbiji krajem XX veka. Jedno mišljenje i idejni predlog*. Београд: Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije.
34. Којић, Б. (1974). Густина насељености, степен дисперзије, показатељи одстојања и честине насеобина. *Глас САНУ, ССLXXXVIII*, Одељење друштвених наука, 18, 89–114.
35. Којић, Б. (1975а). *Животопис Бранислава Којића*. Рукопис. Београд: Архив САНУ.
36. Којић, Б. (1975б). Приградска села. *Глас САНУ, ССXCIV*, Одељење друштвених наука, 19, 281–334.
37. Којић, В. & Simonović, Ђ. (1975). *Seoska naselja Srbije*. Београд: Izdavačko-informativni studentski centar.
38. Којић, Б. (1977). Архитектонско-урбанистички преображај села у Србији ван покрајина од 1945–1975. *Гласник Српског географског друштва*, 57(1), 15–30.
39. Којић, Б. (1980). Значај насеља у простору – прилог методологији просторног уређења територија. *Глас СССХХ САНУ*, Одељење друштвених наука, 21, 31–39.
40. Којић, Б. (1982). Новија просторно-урбанистичка истраживања у Србији и анализа Цвијићевих радова у истој области. У Р. Лукић и др. (ур.), *Научно дело Јована Цвијића*, Научни скупови, XI, Председништво, 2, (301–309). Београд: САНУ.
41. Милићевић, М. Ђ. (1876). *Кнежевина Србија*. Београд: Државна штампарија.
42. Новаковић, С. (1891). Село. *Глас Српске академије наука*, 24.
43. Нушић, Б. (1902). *Косово. Опис земље и народа*. Књига 6. Нови Сад: Матица српска.
44. Радовановић, М. (1991). Синтеза архитектонско-урбанистичких и етнолошких наука у научном делу Бранислава Којића. *Зборник Етнографског института САНУ*, 10, 9–18.
45. Цвијић, Ј. (1896). *Упутства за проучавање села у Србији и осталим српским земљама*. Београд.
46. Цвијић, Ј. (1902). *Антропогеографски проблеми Балканског полуострва. Насеља српских земаља*. Књига 1. Београд: Краљевска српска државна штампарија.
47. Цвијић, Ј. (1922). *Балканско полуострво и јужнословенске земље. Основе антропогеографије*. Књига 1. Београд: Државна штампарија Краљевине СХС.

Хронолошки преглед значајнијих догађаја у животу и раду **Бранислава Којића**

1899:

- × Рођен је 24. маја у Смедереву (по старом календару).

1915:

- × Завршио је основну школу у Београду, а након окупације је са српском војском пребегао у Француску, преко Албаније, где је наставио школовање.

1916:

- × Постао је ђак Француског лицеја у Поатјеу.

1917:

- × Матурирао је у Српској гимназији у Ници.

1918:

- × Започео је студије на „техничкој великој школи“ (*École Centrale des Arts et Manufactures*)

1921:

- × Завршио је студије и стекао диплому инжењера на „техничкој великој школи“ у Паризу;
- × постао је члан Удружења свршених ђака „техничке велике школе“ (*Association des Anciens Elèves de l'École Centrale des Arts et Manufactures*) у Паризу;
- × запослио се у Министарству грађевина у Београду, где је остао до 1928;
- × постао је редован члан Клуба архитеката, Секције Београд, Удружења инжењера и архитеката Југославије и секретар Клуба (до 1927).

1925:

- × Изабран је за асистента Архитектонског одсека Техничког факултета (све до 1936. остаје у том звању – хонорарни, указни, волонтер и сл.) и започео је научноистраживачки рад;
- × пројектовао је Уметнички павиљон „Цвијета Зузорић“ у Београду, за који је освојио Прву награду на Конкурсу за уметнички павиљон који је расписало Уметничко одељење Министарства просвете;
- × учествовао је, заједно са колегама, на Међународној изложби модерних декоративних и индустријских уметности у Паризу;
- × обавио је теренско истраживање у Београду, снимањем конака кнеза Милоша, што га је инспирисало да се ангажује на пољу сеоске архитектуре.

1926:

- × Положио је државни испит;
- × служио је војни рок у Тивту у морнарици (1925/26) одакле је преузет у Југословенску армију, као резервни инжењерски капетан.

1927:

- × Учествовао је на Међународном конкурс архитеката у Хагу;
- × на Народном универзитету у Београду је одржао предавање са темом „Из историје архитектуре“.

1927/28:

- × Прилагодио је пројекат Уметничког павиљона „Цвијета Зузорић“ према предлогу за нову локацију – Мали Калемегдан.

1928:

- × Пројектовао је Хируршки павиљон Опште болнице (Гинеколошки павиљон) у Београду;
- × напустио је Министарство грађевина и, са супругом Даницом, је отворио свој пројект-биро, који је водио до почетка Другог светског рата;
- × био је један од четворице оснивача Групе архитеката модерног правца (Милан Злоковић, Душан Бабић, Јан Дубови и Бранислав Којић);
- × постао је председник Групе архитеката модерног правца (до 1931);
- × одржао је предавање у Клубу архитеката, са темом „Идеје и тежње савремене архитектуре“.

1929:

- × Одржао је предавање у Клубу архитеката са темом „Решавање кризе становања у Бечу“.

1930:

- × Освојио је награду за пројектовање Музеја у Скопљу и Другу награду за урбанистичко и архитектонско уређење трга у Скопљу.

1930/31:

- × Изабран је за потпредседника и законодавца Групе архитеката;
- × постао је хонорарни наставник на Пољопривредно-шумарском факултету.

1931:

- × Изабран је за председника Групе архитеката.

1933:

- × Расформирана је Група архитеката модерног правца;
- × постао је члан *British Illuminating Society*, Лондон;
- × објавио је прве резултате научноистраживачког рада на споменицима старе грађанске куће у Београду, другим деловима Србије и Македоније, у делу *Балканска профана архитектура*.

1934:

- × Одржао је предавање „Инжињер и архитект - уметност у њиховим делима“.

1935:

- × Пројектовао је стамбено-пословну зграду на углу Призренске и Рељине улице у Београду и израдио Студију за фасаду индивидуалне стамбене зграде у Теодосијевој улици;
- × започео је проучавање сеоске архитектуре и насеља у Србији;
- × одржао је предавање „Архитектура нашег села“, а потом и објавио чланак са истом темом у Техничком листу у Загребу;
- × положио је државни испит за асистента у Загребу;
- × обавио је прво теренско истраживање сеоске архитектуре, на простору Доње Груже и Пећи.

1936:

- × Изабран је за доцента Архитектонског одсека Техничког факултета;
- × пројектовао је дечији дом у Скопљу, вилу у улици Јанка Вукотића бр. 28, вилу у улици Сање Живановић бр. 30 на Топчидерском брду;
- × одржао је предавање у Клубу архитеката „Савремена архитектура Париза“.

1937:

- × Постао је секретар Клуба архитеката при Удружењу инжењера и архитеката у Београду (до 1939);
- × освојио је Другу награду на конкурс Радничке коморе у Новом Саду и излагао је радове у земљи и иностранству (Букурешт, Лондон);
- × одржао је предавање на Коларцу са темом „Атински акропол“;
- × обавио је теренско истраживање, на подручју Левача и у Словенији (Коренско, Крањска Гора).

1938:

- × Основао је Семинар за сеоску архитектуру на Техничком факултету и преко њега је организовао шира истраживања на терену и обраду резултата;
- × био је добитник Ордена Југословенске круне IV реда, на предлог Министарства грађевина;
- × пројектовао је Женску гимназију у Скопљу;
- × обавио је теренско истраживање на подручју Ресаве, Ђаковице и у Словенији.

1939:

- × Пројектовао је штампарију и редакцију дневника *Борба* и вилу у Нишкој Бањи;
- × као доцент је изводио самосталну наставу на Архитектонском одсеку, на предмету Привредне зграде;
- × одржао је предавање у Клубу архитеката „Потреба закона и заштита старина“, што се у то време показало и као потреба власти;
- × обавио је теренска истраживања на подручју Рудника, у Македонији (околина Скопља и Охрида) и у Паштровићима.

1940:

- × Више пута је до тада именован за председника Секције пројектаната Инжењерске коморе Београда;
- × пројектовао је вилу у Буковичкој Бањи, у стилу народног градитељства;
- × интересовање у домену градње на селу и заштите објеката народног градитељства приказао је серијом предавања: у Клубу архитеката, са темама „Предлог за уређење нашег села“ и „Грађење на селу“, а за чланове Клуба архитеката и представнике државних органа „Заштита наших културних споменика“;
- × обавио је теренска истраживања у Паштровићима и Кривошијама у Црној Гори.

1941:

- × Објавио је своју прву синтетичку студију *Архитектура српског села – Шумадија и Поморавље* и бавио се проблемима грађења на селу – *Проблем грађења на селу*. Технички факултет, Семинар за сеоску архитектуру;
- × учествовао је у рату од 10. марта, као резервни капетан инжењер Ратне морнарице, а у Ђеновићима је заробљен од стране Италијана. У Београд је побегао 20. маја, где је пријављен као немачки заробљеник;
- × за време рата је прекинуо обављање теренског рада, али је у кабинету обрађивао сакупљену грађу, проучавао литературу и спремао студије за примену резултата у проблематици будућег грађење на селу.

1945:

- × Постао је хонорарни наставник на Грађевинском факултету (до 1949), те је своје интересовање усмерио ка проблематици грађења на селу;
- × одржао је предавање у Друштву архитеката, са темом „Проблематика нове сеоске архитектуре“.

1946:

- × Изабран је за ванредног професора Архитектонског факултета;
- × одржао је предавање у оквиру семинара у Друштву архитеката, на тему „Грађење на селу“;
- × обавио је теренско истраживање у Аранђеловцу и околини.

1947:

- × Постао је хонорарни сарадник Етнографског института САН (од оснивања);
- × одржао је предавање у Друштву архитеката „Архитектура руског села“;
- × учествовао је на Курсу за инструкторе Министарства пољопривреде и шумарства ФНРЈ за сељачке радне задруге, са темом „Економско двориште земљорадничке задруге“;
- × при Грађевинском институту Савезног министарства грађевина постао је стручни руководилац комисије за израду типова пољопривредних зграда за потребе села и државних добара (до 1948);
- × био је члан Секције за уређење сеоских насеља при Извршном већу Народног фронта Србије (до 1948) и стручни члан комисије за планирање, за потребе сеоских насеља у Србији;
- × обавио је теренско истраживање на простору Топлице, северног Баната и у Словенији (Горанско).

1948:

- × Израдио је цртеже за реконструкцију Вукове куће у Тршићу;
- × интересовање за организацију економског/радног дела села исказао је у виду пројектовања и просторне организације села, као и у домену пољопривредне архитектуре;
- × одржао је предавања на Саветовању студената у Загребу, „Изградња задружног села“, у Етнографском институту, са темом „Сеоска насеља у Војводини“;
- × обавио је теренско истраживање на простору Космаја, Бачке (село Ловћенац) и у Словенији (Бохинска долина).

1949:

- × Постао је хонорарни наставник Електротехничког факултета (до 1951) и члан Урбанистичке комисије НО Београда (до 1952), као и члан Комисије за уређење Београдске тврђаве;
- × објавио је другу комплексну монографију *Стара градска и сеоска архитектура у Србији*;
- × одржао је предавање у Етнографском институту, на тему „Секундарни радни центри у сеоском атру Војводине“;
- × обавио је теренско истраживање на подручју Западног Срема и у Словенији (Бохињ).

1950:

- × Постао је стални хонорарни научни сарадник Етнографског института САН и шеф Одсека за народну архитектуру, саветодавни сарадник у Хигијенском институту за проблеме сеоске куће и дворишта (до 1957), редовни професор на Архитектонском факултету (на предмету Пројектовање привредних и индустријских зграда) и про-ректор Техничке велике школе (до 1952);
- × изабран је за председника секције Удружења универзитетских наставника на Архитектонском факултету и за председника Друштва архитеката (1950/51);
- × као редовни професор Архитектонског факултета, држао је наставу на предметима: Сеоска архитектура и уређење села, Пројектовање привредних и индустријских зграда и Дневно осветљење у зградама;
- × одржао је предавања у Етнографском институту, на тему „Доситејев лицеј“;
- × обавио је теренско истраживање на простору Лесковца и околине, источног Срема, Београда, Призрена, хрватског приморја (Раб, Хвар).

1951:

- × Именован је за члана Научног савета Етнографског института и шефа одсека за народну фолклорну архитектуру, шефа катедре за Урбанизам на Архитектонском факултету (до 1953);
- × одржао је предавање на Коларцу „XIX век у француској архитектури“;
- × обавио је теренско истраживање на простору Боке Которске и Призрена.

1952:

- × Постао је члан Научног савета Етнографског института САН;
- × имплементирао је идеје о регионалном планирању кроз израду Студије реорганизације сеоских насеља у Гружанском срезу;

- × одржао је предавања у Удружењу наставника Архитектонског факултета, на тему „Дневно осветљење у зградама“, на Катедри за урбанизам Архитектонског факултета „Сеоски радни центри у Војводини, Шумадији и Боки Которској“, у Етнографском институту „Горња села на полуострву Врмац“, „Сеоска архитектура у Которском заливу“, „Задружна организација и њен одраз на сеоско насеље и кућу“ и „Докторова кула у Београду“, као и у Друштву архитеката, са темом „Утисци о архитектури у Енглеској“;
- × објавио је своју методу за одређивање осветљења у *Зборнику Архитектонског факултета*; на основу овог рада, изабран је за члана (представника Југославије) Међународне комисије за осветљење;
- × започео је сарадњу са енглеским научним институтом *Building Research Station* на испитивању проблема дневног осветљења у зградама.

1953:

- × Изабран је за шефа катедре за архитектонско пројектовање (до 1955) и председника Друштва архитеката Србије (1953/54);
- × постао је члан *Illuminating Engineering Society*, Лондон, на предлог института *Building Research Station*, Watford, Енглеска;
- × започео је истраживање „Проблематика савремене сеоске куће“ (до 1955), као стручни саветодавни руководиоца у Хигијенском институту НР Србије;
- × одржао је предавања на Слободној катедри Архитектонског факултета и на Коларцу, са темом „Грађанска архитектура у Југославији у XVIII и XIX веку“, на Катедри за урбанизам, са темом „Регионални план Гружанског среза“, у Етнографском институту, на тему „Проблеми организације сеоских насеља у Грузији“ и на Свечаној академији Универзитета, „Научни рад професора Николе Несторовића“;
- × обавио је теренско истраживање на простору југоисточног Баната.

1954:

- × Постао је члан Универзитетског савета и члан Комисије за научни и наставни рад (до 1956), члан Комисије за уџбенике Универзитетске управе (до 1958), председник секције Удружења универзитетских наставника Архитектонског факултета;
- × изабран је за представника Југославије у Међународној комисији за осветљење (*International Commission on Illumination*, USA);
- × одржао је предавање на Коларцу, са темом „Архитектура Боке Которске“;
- × обавио је теренско истраживање на простору Косова и Метохије и у Словенији (Блед).

1955:

- × Изабран је 14. јуна за дописног члана Српске академије наука, Одељење за друштвене науке;
- × постао је члан *Société d'Ethnographie Française*, Париз;
- × постављен је за управника Института за архитектуру и урбанизам (до 1957) и започео је интересовање у домену регионалног просторног планирања и уређења територија;
- × поново је изабран за члана Урбанистичке комисије НО Београда (до 1958), представника Одбора за урбанизам (ИАУС) и почасног члана Музејско-конзерваторског друштва СРС.

1956:

- × Постао је члан Савета за урбанизам НО Београда (до 1960) и стални члан Одбора комисије за дневно осветљење (Француска);
- × у својим радовима је отворио актуелне проблеме изумирања села, развоја сеоске архитектуре, организације атара насеља.

1957:

- × Постао је члан и представник Југославије у *Club International de la construction et de l'urbanisme*, Париз;
- × ангажован је на изради Генералног плана Београда, сегмент уређења насеља;
- × одржао је предавање у ИАУС-у, са темом „Проблем просторног уређења руралног дела села Железник“;
- × публиковао је треће издање универзитетског уџбеника *Пољопривредна архитектура*.

1958:

- × Изабран је за члана Савета Етнографског института и именован је за његовог председника;
- × додељен му је Орден Леополда II Белгије, за посебне заслуге у организацији међународне изложбе у Бриселу;
- × објавио је публикацију *Сеоска архитектура и руризам*;
- × одржао је предавање „Урбанистички проблеми привредне изградње“.

1959:

- × Добитник је универзитетске награде за уџбеник *Сеоска архитектура и урбанизам*;
- × одржао је предавање у Етнографском институту, са темом „Савремени задаци урбанизма и антропогеографска испитивања“, и у Југословенском институту за заштиту споменика културе, „Проблем просторног уређења Призрена“;
- × обавио је теренско истраживање у јужној Италији.

1961:

- × Постао је председник Југословенског националног комитета за осветљење;
- × обавио је теренско истраживање у Хрватској (Ријека).

1962:

- × Постављен је за декана Архитектонског факултета;
- × бавио се научним радом на проблемима дневног осветљења у унутрашњости радних просторија;
- × одржао је предавање на Саветовању конзерватора Југославије у Сплиту, са темом „Заштита споменика културе у области сеоске архитектуре и сеоских насеља“.

1963:

- × Изабран је 5. децембра за редовног члана Српске академије наука и уметности, Одељење друштвених наука.

1964:

- × Одржао је предавање у Одбору за урбанизам ИАУС-а, са темом „Неколико погледа на регионално просторно планирање“;
- × обавио је теренско истраживање у Швајцарској (алпске куће) и Македонији (градска насеља).

1965:

- × На свој захтев је 1. јануара пензионисан;
- × учествовао је у изради првог Просторног плана Србије, I и II етапа;
- × бавио се истраживањем у домену осветљења под ведрим небом;
- × одржао је предавање на Конкурсу урбаниста Југославије у Ријеци, на тему „Проблеми систематизације насеља у Србији“;
- × обавио је теренско истраживање у Аустрији (околина Салцбурга).

1966:

- × Одржао је предавање у Одбору за урбанизам ИАУС-а, на тему „Регионална организација насеља у Гружанском срезу“;
- × руководио је пројектима: *Развитак села у Србији и Сеоске варошице и сеоске чаршије*, са сарадником Ђ. Симоновићем, у ИАУС-у;
- × обавио је теренско истраживање у Војводини (Шајнашка) и Словенији (Горенско, Крањска Гора, Блед).

1967:

- × Обавио је теренско истраживање у Швајцарској.

1968:

- × Постављен је за директора Института за архитектуру и урбанизам Србије (до 1970);
- × добитник је Седмојулске награде, за посебне заслуге у области архитектуре и постао је почасни члан Југословенског комитета за осветљење;
- × изабран је за почасног члана Савеза архитеката Југославије, на конгресу у Љубљани, као и за почасног члана Савеза урбаниста Југославије, на конгресу у Скопљу;
- × обавио је теренско истраживање у Француској.

1969:

- × Постао је директор Етнографског института САНУ;
- × додељена му је Октобарска награда града Београда, за урбанистичке заслуге поводом двадесетпетогодишњице ослобођења града;
- × руководио је пројектом *Перспективни развитак села у Србији*, са сарадником Ђ. Симоновићем, у ИАУС-у;
- × одржао је предавање у Одбору за урбанизам ИАУС-а, на тему „Проблеми малих села и развијених насеља у Србији“.

1970:

- × Учествовао је на Скупштини СРС, Секретаријат за урбанизам, са рефератом „Саветовање о просторном уређењу села“;
- × објавио је дело *Варошице у Србији XIX века*;
- × обавио је теренско истраживање у Словенији (Крањска Гора, Бохињска околина).

1972:

- × Постао је заслужни члан Савеза друштва инжењера и техничара Југославије, почасни члан Савеза архитеката Југославије и заслужни члан Савеза машинских и електротехничких инжењера и техничара Југославије.

1973:

- × Постао је почасни члан Урбанистичког савеза Југославије;
- × руководио је макропројектом *Просторно уређење Југославије*, са сарадником Ц. Костићем, у ИАУС-у;
- × објавио је монографију *Систематизација насеља у ужој Србији крајем XX века. Једно мишљење и идејни предлог*;
- × обавио је теренско истраживање у Словенији.

1974:

- × Добитник је Октобарске награде Града Београда (за дело *Историја Београда*);
- × обавио је теренско истраживање у Хрватској (Ријека).

1975:

- × Промовисан је за почасног доктора наука Универзитета у Београду, на предлог Архитектонског факултета у Београду;
- × добитник је јубиларне медаље са дипломом поводом 30-годишњице Института за заштиту споменика културе и плакете за предан 20-годишњи рад и допринос развоју Архитектонског факултета;
- × са сарадником Ђ. Симоновићем, објавио је дело *Сеоска насеља Србије*;
- × одржао је реферат у Одељењу друштвених наука САНУ, на тему „Урбанизам Србије XIX века“, и говор на комеморацији „Сећања на Милана Злоковића“

1977:

- × Изабран је за секретара Одељења друштвених наука САНУ, што је обављао четири године;
- × изабран је за дописног члана Академије наука *Stanislas* у Нансију (*Académie de Stanislas*). Повод за избор била је архитектонска студија карактеристика родне куће Јованке Орлеанке, једне од најстаријих кућа у селима Европе, с краја XIV века, коју су научни кругови Академије у Нансију високо оценили.

1977–1983:

- × Поново се окренуо темама архитектонске науке и струке, које је публикувао у радовима.

1987:

- × Умро је 26. јула у Београду.

Библиографија

Бранислава Којића

1. Којић, Б. (1929). Архитектура Београда. *Време*, 6.1.1929, 23.
2. Којић, Б. (1929). Изјава о споменику краљу Петру. *Време*, 19.3.1929, 3.
3. Којић, Б. (1929). Архитектура Београда. *Друштвена обнова*, 1.12.1929, 9.
4. Којић, В. (1929). Internacionalni kongres arhitekata u Holandiji 1927. godine. *Tehnički list*, XI(12), 183–185.
5. Којић, В. (1929). Historicky prehled architektury v Belehrade. *Stavba*, VII, 177–179.
6. Којић, Б. (1932). Историјски преглед архитектуре Београда. *Београдске општинске новине*, 12, 804–805.
7. Којић, В. (1932). Vila na Topčiderskom brdu. *Arhitektura*, II(6), 161–163.
8. Којић, В. (1932). Stremljenja moderne arhitekture. *Arhitektura*, II(8), 218–219.
9. Којић, В. (1932). Hirurško-urološki paviljon Državne bolnice u Beogradu. *Arhitektura*, II(9–10), 244–245.
10. Којић, В. (1933). Grupa arhitekata modernog pravca. *Arhitektura*, III(8), 233–234.
11. Којић, В. (1933). Arhitekt Los. *Arhitektura*, III(11), 176–177.
12. Којић, В. (1933). Nove zgrade osnovnih škola „Cara Dušana” i „Đure Jakšića” u Skoplju. *Arhitektura*, III(12), 203–204.
13. Којић, В. (1933). Nova arhitektura Južne Srbije. *Vardar*, 5.1.1933, 6.
14. Којић, В. (1933). Sport – Vardar o smučarstvu. *Vardar*, 12.2.1933.
15. Којић, В. (1933). Zakonska zaštita arhitekture gradova. *Vardar*, 5.10.1933, 2.
16. Којић, Б. (1933). Балканска профана архитектура. *Српски књижевни гласник*, 40(4), 273–281.
17. Којић, Б. (1934). Споменици старе архитектуре Београда. *Српски књижевни гласник*, 41(6), 435–443.
18. Којић, Б. (1934). Архитектура и декор. *Српски књижевни гласник*, 43(6), 427–431.
19. Којић, В. (1934). Архитект и инџинџер, уметност у њиховим делима. *Tehnički list*, XVI(13–14), 201–203.
20. Којић, В. (1934). Kosi ili ravni krov. *Građevinski vjesnik*, III(11), 172–173.

21. Којић, Б. (1934). Кратово. *Време*, 6.1.1934.
22. Којић, Б. (1934). Нови грађевински правилник не предвиђа прописе о уређењу јавних села. *Време*, 4.11.1934.
23. Којић, В. (1934). Tridesetogodišnjica tragedije u Velikoj Hoći. *Vardar*, 1.11.1934, 4.
24. Којић, В. (1935). O balkanskoj profanoj arhitekturi. *Tehnički list*, XVII(1–2), 1–6.
25. Којић, Б. (1935). Кућа у Србији на почетку XIX века. *Годишњак Техничког факултета Универзитета у Београду*, 121–128.
26. Којић, Б. (1935). Архитектура нашег села. *Технички лист*, XVII(7–8), 105–108.
27. Којић, Б. (1935). Изграђивање Београда. *Јавност*, I(5), 103–104.
28. Којић, Б. (1935). Београдско сајмиште. *Јавност*, I(6), 125–128.
29. Којић, Б. (1936). Стара кућа у Пећи, Ђаковици и Призрену. *Гласник Скопског научног друштва*, XV–XVI, 339–343.
30. Којић, В. (1936). Otvoreno ognjište. *Građevinski vjesnik*, V(12), 177–181.
31. Којић, Б. (1936). Архитектура, архитект и грађанин. *Политика*, 6.1.1936, 10.
32. Којић, Б. (1938). Конак кнегиње Љубице. *Уметнички преглед*, 4, 118–119.
33. Којић, В. (1938). Pred novim pravilnikom za natječaje. *Građevinski vjesnik*, VII(10), 152–155.
34. Којић, В. (1938). Uvodni tekst. *Tehnički list*, XX(1–2), 1.
35. Којић, В. (1939). Simbolizam u arhitekturi. *Tehnički list*, XXI(15–16), 185–187.
36. Којић, Б. (1939). Значај француске архитектуре XIX века. *Уметнички преглед*, 5, 134–135.
37. Којић, Б. (1940). Стара дрвена црква у Сечој Реци. *Уметнички преглед*, 1–2, 19–21.
38. Којић, Б. (1941). Архитектура српског села. *Шумадија и Поморавље. Развој од XVIII века до данас*. Београд: Технички факултет Универзитета у Београду.
39. Којић, Б. (1941). Проблеми грађења на селу. *Општа знања и упутства за проучавање*. Београд: Технички факултет Универзитета у Београду. Семинар за сеоску пољопривредну архитектуру.
40. Којић, Б. (1941). Београдски архитекти и наше село. *Време*, 6.2.1941, 14.
41. Којић, Б. (1947). *Економско двориште земљорадничке задруге*. Београд: Министарство пољопривреде и шумарства ФНРЈ.
42. Којић, Б. (1947). *Преуређење сеоских сточних стаја*. Београд: Пољопривредно издавачко предузеће.
43. Којић, В. (1947/48). Arhitektura ruskog sela. *Arhitektura*, 4–6, 12–13.
44. Којић, Б. (1948). *Пољопривредно грађевинарство*. Београд: Научна књига.
45. Којић, Б. (1948). Економски центар великог пољопривредног газдинства. *Наше грађевинарство*, 10–11, 629–634.
46. Којић, Б. (1948). *Стари архитектонски споменици у Србији*. Књижевне новине, I(37), 4.
47. Којић, Б. (1949). *Стара градска и сеоска архитектура у Србији*. Београд: Просвета.
48. Којић, Б. (1949). Старе куће у околини Београда. *Музеји*, 3–4, 139–142.
49. Којић, Б. (1949). Наше архитектонско наслеђе. *Књижевне новине*, II, 5.
50. Којић, Б. (1949). Однос сеоског насеља према атару и околини. *Годишњак Техничког факултета за 1946–1947*, 67–77.
51. Којић, Б. (1949). *Пројектовање привредних и индустријских зграда*, 2. део. *Пољопривредне зграде: прилог са примерима планова*. Београд: Научна књига.
52. Којић, Б. (1950). *Пројектовање привредних и индустријских зграда*, 1. део. *Општи курс*, Београд: Научна књига.
53. Којић, Б. (1950). Руризам и пољопривредна архитектура. У *Реферати за I саветовање архитеката и урбаниста Југославије*, Први део, Дубровник (153–160). Београд: Научна књига.
54. Којић, В. (1950). Izgradnja zadružnog sela. *Tehnika*, V(3–4), 11–18.
55. Којић, Б. (1950). Новија сеоска кућа у Србији. *Зборник радова Етнографског института САН*, IV, 293–307.
56. Којић, Б. (1950). Лагумица у Сремским Карловцима. *Научни зборник Матице српске, серија друштвених наука*, I, 227–283.

57. Којић, Б. (1950). Стара градска и сеоска архитектура. *Наша домовина*, 5–6, 25–28.
58. Којић, В. (1950). Uloga arhitekata u izgradnji zadružnog sela. *Urbanizam i arhitektura*, 5–6, 65–72.
59. Којић, В. (1951). Rurizam i poljoprivredna arhitektura. *Urbanizam i arhitektura*, 9–12, 44–47.
60. Којић, Б. (1951). Искуства Архитектонског факултета. *Универзитетски весник*, IV(44), 3.
61. Којић, Б. (1951/52). Дневно осветљење у зградама. Метода за одређивање величине осветљења ма у којој тачки радне равни. *Зборник радова Архитектонског факултета*, 19–38.
62. Којић, Б. (1952). Архитектура и наука. *Наука и техника*, VIII(2), 75–81.
63. Којић, Б. (1952). Задружна организација села и њен одраз на кућу, насеље и атар. Сеоска архитектура у Которском заливу. *Гласник САН*, IV(1), 209–213.
64. Којић, Б. (1953). Техника осветљења просторија. *Техничка ревија*, I(3), 33–37.
65. Којић, Б. (1953). Сеоска архитектура у Которском заливу. *Споменик САН*, CIII, Одељење друштвених наука, 5, 165–177.
66. Којић, Б. (1953). Горња села на полуострву Врмцу. Опште карактеристике сеоске архитектуре и развој насеља. *Споменик САН*, CIII, Одељење друштвених наука, 5, 179–193.
67. Којић, Б. (1953). Проблеми реорганизације насеља у Грузи. *Гласник САН*, V(1), 225–227.
68. Којић, Б. (1953/54). Конаци и чифлик Авзи паше у Бардовцу код Скопља. *Зборник заштите споменика културе*, 4–5, 223–242.
69. Којић, Б. (1954). *Пројектовање привредних и индустријских зграда*, 2. део. *Пољопривредна архитектура* (друго издање). Београд: Народна књига.
70. Којић, Б. (1954). Сеоска архитектура у Боки Которској. *Југославија*, 8, 41–43.
71. Којић, Б. (1954). Стара кућа у Нушићевој улици. *Годишњак Музеја града Београда*, 1, 209–214.
72. Којић, Б. (1955/56). Методика рада на истраживању споменика профане архитектуре. *Зборник заштите споменика културе*, 6–7, 103–110.
73. Којић, Б. (1956). Изумирање села у Которском заливу и на полуострву Врмцу. *Споменик САН*, CV, Одељење друштвених наука, 7, 165–170.
74. Којић, Б. (1956). Из историје насеља Прчањ у Боки Которској. *Споменик САН*, CV, Одељење друштвених наука, 7, 171–178.
75. Којић, Б. (1956). Проблеми у развоју савремене сеоске архитектуре. Преглед архитектуре. *Весник Друштва архитеката*, 3, 74–79.
76. Којић, Б. (1956). Сеоски атари у Шумадији, Војводини и Боки Которској. *Зборник Архитектонског факултета Универзитета у Београду*, 101–110.
77. Којић, В. (1956). La Maison rurale en Serbie au XX siecle. *Apercu de l'Academie Serbe des Sciences*, XVII, Section des Sciences sociales, 4, 69–71.
78. Којић, Б. (1957). *Пољопривредна архитектура. Пројектовање привредних и индустријских зграда* (треће издање). Београд: Народна књига.
79. Којић, Б. (1957). „Докторова кула“ у Београду. *Гласник Етнографског института САН*, II–III, 427–440.
80. Којић, Б. (1957). Црква брвнара у Рачи код Крагујевца. *Гласник Етнографског института САН*, II–III, 755–761.
81. Којић, Б. (1957). Архитектонски факултет у Београду и етнографска проучавања. *Гласник Етнографског института САН*, II–III, 943–946.
82. Којић, Б. (1957). Инж. Арх. Марјан Мушић: Обнова словенске васи. Издање Дружбе св. Мохорја, Цеље, 1947. *Гласник Етнографског института САН*, II–III, 1012–1013.
83. Којић, Б. (1957). Сеоска архитектура у Паштровићима. *Гласник Етнографског института САН*, IV–VI, 225–240.
84. Којић, Б. (1957). Савремена сеоска кућа и активности Хигијенског института НР Србије. *Гласник Етнографског института САН*, IV–VI, 389–392.
85. Којић, Б. (1957). Стара профана архитектура у Србији. *Југославија*, 13, 71–74.
86. Којић, В. (1957). Le rapport entre l'heritage urbanistique et les exigences de l'amenagement et de l'extension dans les anciennes villes de Serbie. *Il Congresso Attualita urbanistica del monumento e del ambientato antico*. Milano, 28–30 Settembre 1957, 81–82.

87. Којић, Б. (1957). Методика рада на истраживању споменика профане архитектуре. *Зборник заштите споменика културе*, 6–7, 103–110.
88. Којић, Б. (1958). *Сеоска архитектура и руризам*. Београд: Грађевинска књига.
89. Којић, Б. (1958). Сеоска архитектура. *Зборник „Банатске Хере“*, посебна издања, I, 149–178.
90. Којић, Б. (1958). Савремени урбанистички задаци и антропогеографска проучавања. *Гласник Етнографског института САН*, VII, 8–11.
91. Којић, Б. (1959). О истраживачком боравку у Бечу. *Гласник САН*, XI, 322–323.
92. Којић, Б. (1960). Фазе развитка сеоске архитектуре у Србији и њен данашњи преображај. *Зборник радова САН*, XVIII, Етнографски институт, 3, 31–37.
93. Којић, Б. (1960). Јован Илкић. *Архитектура и урбанизам*, 3, 32.
94. Којић, В. (1960). Petar Bajalović. *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, 1. (209). Zagreb: Leksikografski zavod FRNJ.
95. Којић, Б. (1960). *Архитектонско уређење села*. Београд.
96. Којић, Б. (1961). Народна архитектура у Ужичкој области. У *VIII Конгрес Савеза фолклориста Југославије*, 77–79.
97. Којић, Б. (1961). Насеља у Војводини. Генеза, садржина и урбанистичка структура према архивским техничким подацима. *Глас САНУ*, CCL, Одељење друштвених наука, 10, 63–82.
98. Којић, В. (1961). *Neki problemi dnevnog osvetljenja u industrijskim radionicama*. Zagreb: Jugoslovenski komitet za osvetljenje, 3–5.
99. Којић, Б. (1962). Дневно осветљење у индустрији. *Продуктивност*, 6, 15–19.
100. Којић, Б. (1962). *Индустријска архитектура: пројектовање привредних зграда*. Београд: Народна књига.
101. Којић, В. (1962). Nikola Dobrović. *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, 2. (64). Zagreb: Leksikografski zavod FRNJ.
102. Којић, Б. (1963). Развитак сеоских насеља и урбанистичко наслеђе у агломерацијама руралног типа. *Зборник заштите споменика културе*, XIV, 138–139.
103. Којић, Б. (1963). Архитектонски лик Београда, историјске и друштвене условљености. *Глас САНУ*, CCLVI, Одељење друштвених наука, 12, 59–69.
104. Којић, В. (1963). The graphical method for the determination of interior daylighting under clear sky conditions. *Bulletin de l'Academie des Sciences et des Arts*, XXX, Classe des Sciences Techniques, 6, 29–33.
105. Којић, Б. (1963). Архитект Ратомир Богојевић. *Архитектура и урбанизам*, 24, 5.
106. Којић, Б., Симоновић, Ђ. (1964). *Пољопривредна архитектура* (четврто издање). Београд.
107. Којић, Б. (1964). Метода за одређивање унутрашњег осветљења под условима ведрога неба. *Глас САНУ*, CCLVIII, Одељење техничких наука, 6, 119–132.
108. Којић, Б. (1964). Улога науке у развиту савремене архитектуре. *Споменица новоизабраних чланова САНУ*, 26, 95–98.
109. Којић, В. (1964). Josif Najman. *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, 3. (522). Zagreb: Leksikografski zavod FRNJ.
110. Којић, Б. (1964). Урбанизам у Србији (приказ књиге Б. Максимовића). *Архитектура и урбанизам*, 26, 56–59.
111. Којић, В. (1965). Neki problemi u regionalnoj sistematizaciji naselja na teritoriji Srbije. *Savremene urbanističke teme*, 2, 6–25.
112. Којић, В. (1965). Methode graphique de determination de l'eclairage par ciel serein. *Lux, la revue de l'éclairage*, 35, 388–392.
113. Којић, Б., Симоновић, Ђ. (1966). *Перспективни развитак сеоских насеља у ужој Србији*. Архитектонска, урбанистичка и регионална студија, прва фаза рада. Београд: Архитектонски факултет Универзитета у Београду.
114. Којић, Б. (1966). Сеоска кућа и сеоско насеље у Војводини. *Летопис Матице српске*, CCCXCVII(5), 471–481.
115. Којић, В. (1966). Nekoliko pogleda na problematiku regionalnog prostornog planiranja. *Savremene urbanističke teme*, 3, 5–15.

116. Којић, Б. (1966). Претходна саопштења о научноистраживачким радовима. Стари балкански градови у Србији, Македонији и Црној Гори. *Саопштења*, 1, 24.
117. Којић, Б. (1966). Претходна саопштења о научноистраживачким радовима. Варошице у Србији (1815–1965). *Саопштења*, 1, 25.
118. Којић, Б., Симоновић, Ђ. (1966). Претходна саопштења о научноистраживачким радовима. Развитак села у Србији. *Саопштења*, 1, 26.
119. Којић, Б. (1967). Систематизација насеља у Србији. Прилог методичи категоризације савремених насеља. *Глас САНУ, CCLXVIII*, Одељење друштвених наука, 13, 175–220.
120. Којић, Б. (1967). Методе за проучавање дневног унутрашњег осветљења ма у којој тачки радне равни (саопштења). *Гласник САНУ, XV(1)*, 32.
121. Којић, Б. (1967). Архитектонски лик Београда (саопштења). *Гласник САНУ, XV(1)*, 60.
122. Kojić, B. (1968). Stara gradska kuća na Kosovu i u Metohiji i problemi njene zaštite. U M. Ivanović (ur.), *Problemi zaštite i egzistencije spomenika kulture i prirodnih objekata i rezervata na Kosovu i Metohiji*, Zbornik radova i saopštenja, VII Savetovanje konzervatora Jugoslavije (33–40). Priština–Beograd: Društvo konzervatora Jugoslavije.
123. Kojić, B. (1968). Stalno dopunsko veštačko osvetljenje. *Savjetovanje 9: Osvjetljenje u službi industrije i rudarstva* (105–107). Zagreb: Jugoslavenski komitet za osvetljenje.
124. Kojić, B. (1968). Formation du système urbain en Serbie du XIX siècle. Contribution à la méthode de la catégorisation des agglomérations. *Bulletin de l'Académie Serbe des Sciences et des Arts, XLII*, Classe des Sciences Sociales, 10, 49–51.
125. Којић, Б. (1969). Структура сеоских насеља у Србији. *Глас САНУ, CCLXXIII*, Одељење друштвених наука, 14, 113–129.
126. Којић, Б. (1969). Стогодишњица Закона о местима Кнежевине Србије и данашњи проблем категоризације насеља. *Гласник Етнографског института САНУ, XI–XV*, 169–177.
127. Kojić, B. (1969). Le dépeuplement de la Côte Adriatique Méridionale Yugoslave et les migrations rurales. U *La Méditerranée de 1919 à 1939* (79–87). Nice: Faculté des Lettres et Sciences Humaines.
128. Којић, Б. (1970). *Варошице у Србији XIX века*. Београд: ИАУС.
129. Којић, Б. (1970). Архитектура, светлост и човек. *Саветовање X: Архитектура, светлост и човек* (7–12). Будва: Југословенски комитет за осветљење.
130. Којић, Б. (1971). Тихомир Ђорђевић као историчар урбанизма и архитектуре. У *Споменица посвећена стогодишњици рођења Тихомира Ђорђевића*. Посебна издања САНУ, CDXLV, Споменица, 51. (18–22). Београд: САНУ.
131. Којић, Б. (1972). Неколико погледа на проблем сукоба наслеђа и нових захтева у архитектонско-урбанистичким оквирима старих градова. *Анали Правног факултета*, 1–3, 310–317.
132. Којић, Б. (1972). Перспективе развоја сеоских насеља – села. *Југословенско саветовање: Просторно планирање, уређење и изградња сеоских подручја и села* (1–13). Београд: Урбанистички савез Југославије.
133. Kojić, B. (1973). *Sistematizacija naselja u Srbiji. Jedno mišljenje i idejni predlog*. Posebno izdanje 3. Beograd: IAUS.
134. Којић, Б. (1973). *Сеоска архитектура и руризам. Теорија и елементи* (друго издање). Београд: Грађевинска књига.
135. Којић, Б. (1974). Густина насељености, степен дисперзије, показатељи одстојања и честине насеобина. Прилог познавању урбанистичких карактеристика насеља у ужој Србији. *Глас САНУ, CCLXXXVIII*, Одељење друштвених наука, 18, 89–113.
136. Којић, Б. (1974). Архитектура између два светска рата. У В. Чубриловић (ур.) *Историја Београда*. Књига 3. (185–188). Београд: САНУ.
137. Kojić, B., Simonović, Đ. (1975). *Seoska naselja Srbije*. Beograd: Izdavačko-informativni studentski centar.
138. Којић, Б. (1975). Приградска села у Србији. Неке карактеристике и покушај дистинкције. *Глас САНУ, CCXCIV*, Одељење друштвених наука, 19, 281–304.
139. Kojić, B. (1975). Uticajni činioci na odnos ruralnog i urbanog stanovništva i na profesionalnu strukturu ruralnog stanovništva uže Srbije. *Saopštenja*, 4, 47–60.

140. Kojić, B. (1976). *Stari balkanski gradovi, varoši i varošice*. Beograd: Izdavačko-informativni centar studenata.
141. Kojić, B. (1976). Некролози: Љубица Јанковић (14. јун 1894 – 3. мај 1974). *Годишњак САНУ, LXXXI*, 233–235.
142. Kojić, B. (1976). Некролози: Милан Бартон (10. новембар 1901 – 11. март 1974). *Годишњак САНУ, LXXXI*, 235–236.
143. Kojić, B. (1977). Архитектонско-урбанистички преображај села у Србији ван покрајина од 1945–1975. *Гласник Српског географског друштва*, 57(1), 15–30.
144. Kojić, B. (1977). Животна средина нашег села, човек и животна средина у Србији. У Р. Мрљеш (ур.) *Човек и животна средина у СР Србији* (355–357). Београд: Глас.
145. Kojić, B. (1977). Монументалност у балканској профаној архитектури. *Balkanica*, 8, 727–736.
146. Kojić, B. (1977). Топчидер и Топчидерско брдо. У М. Ђоковић (ур.) *Београд у сећањима 1900–1918*. (141–151). Београд: Српска књижевна задруга.
147. Kojić, B. (1977). Densité de l'habitat, degre de dispersion, indicateurs des distances et densité des agglomérations. *Bulletin de l'Academie Serbe des Sciences et des Arts, LIX*, Classe des Sciences Sociales, 13, 27–28.
148. Kojić, B. (1977). Neka razmišljanja o našoj arhitekturi i o našim arhitektama. *Saopštenja*, 5, 21–26.
149. Kojić, B., Simonović, Đ. (1978). *Poljoprivredna arhitektura. Poljoprivredne zgrade i kompleksi, skladištenje, prerada* (peto dopunjeno izdanje). Beograd: Univerzitet u Beogradu.
150. Kojić, B. (1978). Архитектура, наука и уметност. *Saopštenja*, 7, 7–10.
151. Kojić, B. (1979). *Друштвени услови развјатка архитектонске струке у Београду 1920–1940. године*. Посебна издања САНУ, DXVI, Одељење друштвених наука, 81. (169–198). Београд: САНУ.
152. Kojić, B. (1980). Развој куће и културе становања у селима Србије. *Гласник Етнографског музеја*, 44, 53–64.
153. Kojić, B. (1980). Значај насеља у простору – прилог методологији просторног уређења територија. *Глас САНУ, CCCXIX*, Одељење друштвених наука, 21, 31–39.
154. Kojić, B., Simonović, Đ. (1981). *Пољопривредне зграде и комплекси: пољопривредна архитектура: производња, складиштење, прерада* (шесто прерађено и допуњено издање). Београд: Грађевинска књига.
155. Kojić, B. (1981). Архитектура као друштвена категорија. *Глас САНУ, CCCXXVIII*, Одељење друштвених наука, 22, 1–40.
156. Kojić, B. (1982). Новија просторно-урбанистичка истраживања у Србији и анализа Цвијићевих радова у истој области. У Р. Лукић и др. (ур.) *Научно дело Јована Цвијића*, Научни скупови, XI, Председништво, 2. (301–309). Београд: САНУ.
157. Kojić, B. (1983). Елементи архитектуре, урбанизма и уређење територија у Законику цара Душана. У Ј. Ђорђевић и др. (ур.) *Зборник прилога филозофији и науци поводом 80-годишњице рођења академика Душана Недељковића*. Посебна издања САНУ, DLI, Одељење друштвених наука, 91. (145–153). Београд: САНУ.
158. Kojić, B. (1984). Дискусија. У С. Ђирковић (ур.) *Саветовање о основама просторног плана СР Србије*. Научни скупови, XX, Председништво 4. (45–46, 51–52). Београд: САНУ.
159. Kojić, B. (1985). Сеоско насеље – уводна реч. У П. Марковић (ур.) *Будућност села и сељака (189–190)*. Београд: САНУ, Одбор за проучавање села.

Каталог експоната

БРАНИСЛАВ

КОЈИ Ћ

ПРОСТОР У **СЕЛУ**
СЕЛО У ПРОСТОРУ

/ Београд, 5. октобар ~ 31. октобар 2017. године /

Каталог експоната

1. Бранислав Којић: модерниста који је открио руризам
2. Фотографија: Бранислав Којић, око 1980.
3. Временски ток
4. Истраживања сеоске архитектуре до 1941. године
5. Шема развоја куће у Шумадији и Поморављу
6. ПАНО Осаћанка кнеза Милоша / Дводелна брвнара осаћанка
7. Конструкција и уређаји осаћанке
8. Полубрвнара – получатмара
9. Новија моравска кућа
10. Зграде породичне задруге и вајат
11. Двориште
12. Село
13. Пројекти у Министарству грађевина
14. Будућа сеоска насеља
15. Фотографија: Бранислав Којић на путовању почетком 30-их година XX века
16. Простор истраживања и деловања 1945–1979. године
17. Сеоско наслеђе: сиромаштво и неразвијеност
18. Сеоска кућа у највећем делу XX века
19. Садржај и опрема савремене стамбене кухиње
20. Предлози за одговарајућу кућу
21. Прикладно кућиште
22. Задружно село
23. Планови за задружна села
24. Државно добро
25. Државно добро у Неготину
26. Плански унапређен атар
27. Типологија сеоских насеља
28. Рурални регион и регионално планирање
29. Сарадници и следбеници
30. Даница Којић (1899–1975)
31. Теренска истраживања 1925–1974. године
32. Институције и САНУ
33. Села у систему насеља
34. Систем насеља у централној Србији

1 Бранислав Којић: модернизма који је открио руризам

Бранислав Којић (Смидероо 1899 – Београд 1987) био је архитекта, пројектант, урбаниста, заштитник народног и културног наслеђа, пространи и регионални планер, а више од свега – човек који се бавио селом и педагошким радом.

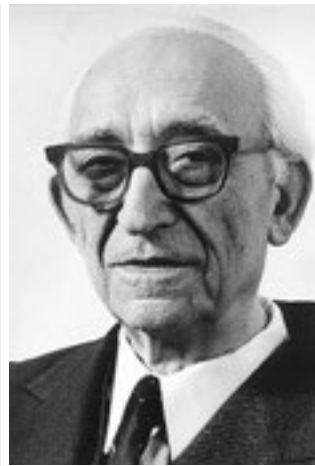
Након што је завршио студије у Паризу 1921. исте године, по повратку у Београд, запослио се као архитекта у Министарству грађевина. Године 1925. венчао се са Даницом Миловановић, талентованом архитекткињом, која је целог живота подржавала његов рад. Од 1928. године водио је сопствени пројектантски биро, који је оставио веома снажан печат модерне на архитектуру Београда и Србије. Био је један од оснивача Групе архитеката модерног правца. У својој пројектантској каријери, која се завршила 1941., израдио је око стотину нацрта, од којих су многи реализовани.

Којић је био поштованим народног градитељства и модерне заувалбеник у село, које је после ослобођења постало главна тема његовог рада. Архитектуру је постепено прелепио са другим научним дисциплинама, антропологеографијом и етнолошком, уносићи у истраживање села мултидисциплинарни приступ.

Радио је и сарађивао са различитим институцијама, међу којима су Архитектонски, Грађевински и Повељодрвени факултет, Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Етнографски институт, Културно-историјски институт, Завод за заштиту споменика културе и др. За доживотног члана САН изабран је 1955. а за редовног члана САНУ 1963. године.

Стварујући дело које спада у претечне просторно-планерске струке у Србији и представља пионирски подвиг у области интегралног третирања руралног простора, Којић је постао родоначиник руралне – синтетичке правце и научно о село.

2 Бранислав Којић, око 1980.

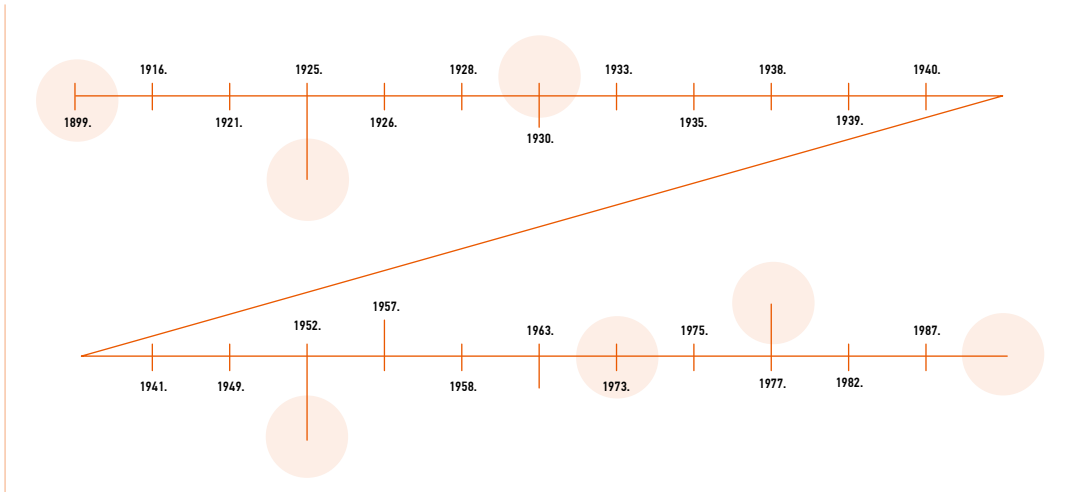
4 Истраживања сеоске архитектуре до 1941. године

Којић је забележио да је селом почео да се бави у Министарству грађевина, у коме је од 1921. године радио на пројектима разних јавних сеоских објеката, нада је ставио неформално Београдско народног архитектуре (БНН). Први пројекатна архитектура београдског народног, а ради је о имену имену Милоша у Толочвару објавио је 1925. године (Пошва, 2011). Прво трезовно истраживање сеоске архитектуре предузео је 1927. године, у области Лепча, историјског подручја на југу Шумадије и мањим делом у Понораву. Године 1935. одржао је прво предавање и објавио рад Архитектура нашег села. Исте године посетио је Доњу Гружу, нада је највероватније фотографисао и именоване породичне задруге Корба и селу Занку, које му је постало инспирација за његов допис истраживања.

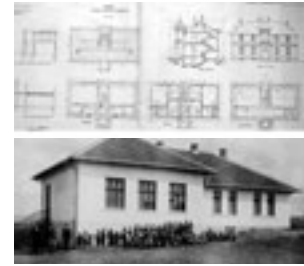
Истраживања сеоске архитектуре, која су била извршена у селу Лепча, а објављена у Гласнику Архитектонског института у Београду, 1927. године. На слици се види мапу подручја Лепча, која је била део истраживања. Мапа је објављена у Гласнику Архитектонског института у Београду, 1927. године. На слици се види мапу подручја Лепча, која је била део истраживања. Мапа је објављена у Гласнику Архитектонског института у Београду, 1927. године.

3 Временски ток

13 Пројекти у Министарству грађевина

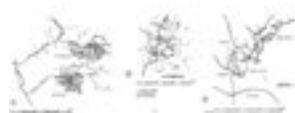
Којић није био једини запослени у градњени и уградњени сектору у Министарству грађевина. Дерово је био један од њих. Државни органи Краљевине Југославије су показивали квалитетан интерес за побољшање живота руралног становништва. Централни хигијенички завод је урадио низ истраживања о условима живота на селу, на су повозила ујак сеосне баде, тако да је државна повремено интервенисала. То се махом одrazilо на јавни сектор, па је и Министарство грађевина радило пројекте за јавне сеосне објекте – основне школе, цркви, поште и повремене стамбене зграде.

Радићу и Архитектонском одељењу Министарства грађевина Краљевине Југославије, „Бранислав Којић [и]“ као један од оснивача Групе архитеката надзорног градња (ГАНГ) израдио велики број типичних пројеката повремене стамбене зграде на селу, међу њима и прве корисне погледу на изградњу насеља сеосне архитектуре“ (Бранићковић, 2016, 147). У јавне дон су Којић и Данијел Митановић, наводе Којић, радиле у Министарству (1925–1928), главнички став овог органа био је да се школци, полицијерица и други објекти за село између градњи у јуној наредној традицији (Попевић, 2012, 266).

12 Село

„Село у Шумадији и Панонској равници су од давнина типично изградњеном насеља. Постојале су бројне станице, било досељивачким било равничарским и село су се повезивала и мењала свој тип. Државна села су остала изједна и повезивачки се одишом на привредно досељивачким насељима. Различита села различити тип су мењала свој тип. Тако у Шумадији данас постоје више врста села средње густине, а мењају се сва била истог развојног типа“ (Којић, 1941, 8).

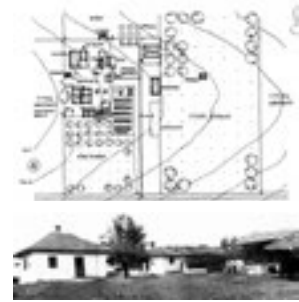
Којић даје погледу за типове села која је истраживао: „1. Збољена села (иа пример Бистрица и Станица) најчешће погледом у Панонској... 2. Постојећу типу небу развојеном селом преставања борачки тип (иа пример Станицамак). Код њих су куће груписане у мања збољена насеља која су слична са кућа истог типа... Тако исеко одређени су већински по некоем степена матора... 3. Већина Шумадијских села (иа пример Врњачки бата) је мењајућу развојног типа. Куће су у типичној структурам насеља били једно здање као и у изједној типу. Најчешће досељивачким или равничарским селом. Тако постојеће селом средње густине“ (Којић, 1941, 8). Застапа на плановима и записима: Сабранице да догледара једнако куће описује Којић (Белић, 1941, Београд, Којић, 1949, 107).

15 Бранислав Којић на путовању почетком 30-их година XX века

11 Двориште

„Државним државним намени су селу Звездица (Дача) Груни (Шумадија). Насеља је данас средње густине а постојеће је изградњеног типа савремено равничарским. Карактеристика у овоме типу зграда за живот и четине среће у једном унутрашњем дворичу од зграда за стоку и за кола у спољњем дворичу. Поред ова два основна дела увек се налази и један одвојени покриваљ и један цаћњак. Сви овим дворича простору се већина и евентуално није... [1] Куће су увек поучене даљено од пута“ (Којић 1941, 8).

„Двориште старе задруге поч. Јаровине Којића у селу Звездица у Дачи Груни, из друге половине XX века“ (Којић, 1941, 5).

14 Будућа сеосна насеља

Којић је 1941. године сачинио нештоли предлог о условима развоја и уградњени сеосних насеља, са посебним освртом на село у Шумадији. Полазили од постојећих типова сеосних и њихових карактеристика, залагао се за њихово удружавање и истичао да би нова сеосна насеља требало формирати у близини новоградњени саобраћајница – путева и железница.

16 Простор истраживања и деловања 1945–1979. године

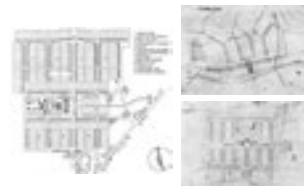
Ново ослободена, простор Којићког истраживања био је значајно сложенији него у изједној времену. То се огледало у и) обухватању шире територије Југославије, в) проучавању на основу „типичности поделе државне сеосне архитектуре“, в) изједној просторно микрорегије сеосних јединица, г) планирању будућег развоја, што је био потпуно нов сегмент Којићког деловања.

а) Обухватајући територију Југославије као цео простор истраживања... б) Државним државним, изједној постојећу развоја, су исеко поучене у једном одређеном... в) Територијална подела државне сеосне архитектуре... г) Просторно микрорегије сеосних јединица... д) Државним државним, изједној постојећу развоја, су исеко поучене у једном одређеном... е) Планирање будућег развоја... ж) Државним државним, изједној постојећу развоја, су исеко поучене у једном одређеном... з) Планирање будућег развоја...

23 Плани за задржна села

Мисао су новонасталих колонистичких села у Војводини, с краја 1940-их, на најбољи начин одговарала неједној реалистичној задржној сели (Њојћ, 1958, 150). Програмски елементи једног таквог села у Бачкој најјасније показују темпу за задржно село које се развило из приватног пољопривредног сектора и на породичној приватности, која је ујачињавала и искоришћивала индивидуално гасиство. Пројекат за Ором, ново колонистичко село у Бачкој, План је израђен у Пројекатском заводу АТ Војводине 1947. године (Њојћ, 1973, 196).

Израђени предлог за реконструкцију села Закупа у Шумадији, регулациони план села, из димензиона рада Зорана Б. Петровића. Предлог за реконструкцију Старог Села код Велике Плана. Студија је рађена у оквиру наставног предмета Грађевинарство, под руководством Б. Њојћ. Аутор предлога за реконструкцију насеља био је арх. Милош Мандић.

Ново колонистичко насеље у Бачкој, Пројекатски завод АТ Војводине 1947. године

26 Плански унапређен атар

Тема земљоправних задатака и њихових економских димензија, који се Њојћ бавио одмах из ослобођења, неизменно је давала допринос проблеме атара, који је објавио у реду Одрасе својог насеља према атару и окolini (Њојћ, 1949, 67–77). Нашо касније је објавио текст о саради задржних организација села на њу, насеља и атар (Њојћ, 1952), а затим и анализу сеоских атара у Шумадији, Војводини и Београдској (Њојћ, 1954). Њојћ пише да је земља преобремена границама атара који се налазили узди на друге. Ниси од њих, као у Војводини, старији су плански од 1740. године, а други, као што је случај са атарима јужно од Саве и Дунава, настали су објектно. Та спонтаност није значајна и неопходна сарадњива пружају у екстензивном простору формирања атара, а као допринос тематски Њојћ наводи постојећу атара на три високим земаљским — доља, село и планину. Историја насељивања атара села Закупа, доња Гружа, и подела атара на поље, село и планину (Њојћ, 1954, 103, 106).

Дробљени уређања атара су правствено аграрнока и мелиорационо-техничке природе. Рационални задаци се одређивају на одређивање броја, намене и положаја сељопривредних радних центара и на постављање средњих саобраћајних мрежа. Основна задатковања овим задатка мерењу дати претходне аграрнока студије о намени пољовне атара за сарадње пољопривредне природе, за дату природу тог (Њојћ, 1973, 216).

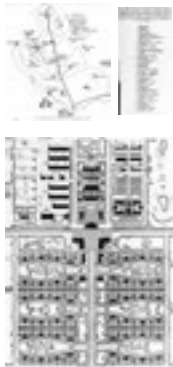
Код главних аграрно-селишних насеља, Њојћ види велики атар. Уостале је димензија атара до земља која се екстензивно сарадње и интензивно или пољовне атара димензија више изиљаја центра, пада треба разматрати могућност да се атар подели и изгради нове селце, са њима економски повезаним (Њојћ, 1973, 214–217).

Подела атара Ором на велик задржних јединица (Њојћ, 1973, 217)

24 Државно добро

Привредни програм државног добра „Планчевог риг“, Београд.

Привредни програм државног добра „Истраживачког поља“, Београд.

Савршена насеља на пољопривредном добру

У савршеним насељима налази се трг на просеку, у доњу главни комуникационих линија. [1] Централно државно село са стамбено-пословним за сеоским радним колективима је с једне иста стране трга и главни пољопривредног пута [2]. Савршено село (за стамбено и стамбено-радничко) решење је у два симетрична блока. Сваки блок има сарадњу постојану сарадњу за доњу истраживачко [3]. Сваки блок има сарадњу државног пута иза себе [4]. Дуж главне прилазног пута налазе се различите стамбене, школне и културне насеља за две друштвене зграде. Овим унутрашњим зеленила пројектовани су широки зелени простори. Насеља ће бити објављена електроничким струјом (и њима) сопствено водовод из бунара (Њојћ, 1937, 33–34).

27 Типологија сеоских насеља

Њојћ је изашао изван просторних и историјских граница између сеоских насеља. Своја истраживања у овом домену базирани на аерофотографском снимкама Јована Шајкега, која је допуњавала компјутеризованим мерцима. Истражио је диференцијацију сеоских насеља према величини, намени, величини, сарадњи, положају, историјском уређењу и урбанистичком елементу, као што су структура насеља, саобраћајна мрежа, урбанистички елементи, инфраструктура, функција у сеоским просторима и сл. На тај начин је израђено тематско одређивање морфолошке типологије села. Простори простора типова насеља средине ХХ века (Њојћ, 1973, 134).

Компаративни планови типова насеља (Њојћ, 1958, 105)

Њојћ се бавио трансформацијом основних морфолошких типова разбијеног и збијеног насеља, под утицајем других елемената насељивости, структуре, и њиховог дистрибуцијом на простору Србије. Навео је значајне показатеље трансформације у типологијским постојаном насељу. Њојћ и Ђорђе Сименовић, истага ауторитетним сарадњом, настали су да развијају детаљнију типологију сеоских насеља, узимајући у обзир и друге промене. Анализирали су морфолошку и историјску историју сеоских насеља на простору у Србији и упутили су њима просторно-морфолошку типологију, уређивају према типове: разбита, пољубиљна, постојећа, збијена, разбита збијена и урбана сеоска насеља. Пример пољубиљног (Београд) и урбана збијеног (Београд) насеља (Њојћ, 1958, 105, 107).

Пример пољубиљног (Београд) и урбана збијеног (Београд) насеља (Њојћ, 1958, 105, 107)

25 Државно добро у Неготину

Београдски центар, станања на државном добру „Бучевац“, Неготин, пројекат арх. Стано Мандић, 1947. године (Њојћ, 1957, 34)

- Легенда
1. урбана
 2. доња мрежа
 3. стамбени
 4. већи стамбени
 5. просторна
 6. доња истраживачко
 7. сеоским радничко
 8. мрежа
 9. стамбени центар
 10. центар за намене
 11. доња мрежа и грађана
 12. мрежа
 13. селима зграда
 14. постојан мрежа
 15. мрежа
 16. мрежа
 17. мрежа
 18. водостран
 19. главна мрежа
 20. селима
 21. село за сарадње
 22. село за сарадње
 23. бунара
 24. селима
 25. мрежа
 26. мрежа
 27. мелиорација
 28. мелиорација

28 Простор истраживања и деловања 1945–1979. године

Радни регион Њојћ је дефинисао као „издвојени центри организација који има задржних карактеристике и који се може развити тако ограничени у простору“ (Њојћ, 1958, 171). Навео је формулу видао је као потребу за уређивањем насеља у даљем процесу диференцијације. Регионално проблематично поље је да се бави претходно јавно, аеро 1950-их година. Прву студију о регионалној морфологији насеља израђено је на простору Београдског округа 1950. године, и која се завршила за једну годину регионалног Канцел. 1940-их, детаљно је израђено у Београдској и сарадњом регионалног плана у Србији, Њојћеве издаје у урбаним регионима мрежа основу за развој регионалног планирања у Србији.

Њојћ је заговарао сарадњивање морфологије мрежа у оквиру региона, под применом изградње и уређивања сеоских центара као носачних развојних тачака у простору, уз применом „нестабилне задржних сеоских насеља и настани сеоских вршњака као посредника између градова и сеоских средина. Шема сарадње међу насељима у урбаним регионима (Њојћ, 1958, 177).

Регионални план сеоских насеља Београдског округа (Њојћ, 1958, 180)

Књига сажетака са научне конференције

БРАНИСЛАВ КОЈИЋ

ПРОСТОР У СЕЛУ
СЕЛО У ПРОСТОРУ

/ Београд, 16-17. октобар 2017. године /

Научни одбор

др Милан Радовановић – научни саветник, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ

др Злата Вуксановић-Мацура – научни сарадник, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ

др Жељко Бјељац – научни саветник, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ

др Марко Д. Петровић – научни сарадник, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ

др Ана Милановић Пешић – научни сарадник, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ

др Марија Дробњаковић – истраживач-сарадник, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ

др Милена Панић – истраживач-сарадник, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ

Организациони одбор

маст. Јована Тодорић – истраживач-сарадник, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ

маст. Александра Спалевић – истраживач-сарадник, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ

маст. Јасна Стојановић – стипендиста, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ

маст. Стефан Денда – стипендиста, Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ

Еволуција научне мисли Бранислава Којића у домену изучавања села

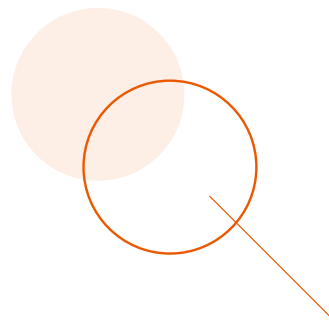
др Марија Дробњаковић

Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ

УДК: 72:347.787:929 (Којић, Б.)

Бранислав Којић – архитекта, пројектант, урбаниста, руралиста, заштитник народног наслеђа, просторни и регионални планер, педагог, академик, био је личност са изразитим квалитетима за научноистраживачки рад. Еволуцију његове научне мисли у домену села могуће је пратити кроз поступно ширење просторног и садржајног руралног истраживачког опуса, као и увођењем системског и мултидисциплинарног приступа. Ова еволуција се одвијала у неколико фаза, у којима се издвајају идеје и предмет истраживања, доминантни проблеми, „излети“ у друге научне дисциплине, сарадња са различитим институцијама, као и одређене друштвене околности које су креирале политику и погледе на развој и трансформацију села.

Своје стручно и научно дело започео је као пројектант. На том пољу се исказао бројним награђеним конкурсним делима, имплементирањем *модерне* у редове југословенске архитектуре, пројектима и научним гледиштима који још увек буде пажњу данашњих стручњака. Даљу каријеру је наставио као архитекта руралиста, исцрпно се бавећи елементима сеоске средине. Био је „пасионирани истраживач прошлости“, велики поштовалац народног градитељства и искрени заљубљеник у село. Та три елемента инкорпорирана су у његовим радовима. Да би боље схватио неке појаве којима се бавио, користио је различите писане изворе: историјске списе, хрисовуље, путописе, народне епске песме, истраживања својих претходника, а понајвише резултате Цвијићеве антропогеографске школе.

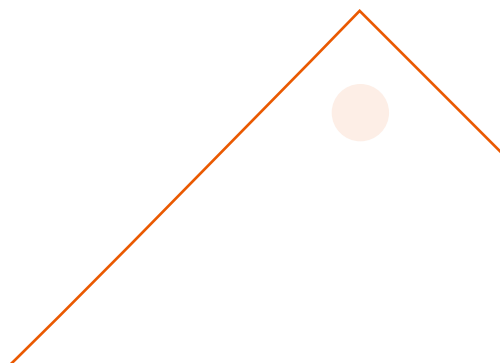
Проблематиком села Којић је почео да се бави пре Другог светског рата. Прво теренско истраживање сеоских насеља и народног градитељства обавио је 1935. године у Гружанском срезу. На том простору је имплементирао своје касније напредне идеје о поимању и уређењу руралног простора. Исте године одржао је прво предавање о сеоској архитектури и издвојио се као један од ретких архитеката тог времена чије интересовање је пробудио овај сегмент градње. Којићеве радови о сеоској архитектури прожети су елементима архитектуре, урбанизма, етнологије, антропогеографије, са израженом тенденцијом тематске и просторне систематизације. Посматрао ју је као резултат дуге и мирне еволуције, као искуство преношено генерацијама, дело колектива сељака и занатлија. Најпре се бавио формом и функцијом сеоских зграда (стамбених и пољопривредних), а потом је настојао да изврши типологију сеоског стила градње и куће, да утврди развојне фазе, испрати просторну организацију кућишта, уређење сеоског атара и да предложи могућности боље организације имплементирањем идеја о задружном селу. Научна грађа коју је прикупио и оставио за собом, као што су *Архитектура српског села – Шумадија и Поморавље*, *Стара градска и сеоска архитектура*, а касније и *Сеоска архитектура и руризам* и бројни други радови, представља богату заоставштину и научни фундамент за развој сеоске архитектуре.

Каснију истраживачку еру Бранислава Којића обележили су сублимирање научних резултата, њихова систематизација и сагледавање руралних тема на вишој инстанци. У том периоду бавио се сеоским насељима и њиховим стављањем у

ширу научну и практичну проблематику, која подразумева системски приступ, уважава просторни аспект и тежи прецизном диференцирању различитих руралних категорија. Функције сеоских насеља у односу на околину биле су му основни параметар за креирање њихове хијерархијске структуре. Отворио је питања систематизације и типологије насеља у Србији, са тенденцијом уочавања одређених законитости у њиховој просторној дистрибуцији и развоју, базираних на увођењу нумеричких показатеља.

Његову пажњу у зрелом истраживачком добу заокупили су и просторна, регионална организација насеља, регионално планирање и сл. Увео је појам сеоског региона, као просторне творевине настале услед потребе за умрежавањем насеља и њиховим скупљањем око „носећег центра“. Залагао се за реформу мреже насеља путем концепта заједнице насеља и успостављања хијерархијских насеобинских односа.

С тим у вези, еволуција његове научне мисли одвијала се од локалног ка регионалном и националном, односно од пројектантског, архитектонског, ка планерском и, на крају, ка интердисциплинарном аспекту. Ширењем научних погледа у овом домену, практичном и емпиријском надоградњом истраживачких резултата, сместио је село у шире временске, просторне, али и институционалне оквире.

О Којићу из личне визуре

Бранко Б. Бојовић

Академија архитектуре Србије

УДК: 929 (Којић, Б.)

Као студент Архитектонског факултета од 1958. до 1963. године, имао сам прилику да упознам професора Бранислава – Банета Којића, као професора и као човека. Гајио сам дубоко поштовање за његов рад у струци и допринос факултету. Био је један од највећих професора Архитектонског факултета, и то у периоду његовог најинтензивнијег развоја, од 1950. до 1970. године. Иако сам затечен изненадним захтевом организатора скупа да у врло кратком року кажем нешто о овој великој личности српске архитектуре, односно културе, тај захтев не могу да одбијем. Одазивам се, дакле, да евоцирам своје успомене на професора Којића.

По карактеру, Којић је био господин, и то велики – то је први утисак који је остављала његова појава. За разлику од господе професора Архитектонског факултета, његово господство је било специфично, било је то господство српског домаћина, што је подразумевало достојанство, уздржаност, уљудност, мирноћу, говор без подизања тона, толеранцију, једноставно и јасно говорење и то само онда када има шта да каже. У личном контакту, био је љубазан, али не и срдчан.

Живео је и деловао у турбулентним временима два балканска и два светска рата, као и полета обнова после њих. Темељан, али необјављени рат против српског сељака, посебно после Другог светског рата, био је процес који му се нимало није свидео, нарочито јер је значао социјалну маргинализацију сељаштва. Време Бранислава Којића у архитектури обухвата период српско-византијског стила од краја XIX века, паралелан развој националног и интернационалног романтизма, до социјалистичког реализма педесетих, инспирисаног фолклорном архитектуром, уз истовремени развој српске модерне тридесетих, што се све дотиче Којићевог стваралаштва. Очигледно напуштање традиције у иначе неусмераваној градњи српске куће и њена дегенерација у том периоду, Којића су

навели на неке закључке који ће се показати као грешка.

Факултетско време Бранислава Којића обухвата обнову рада Универзитета и стварање Архитектонског факултета, уместо дотадашњег одсека на Техничком факултету, што је израз жеље за опоравком и напретком. Којић је предавао пољопривредне и индустријске зграде и врло рано обезбедио уџбенике за своје предмете. У том периоду долази до темељне кадровске реконструкције факултета – одлази плејада угледних професора и замењују их подобни партијски чиновници, који имају потпуно другачији однос према студентима, настави, струци.

Као архитект, Бранислав Којић се кретао између традиционалне фолклорне и потпуно модерне архитектуре тридесетих, у чему има неколико антологијских резултата. Убрзо је схватио да напредак друштва и државе не могу да се остварују на нивоу односа инвеститор – архитект и да је за прави развој потребна друштвена воља за целисходан развој народа и држава. Окреће се професури и истраживању у струци.

Највећи допринос струци Којић је дао проучавањем система насеља у Србији и нарочито истраживањем села. Он проучава и пише о типологији сеоских насеља, кућишта и кућа, чиме се придружује значајним истраживачима српског села, наставља у домену архитектуре, тј. руризма и урбанизма, и завршава оно што је започео Јован Цвијић са сарадницима (Српски етнографски зборник). Све се то дешава у времену када у Србији Цвијића нико није смео ни да спомене. Лично могу да посведочим да су Којић и неки од његових сарадника добро познавали насеља и становништво у Србији, да су знали настанак и генезу села, порекло породица и

време досељавања и др. Којић је учинио и напор да објави податке о насељавању и колонизацији Војводине од око 1750. до око 1780. године.

Којић је један од ретких архитеката свога времена који је схватио развојну везу и узајамност града и села. Знајући да су све варошице у Србији настале из села, и томе је посветио део својих истраживања, што су наставили неки од његових сарадника. Такође, посветио је пажњу и градовима Балкана. Колико ми је познато, он се никада систематски није бавио питањима актуелног урбанистичког планирања. Овде је место споменути да се професори, који су се у то време бавили урбанизмом, током целог мог школовања, ниједном нису осврнули на проблеме развоја села. Хероизам Бранислава Којића.

У послератном времену, након формирања Института за архитектуру и урбанизам, Којић је значајно допринео лаганом осамостаљивању и трансформисању ИАУС-а у независну научно-истраживачку организацију, у то време једину те врсте у Србији. Исто тако, последипломске студије из урбанизма на Архитектонском факултету основане су захваљујући кључном утицају, одлучности и прагматичности његовог декана Бранислава Којића. Био сам најмлађи слушалац на првом курсу ових изванредних студија, на којима су предавали најелитнији професори са Београдског универзитета.

Својим животним ставом, радиношћу и остварењем, Којић је доспео на листу најзначајнијих архитеката Србије XX века, а такође на листу оних који су предано и одговорно наставили дело великих научника Србије, какви су били Јован Цвијић и Сретен Вукосављевић.

Заоставштина Бранислава Којића као неисцрпан извор у проучавању градитељског наслеђа

др Снежана Тошева

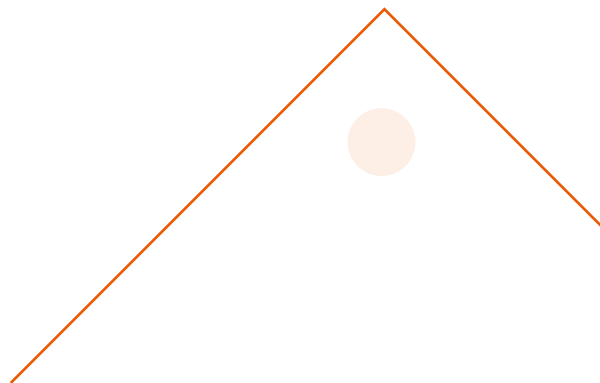
Музеј науке и технике, Београд

УДК: 72:347.787:929 (Којић, Б.)

Значајан извор у истраживању и проучавању рада академика Бранислава Којића, као и градитељског наслеђа уопште, јесте његова Заоставштина која се налази у Музеју науке и технике у Београду. Први предмети добијени су захваљујући архитекти Михаилу Живадиновићу, који је 1994. године поклонио Музеју неколико Којићевих цртежа. Годину дана касније, тачније 1995. године, госпођа Бранислава Којић-Узуновић, ћерка Којићевог брата, Музеју је поклонила фотографије, албуме, негативе, разгледнице, лична документа и цртаћи прибор који су се налазили у његовом стану у Задарској улици број 6 у Београду. Захваљујући жељи госпође Узуновић да се Заоставштина њеног стрица обједини, а на иницијативу Музеја, 1998. године је Архитектонски факултет поклонио обимну грађу коју је својевремено Којић завештао Факултету.

Тако формирана Заоставштина архитекте Бранислава Којића постала је једна од најпотпуније сачуваних не само у Музеју већ и у читавој земљи. Оно што је на први поглед карактерише је разноврстан материјал у складу са разноврсним пољем његовог деловања и истраживања. Сачувана је грађа о Којићевом пројектантском и научноистраживачком раду из различитих области, као што су балканска профана и сеоска архитектура, изучавање насеља и проблема регионалног и просторног планирања, као и осветљења у архитектури. Такође је сачувана и грађа у вези с његовим педагошким радом, првенствено на Архитектонском факултету Универзитета у Београду, као и за активности у Српској академији наука и уметности, чији је редовни члан постао 1963. године.

У Заоставштини се чувају: пројекти, цртежи, скице, фотографије, албуми, негативи, разгледнице, стаклене плоче, техничка документација, белешке, рукописи, предавања, извештаји о теренском раду, преписка, предавања, цртаћи прибор, лична документа,

књиге, часописи, сепарати, исечци из новина, водичи, каталози и карте. Код првог сусрета са материјалом, одмах је у први план испливала Којићева систематичност, о чему сведочи начин на који је био класификован, срећен и похрањен. Као ретко сачувана заоставштина у том обиму, она сведочи о његовој високо израженој свести о значају чувања материјала из различитих области везаних за историју српског градитељства новијег доба. Захваљујући грађи коју је Којић прикупио, откривамо његову систематичност, посвећеност, упорност, стручност, ширину интересовања, јасну мисао и сарадњу са многим институцијама и личностима.

Осим готових пројеката, сачуване су и многобројне скице, што омогућава расветљавање његове замисли од идеје до реализације. Као пројектант, тесно је сарађивао са наручиоцима, о чему сведочи и чињеница да је често фотографисао своје објекте, као и ентеијере које је радила његова супруга архитекта Даница Којић.

Као истраживач градитељског наслеђа, доста је боравио на терену. О његовом студиозном приступу сведоче скице, белешке и фотографије које је неуморно стварао широм бивше Југославије. Текстови других аутора, бе-

лешке из стручних књига, као и коментари на маргинама туђих радова само потврђују Којићев студиозни приступ различитим областима које је истраживао. Оно што Заоставштину чини посебно драгоценом је и чињеница да представља сведочанство о архитектури која више не постоји. Фотографије и скице настале на терену често су готово једини документ о градитељском наслеђу које је заувек нестало. Тако је његова заштита од заборава остварена и захваљујући сачуваној грађи.

Свих ових година, Заоставштина архитекте Бранислава Којића је полако започињала нов живот, који је временом само потврђивао њену вредност и значај. Као драгоцен и незаобилазан извор у проучавању различитих области, грађа континуирано живи захваљујући истраживањима, публикавању и изложбама. Тако је заштита градитељског наслеђа, у једном ширем контексту изучавања и чувања сећања на различите области којима се Којић бавио, остварена на најбољи могући начин захваљујући његовој Заоставштини. Богатство сачуваног материјала је неисцрпан извор свих ових деценија, истовремено носећи у себи велики потенцијал за будуће истраживаче, који у опусу Бранислава Којића могу пронаћи још неистражена и неоткривена поља богатог градитељског наслеђа.

Народно градитељство, рад Бранислава Којића и актуелна истраживања и пракса

доц. др Ђорђе Мандрапа
Академија лепих уметности
и мултимедија, Београд
УДК: 72.929 (Којић, Б.)

Овде ћемо, пре свега, анализирати начин на који је Бранислав Којић посматрао, проучавао и у свом историографском, теоријском и практичном раду интерпретирао народно градитељство, са превасходним тежиштем на сеоској архитектури. Циљ је да се Којићев рад контекстуализује и разуме унутар установљених традиција, на основу којих је народна, односно, боље је рећи, вернакуларна архитектура разумевана и интерпретирана. Овде ће се испитивати Којићев приступ, који је био подједнако усмерен на грађењу националног архитектонског израза и успостављању модернистичког дискурса заснованог на вернакуларним узорима. Међутим, покушаћемо да покажемо у којој мери обе ове перспективе црпу своје корене из једне исте традиције утемељене у идеји о природном стању, која је значајно почела да се развија од XVIII века и која је снажно утицала, подједнако, на развој архитектуре, што се, пре свега, огледа у теорији Марка-Антоана Ложијеа, као и на развој националних идентитета широм Европе, где је за Србију, и уопште Јужне Словене, посебно важно дело Јохана Готфрида Хердера.

У овом контексту, покушаћемо да разумемо шта је то условило, и на који начин обликовало, Којићево разумевање, а самим тим и тумачење и интерпретирање вернакуларних узора. Сходно томе, посматраћемо типологизацију народног градитељства онако како ју је спровео Којић и како ју је, касније, користио као основ за своје практично деловање. Покушаћемо да установимо њене основне вредности, али и мане, које ћемо, пре свега, приписати општем тадашњем, а делимично и садашњем тренду разумевања вернакуларне архитектуре као заокружене готове целине. У складу с тим, покушаћемо, бар у основним цртама, да формирамо став о томе шта је вернакуларна архитектура,

као и шта би била вернакуларна архитектура Србије, како бисмо у односу на то могли да испитујемо резултате Којићевих истраживања. Препознавајући темеље размевања вернакуларне архитектуре, покушаћемо да објаснимо природу Којићевог стваралаштва и његовог позивања на вернакуларне узоре. Наизглед супротстављене традиције модерног и истористичког, препознатог у оном сегменту Којићеве архитектуре који се тумачи унутар познатих тежњи за формирањем националног архитектонског израза, код Којића опстају паралелно, уједно се и прожимајући, и говорећи, на тај начин, о неоспорним заједничким коренима разумевања вернакуларне архитектуре и у једној и у другој традицији архитектонске теорије и праксе. Засноване на препознавању вернакуларне архитектуре као природног и исконског израза једног народа, или једне заједнице, ове традиције црпу исти облик интерпретације предметног градитељства, градећи на њој различите архитектонске изразе који се, у погодном контексту, код Којића сустичу и прожимају, никада се међусобно не супротстаљајући.

Којићев рад је остао на истој линији и након Другог светског рата, иако се најдоминантније његово деловање одвијало између два рата, а у контексту релативно ограниченог приступа који се у науци назива фолклоризмом. У том смислу, значајно је расветлити природу Којићевих ставова и њихово постављање у шири контекст савремених архитектонских теорија и њихових изворишта, како би се његово деловање могло јасније сагледати и боље разумети, али и његови резултати адекватније примењивати у савременој историографској и теоријској пракси. Како је сеоска архитектура посебно карактеристичан вид вернакуларног градитељства, верујемо да је управо и погодна за овакву анализу.

Бранислав Којић у контексту савременог руризма

доц. др Александар Виденовић

Архитектонски факултет

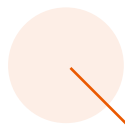
Универзитета у Београду

УДК: 728.6:929 (Којић, Б.)

Почетне назнаке проблема савременог српског села, у погледу организације како ширих територија, макро простора и насеља, тако и ужих локалитета, суседстава, кућишта и саме куће и помоћних објеката, јављале су се на прелазу из прве у другу трећину прошлог века. Дотадашњи спонтан и логичан развој сеоске куће, али и руралног простора, у том раздобљу подлеже декаденцији и лутању у мери да се, из тада отпочете странпутице до данашњих дана, никада не врати у контролисане токове развоја. Многобројни покушаји поновног налажења идентитета српске сеоске архитектуре и руризма нису успели.

Управо тај назив (Сеоска архитектура и руризам) носи једно од најзначајнијих, капиталних дела академика архитекте Бранислава Којића. Та књига, издата 1958. Године, синтетизује једну од области којима се аутор на теоретском нивоу интензивно бавио. Високи домети које ово дело досеже огледају се у свеобухватности, систематичности, корисности и дубокој утемељености у научну структуру бављења специфичним проблемима руризма и сеоске архитектуре. Када је након Другог светског рата, дакле средином прошлог и свог животног века, академик Којић престао да се бави архитектонским пројектовањем и реализацијом дела, потпуно се посветивши науци, историји и уопште теорији архитектуре, тешко је могао да претпостави који би значај та његова нова делатност и животно опредељење могли имати у временима која су долазила.

Ако је у том моменту изгубила архитектура у појави нових квалитетних и добро пројектованих здања од стране врстног и до тада већ доказаног уметника, умногоме је на добитку била наука, будући да се брзо показало, а време је то потврдило, да је професор Којић, у каснијем вишедеценијском изучавању руризма, поставио фундаменте проблема сеоских територија и насеља, и посебности организације живота и рада у

таквом окружењу. Као и у другим областима које су биле средиште његових интересовања и истраживања, полазио је од искуства, историјских карактеристика, логике и рационалности вернакуларних појавности, проицљивих запажања суштине одређених модела, анализирајући их талентом вансеријског научника и посвећеника, користећи сопствено уметничко и истраживачко искуство.

И сам прошавши широк стилски дијапазон у свом професионалном пројектантском опусу, од арт декоа до модерне, увиђао је значај погледа у прошлост, ради стварања нове и аутентичне стварности и будућности. Практиковао је добро утемељење и праксе и теорије на искуству и наслеђу, чиме је поставио репере истраживачког процеса у свакој од области којима се бавио. Можда нигде другде, утицај уважавања градитељског наслеђа у његовом раду није тако интензиван као у области руризма. Научни приступ изучавању проблематике сеоске архитектуре академика Бранислава Којића, утемељен на проучавању генезе појединих просторних облика и законитости њиховог развоја или стагнације, био је средином прошлог века добра основа за спречавање појава стихијних поступака и погрешне урбанизације руралних простора, које су се широм Србије и догодиле.

Разлози због којих се архитектонско-руристичка добра пракса није развијала на утемељеним истраживањима и теоријским поставкама академика Којића и његових универзитетских и других научних наследника, могу се тражити и пронаћи у многим околностима: од индустријализације друштва и депопулације села, до погрешног спровођења планова, дисконтинуитета у начину живота и рада, све до неадекватног коришћења и анатемизације појединих сеоских институција и ерозије затечене физичке структуре, односно отклањања од традиције и аутентичне културе живљења, и ослањања на стране узоре у планирању, пројектовању и градњи.

Добра страна реалности јесте парадокс да су у неконтролисаној урбанизацији која се у Србији догодила, многи њени простори, првенствено рурални, а посебно они у теже доступним брдско-планинским крајевима, остали нетакнути или мање девестирани. Друга срећна околност јесте чињеница да су истраживања и допринос академика Бранислава Којића у савременим проучавањима у области руризма још увек зачуђујуће актуелни. Уколико би се искористиле срећне околности и богато научно наслеђе, уз модеран приступ планирању сеоских територија и насеља, и пажљивим поступањем у њима, савремени руризам у Србији добио би шансу да се врати у логичне и функционално и естетски вредне токове развоја.

Антропогеографски дискурс у истраживањима сеоских насеља Бранислава Којића

проф. др Драгутин Тошић
Географски факултет
Универзитета у Београду
УДК: 911.373:572 (Којић, Б.)

У време када је географија тек започела да се грана на више специјализованих области истраживања, које још увек недовољно чврсто повезују заједничка херменеутичка стратегија и тежња да се здраворазумска уверења о односу природе, човека и друштва у простору и времену коригују и замене научним, отпочео је развој антропогеографије. У то је била укључена и наша географија, чији је *spiritus movens* Јован Цвијић. Јован Цвијић је са својим савременицима и сарадницима развио, у светским оквирима аутентичну антропогеографску концепцију, коју најчешће називамо „српска антропогеографска школа”. Међутим, треба нагласити да ту концепцију карактерише висок степен комплексности, али не и монолитности. Она је била усредсређења на истраживање насеља. Упутствима за истраживање насеља и другим делима, Јован Цвијић није прозелитски желео да од својих сарадника и ученика створи мислиоце „по калупу”, који ће доследно понављати оно што чују од свог учитеља. Он је инсистирао на стварању научне климе која ће довести до развоја креативних умова чија ће се креативност доказати усавршавањем научног метода теренске опсервације, на једној страни, и детерминисањем антропо-географских појава и процеса на темељима сазнања произашлих из примене тог метода, на другој. То је допринело да се изгради целовит, кохерентан, функционалан и за нове мисаоне правце и конструктивну критику отворен сазнајно-теоријски оквир српске антропогеографије. Раст и синтеза знања о антропогеографској проблематици и повећање задатака који су постављани пред теоријско и практично знање из те проблематике дали су значајне резултате којима се, са пуним правом, поносе српска географија и српска етнологија, односно антропологија. Резултатима српске антропогеографије користили су се научници других провенијенција и научних интереса (антрополози, етнологи, социолози, економисти, урбанисти...).

Истакнуто место у поштовању метода и резултата српске антропогеографске школе у истраживању сеоских насеља има академик Бранислав Којић. Он у више радова указује на ванредну важност резултата антропогеографских испитивања за урбанистичке студије насеља.

Полазећи од премисе којом се тврди да рационална процена могућности развоја и просторног уређења геопростора Србије, у коме сеоска насеља – села имају истакнуто место, антропогеографски приступ нас, на основу релевантних и на научним темељима заснованих чињеница, упознаје, на једној страни, како са историјско-географским континуитетом тако и са дисконтинуитетом у развоју мреже насеља, а на другој, са савременим процесима који се у њој одвијају. Уважавјући аксиом да су насеља најупечатљивији елементи предела – културног пејзажа и да су она како места везивања становништва за територију у времену тако и носиоци функционалне организације, економског развоја и жаришта преображаја геопростора, Бранислав Којић је посебан нагласак ставио на комплементарност урбанистичког и антропогеографског метода приликом анализе детерминанти њиховог развоја. Он инсистира на чињеници да „проблем сеоских насеља и њиховог регионалног система интересује савремени урбанизам јер је већ сазрела констатација да је за правилан развој села нужна научна и стручна интервенција урбаниста”. Антропогеографски радови и резултати истраживања упознају урбанисте са реалним стањем географских елемената, процеса и фактора у конкретном геопростору. Међутим, они нису довољни за процесе планског уређења сеоских територија и насеља. Стога Којић сматра да се резултати добијени дескриптивним географским методом морају допунити резултатима урбанистичке опсервације простора засноване на методама који дају мерљиве индикаторе о стању у селима у истраживаном простору.

Бранислав Којић села, ситеме сеоских насеља и форме њиховог регионалног испољавања у Србији и њеним деловима посматра као сложене и вишеслојне просторно-временске ентитете, као хронотопе изграђене на интерактивном односу човек – сеоско домаћинство – сеоска заједница – географски простор у времену. Он је, својим делом, на интегралан начин, у светлу класичних упутстава за антропогеографска истраживања села која су развијена на Цвијићевој антропогеографској парадигми и у светлу нових теоријско-методолошких поставки истраживања насеља у урбанистичким наукама, које су развијане и у научном мњењу прихваћене у другој половини прошлог века и примењене у конципирању гносеолошке основе за савремена истраживања сеоских насеља Србије, чијем је конципирању и примени и сам дао велики допринос, приближио урбанистичке науке географији и географију урбанистичким наукама.

У крајњој инстанци, не треба заборавити чињеницу да је цвијићевско наслеђе најбољи чувар наше географије. Зато, данас је потребно мобилисати младе и креативне научне снаге у реafirмацији нашег истинског географског, антрополошког, историјског, етничког, културног, духовног и етичког богатства, утемељеног и садржаног у аутентичној антропогеографији и њеној примени у урбанизму. Уосталом, ширина и дубина општенаучног и филозофског завештања, које је као свестрани научник, Јован Цвијић оставио за собом, донело му је општеприхваћени епитет једног од најзначајнијих и најутицајнијих научника у Србији и Југославији из друге половине XIX и прве половине XX века. Исто се може рећи и за Бранислава Којића као научника који је делимично наставио, а у великој мери допунио и усавршио методологију истраживања сеоских насеља Србије.

Економија руралног простора – савремена антрополошка истраживања села и наслеђе Бранислава Којића

др Милош Матић
Етнографски музеј у Београду
УДК: 911.3:33:929 (Којић, Б.)

У свом укупном научном опусу и бављењу руризмом, приступом који је сâм поставио, академик Бранислав Којић се увек држи једне суштинске премисе – село није само сеоско насеље, већ оно обухвата и сав простор који селу припада, али и све материјалне објекте, као и институције организације села. Следећи Којића, можемо да кажемо да је село, дакле, комплексан просторни организам сачињен од људи, њихове културе, организације и имовине.

У овом раду усредсређујемо се на економски однос савременог сеоског становништва према простору, превасходно према пољопривредном простору који је саставни део села. Дескриптивни и аналитички аспект рада заснивају се на резултатима проистеклим из рецентних етнографских теренских истраживања села у Шумадији и на Тари. Једна од кључних карактеристика традицијске руралне културе јесте и то да је дуго одржавала просторну спрегу између економских и других понашања људи, односно да економске активности, мислећи превасходно на економију егзистенције, нису биле просторно одвојене од свих других активности. С постепеном променом културних и друштвених околности, долази до диверзификације економских активности и простора унутар руралних домаћинстава. Диверзификација простора условљава и другачије структурирање односа према њему. Овом приликом се анализира како је структуриран простор појединачног руралног домаћинства с обзиром на економско понашање, то јест с обзиром на конкретне економске активности и схватање економске рационалности. Досадашња етнолошка истраживања показују да у традиционалној руралној култури доминирају

два типа организације простора – циклична и линеарна, у смислу односа стамбених и економских активности, те да су и један и други модел првенствено условљени економском ефикасношћу изведеном из аутаркичности економије сељаштва. Тако, на пример, у областима које су предмет овог истраживања, линеарну организацију домаћинства налазимо у равним шумадијским селима, попут Наталинаца (која су својевремено била предмет ушоравања), док на Тари (нпр. у Заовинама) и даље налазимо очуване примере цикличне организације домаћинства. С друге стране, новијим истраживањима је утврђен и већи број других фактора који утичу на традиционалну организацију простора, које начелно можемо да означимо као културне, агрономске (агротехничке), друштвене и политичке. Сви ти фактори су различито утицали на промене традиционално хармоничних односа у руралном простору.

Циљ аутора ове анализе је и да утврди како економисање утиче на организацију тзв. удаљеног простора, односно укупног простора који је у власништву појединачног руралног домаћинства, где се, пре свега, мисли на обрадиво

земљиште као егзистенцијално најважније. Поврх тога, неопходно је утврдити и факторе који детерминишу однос према укупном простору појединачних насеља (села) и колику улогу има економска рационалност искоришћавања земљишта као кључног ресурса у руралној култури. Тренутно се у истраживању очекује највећи утицај изванекономских културних фактора, попут наследног система, ранијих обичајноправних норми, брачних односа међу породицама и др., укључујући свакако и природне околности.

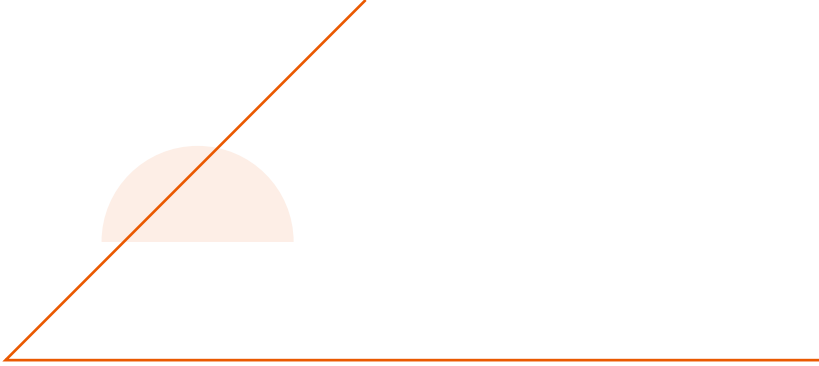
Базичне премисе и ток закључивања засновани су на конвенционалним и модерним економскоантрополошким приступима, и стога су уједно веома занимљива прилика да се у данашњој теоријској парадигми тестирају закључци који кумулативно спадају у научно наслеђе Бранислава Којића. Аналитичким приступком узеће се превасходно у обзир Којићева руристичка схватања села и његове друштвено-просторне организације, али и Вукосављевићева схватања односа становања и привређивања.

Систематизација и регионални приступ изучавању и планирању села Бранислава Којића

др Игор Марић,
др Божидар Манић,
маст. Бранислава Симић
Институт за архитектуру
и урбанизам Србије
УДК: 911.373:929 (Којић, Б.)

Истраживач, научник, педагог, практичар. Све наведене делатности уједињене су у раду Бранислава Којића. Учинио је много на пољу истраживања српског села, афирмисао његове карактеристике и систематизовао грађу. Важност Којићевог рада чини и компаративна анализа са примерима из других европских земаља. Поред уџбеника и монографија које је издао и који су доступни јавности, значајан је његов рад на научним пројектима, остварен у Институту за архитектуру и урбанизам Србије (ИАУС) и на Архитектонском факултету Универзитета у Београду. Нарочито је истицао важност научног приступа развоју савремене архитектуре, о чијој улози је и писао чланке. Научни пројекти, рађени у ИАУС-у, коришћени за ово истраживање Којићевог рада су: „Стари балкански градови у Србији, Македонији и Црној Гори“ (1965–1968), „Варошице у Србији XIX века од 1815 до 1865. године“ (1966), „Сеоске варошице и сеоске чаршије у Србији“ (1966–1967) и „Перспективе развоја села у Србији“ (1972).

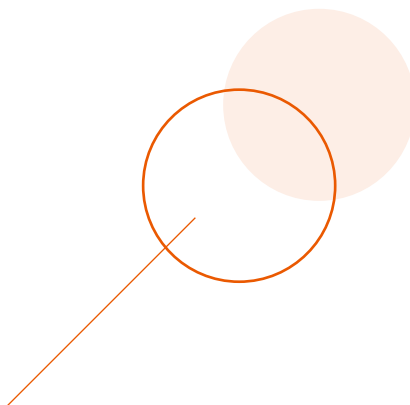
Којићев допринос систематизацији села, са регионалним приступом, резултирао је класификацијом руралних подручја на простору Србије, коју је користио и касније, у раду на првом, никад довршеном Просторном плану Србије. Изучавање сеоских насеља спроводио је кроз низ аспеката: према просторним карактеристикама у спрези са аграрним одликама, у односу на привредно-тржишни карактер, друштвено-политички, хијерархијски модел, те културолошко-обичајне карактеристике. Примењивао је методолошки свеобухватан, мултидисциплинарни приступ изучавању и анализи села. Значајна пажња у научним пројектима посвећена је изучавању појава у селу тога доба, нарочито социо-економске структуре сеоског становништва.

Којићев научноистраживачки рад на проблематици сеоских насеља и сеоске архитектуре био је вишедеценијски, током целог радног века, те је изнедрио веома квалитетне и значајне резултате, који су релевантни и за савремене истраживаче у тој области. Подела села, према структури, на збијена, полузбијена и разбијена, са низ подваријанти, затим по величини, те по регионалним карактеристикама на шумадијска, поморавска, тимочка, војвођанска, косовско-метохијска и друге, уткана је у његов рад као темељ за надградњу и сагледавање могућег даљег развоја. У данашњим измењеним друштвено-политичким околностима, већина његових истраживања је и даље релевантна пошто су методолошки доследна, актуелна у многим аспектима и изворна, због рада на терену и забележених сведочанства о појавама од којих су многе нестале.

Данас село не би требало да трпи последице неких пређашњих ограничења, нарочито просторно-географских, али то не значи да оно треба да се отуђи од аутохтоне средине и модификује у својој појавности до униформности. Требало би да задржи регионалне одлике у погледу хијерархије и броја насеља, у организацији, структури кућишта,

архитектонском обликовању. Којић је својим радом афирмисао управо ове принципе, које користимо и данас, истичући географске и топографске карактеристике, генезу и развој, специфичне системе насеља и територија, затим урбанистичку структуру насеља, те архитектуру и изразите карактеристике. Модерна технологија изградње, развој комуникационих система и саобраћаја, глобално тржиште, елементи су који ће утицати на даљу трансформацију села. У исто време, глобални покрети за заштиту планете од разних узрочника њене деградације и уништења природних ресурса, теже ка циљу који је у симбиози природе и људске делатности. У изучавању односа сеоских насеља према територији на којој се налазе крију се те, и данас актуелне поруке, доступне управо из научног рада Бранислава Којића и његових савременика, те наследника који су се бавили и баве се темом села.

Рурални развој и агроекономска истраживања

проф. др Наталија Богданов

Универзитет у Београду,

Пољопривредни факултет

УДК: 911.37:631 (Кojiћ, Б.)

Нова политичка мапа света након Другог светског рата, нестабилно тржиште хране и прехранбена криза у Европи, избацили су, по природи ствари, раст пољопривредне производње на сам врх агенде економског опоравка и развоја. У таквим околностима, са продуктивизмом као водећом парадигмом, агроекономска мисао била је усмерена на ефекте реформисања поседовних односа, као и на импликације трговинске и макроекономске политике у пољопривреди. Удаљавање од секторских тема почиње током 1960-их, када у фокус први пут доспевају сељачко, породично газдинство и његова економија, али и низ других тема вазаних за структурно реформисање сектора које се данас сагледавају у оквиру концепта руралног развоја.

Раст интересовања аграрне науке за руралне теме је у наредним деценијама био условљен вишеструким факторима, као што су: а) увођење мера структурне подршке у контекст европске пољопривредне политике, б) појава нових развојних модела, намењених земљама у развоју и решавању њихових, пре свега, прехранбених проблема, ц) повећање фокуса јавних политика (аграрне, социјалне, политике регионалног развоја) на растуће развојне диспаритете на релацији урбано/рурално, и д) потреба јаче контроле шире друштвене заједнице над питањима заштите животне средине и природних ресурса, у којима је пољопривреда један од кључних чиналаца.

Почетком XX века, агроекономска наука и политичка пракса суочавају се са потребом преиспитивања низа решења у приступима везаним за пољопривреду и руралне средине. Вашингтонски консензус, са својим неолибералним ставом о ресурсима, ценама, квотама и потреби преусмеравања државних субвенција од произвођача ка јачању јавних услуга и инфраструктуре, након три деценије је довео до контроверзних резултата. Велика концентрација сиромаштва у руралним подручјима, прекомплексне политике са недостатком фокуса, лошим резултатима и недовољном одрживошћу постојећих решења, намећу обавезу преиспитивања политика националних влада земаља у развоју и донатора, у суочавању са овим изазовима. На другој страни, нови политички концепти, пре свега одрживи развој и мултифункционална пољопривреда, проширили су спектар улога и функција пољопривреде на „испоручивање“ низа јавних добара и услуга. На тај начин су и иначе комплексне везе које пољопривреда има у систему научних дисциплина, постале још сложеније. Одрживост прехранбеног система, нови социјални, еколошки, климатски и други проблеми који погађају руралне средине, уз класичне секторске теме везане за производни и вредносни ланац у производњи хране и конкурентност, захтевају комплексна знања и ефикасне системе њиховог трансфера до крајњих корисника (како произвођача тако и доносиоца политичких одлука).

Колико модерна (агроекономска) наука може да допринесе ефикасном суочавању пољопривреде и руралних подручја са овим изазовима? У вези с тим, намећу се три питања: а) има ли, и каквих, нових знања, и б) јесу ли та знања

релевантна за кориснике, ц) како је повлачење државе из низа улога које је традиционално имала у аграном сектору, па тако и из посредовања у пружању саветодавних услуга произвођачима, утицало на приступ корисника новим знањима, вештинама и технологијама.

Неретко се чује став да су понуђени одговори за развојне изазове руралних средина резултат еволуционарних, више него револуционарних решења, која су и наука и креатори политика нудили. Два су узрока томе: а) мањак експертизе у области руралне економије па, самим тим, и егзактних економских теорија које би објасниле развојне детерминанте руралних средина, понашања руралних домаћинстава и заједница, и др. и б) дефицит емпиријских истраживања, уз истовремену ниску релевантност резултата других друштвених наука (које су недовољно ослоњене на нормативне анализе) за политичке одлуке.

Нови глобални развојни трендови довели су до опречних ставова о перспективи односа пољопривреде и руралног развоја. Док се, на једној страни, сугерише потреба преиспитивања могућности пољопривреде да допринесе економском расту и развоју руралних области (Ashley, Maxwell, 2001; Ellis & Harris, 2004), на другој се заговара неприкосновеност суверености у храни и контроли аграрних ресурса, као предуслова напретка и развоја (Borras and Franco 2012). Између ових крајности је широка лепеза тема о описаним изазовима, на које је одговор немогуће дати без валидних емпиријских интер и мултидисциплинарних истраживања.

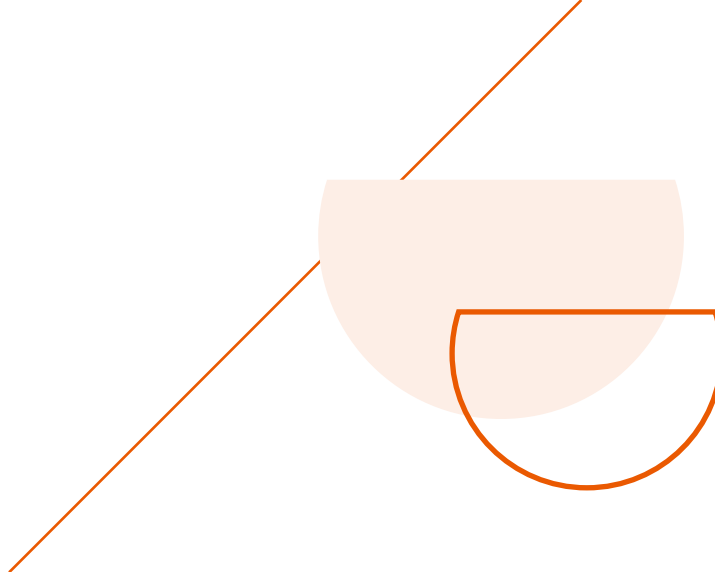
Заштита народног неимарства као културног добра

Естела Радоњић Живков

Републички завод за заштиту
споменика културе, Београд

УДК: 911.3:699.8 (Нојић, Б.)

Народно градитељство је тек у другој половини XX века почело да се анализира са аспекта поседовања споменичких својстава и вредности. Поред чињенице да га је законодавац препознао као врсту културног наслеђа, у пракси се често његов значај доводи у питање. Вредновање и препознавање вредности народне архитектуре захтева посебне вештине и знања, који се, нажалост, не стичу факултетским образовањем. Тренутно је у Србији заштићено око 350 добара народне архитектуре. Велики број споменика сеоске архитектуре, који су евидентирани и забележени у првој половини XX века, нису преживели довољно дуго да буду вредновани, документовани и заштићени. У сеоским срединама и даље постоје овакви споменици, али већина још увек није „откривена“, документована и заштићена. Несагледавање целокупности фонда народног градитељства проузрокује стварање погрешне слике живота у селу XIX века у Србији.

У овом раду је представљен корпус народног градитељства који је уврштен у непокретна културна добра Србије. Представљено је стање у коме се налазе, као и актуелни проблеми у њиховој даљој заштити и очувању. Поред слике коју о народној архитектури чува држава по Закону о заштити културних добара, постоји и паралелна слика о старим кућама, које још увек нико није евидентирао и заштитио. Оне често откривају још једну страну наше прошлости, која сведочи о култури становања у XIX веку далеко више него заштићени споменици културе.

Колики је напор потребан да целокупно народно градитељство сачувамо као сведочанство прошлости? Однос према овој врсти наслеђа од стране становништва у протеклом периоду није био благодан. Генерације које су расле у старим кућама нису схватале њихову вредност. Нове генерације, које су порасле у градовима, почињу да на ову врсту наслеђа гледају као на сведочанство времена у којима су живели њихови преци, што даје добар полазник за правилну интерпретацију и промоцију народног градитељства, што ће омогућити и његово даље очување.

Демографски трендови и перспективе на руралном простору Србије

др Владимир Никитовић,
Институт друштвених наука,
Центар за демографска истраживања
УДК: 911.3:314 (497.11) (Кojiћ, Б.)

Данас не знамо шта се подразумева под појмом села и руралног простора у Србији. Званична статистика је последњи пут разликовала сеоска од осталих насеља у попису становништва 1981. године. Већ сам проблем дефинисања појма указује на сложене дубинске процесе, који нису у потпуности разумљиви истраживачима у бројним дисциплинама које се баве проучавањем села, односно карактеристика и активности њихових становника. Кључни разлог лежи у урбанизацији, глобалном цивилизацијском процесу, који је током последњих неколико деценија доживео експанзију у свим регионима света, али и нове еволутивне форме. За разумевање демографских процеса у руралним просторима од посебног значаја је схватање улоге и даљег развоја урбанизације, односно импликација које она има на савремене видове мобилности становништва, те обим и структуре руралних популација. Управо је пренебрегавање ових процеса разлог погрешних тумачења демографских трендова у руралним просторима Србије. У условима када је технолошки развој за непун век, од Велике депресије пред Други светски рат, када је човечанство бројало две милијарде људи, дозволио пораст до преко пет милијарди, јасно је да актуелни и будући начини производње хране која се одвија у руралним просторима не могу бити исти као некад. Нажалост, српско село није значајно напредовало у међувремену, а што је још поразније, представа о његовој улози и функцијама није суштински промењена, што показује дубинско неразумевање промена које су се одиграле нити оних које следе. Ту долазимо до кључне тезе – Србији нису потребна ни бројна сеоска насеља, ни бројна популација на селу, нарочито није потребан масовни повратак на село, који се често апострофира у јавности, нажалост и у научној, као решење демографских проблема. Штавише, највећи део демографски „угрожених“ села, нарочито оних у најнеприступачнијим деловима земље, изгубио је свој историјски разлог настанка још пре убрзане социјали-

стичке индустријализације. Број, размештај и структура сеоских насеља требало би да се прилагоде савременим условима организације привреде и друштва, што подразумева гашење и дислоцирање одређеног броја насеобина, насталих углавном у отоманско време. Нажалост, гашење и трансформација насеља у Србији доживљава се често као снажан ударац на „традицију“. Као да пре „вековних огњишта“ није било „вековних“ сојеница, земуница или пећина, као да се после традиционалног села не може живети у „вековним“ градовима или модерним селима, а после њих у неким новим адекватним видовима друштвеног битисања. Резултат неуспешне или „заглављене“ урбанизације код нас је и растући број насеља која се нису функционално дефинисала, па данас имамо феномене, попут Калуђерице, највећег „дивљег“ европског насеља у окриљу главног града.

Актуелно питање „опстанка српског села“ је, заправо, квазидемографски проблем. Јер, у Србији, као и у Албанији, и дан-данас скоро свака друга особа живи на селу. Ако говоримо о ревитализацији сеоских насеља, развоју пољопривреде као важне гране наше привреде, па чак и само о уравнотеженом просторном развоју земље, толики број

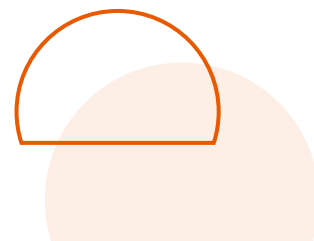
људи, поготово старих, далеко је од неопходног. Холандији, као једној од најпродуктивнијих пољопривреда довољно је да има тек сваког седмог становника на селу, Новом Зеланду, за највећу производњу вуне, сваког осмог, а Аргентини, као једном од најпознатијих светских произвођача говедине, тек сваког четрнаестог. Управо је то и једини одговор на „питање гашења села код нас“. Ревитализација и опстанак српског села лежи преваходно у модернизацији начина пољопривредне производње, која се код нас никада није суштински одиграла, а последично и у модернизацији сеоских простора као оквира ове привредне делатности. Стога, Србији дугорочно треба рационализована мрежа насеља, са јасном функционалном хијерархијом, где ће већина становништва живети у урбанизованим целинама прилагођеним савременим људским потребама, а мањи проценат демографски виталног становништва ће се бавити модерном пољопривредом. Оваква стратегија ни најмање није спутана демографским тенденцијама, чак ни овако неповољним какве су код нас. Напротив, њеном реализацијом знатно би се допринело и дугорочном демографском опоравку земље.

Рурално планирање у Србији

проф. др Бранка Тошић
Универзитет у Београду,
Географски факултет
УДК: 911.37:711 (497.11) (Кojiћ, Б.)

Рурално планирање, односно планирање руралног развоја, представља све значајнији сегмент приликом израде просторних планова у Србији, будући да досадашње активности усмерене на решавање проблема на руралном простору нису дале очекиване резултате. У том процесу, усвајањем термина интегрални развој, односно поштовањем принципа одрживог развоја, просторно планирање третира рурални простор третира првобитно у односу на економски развој и побољшање живота становништва, али му временом прикључује и друге аспекте – социјални и еколошки, као и развој у области културе. Просторно планирање, као друштвена активност у Србији, све више је, дакле, усмерено на превазилажење постојећих проблема, на организацију, унапређивање и на планирање руралних простора: развој различитих приоритетних привредних и непривредних делатности у сеоским насељима (пољопривреда и шумарство, са прерађивачким делатностима у малим и средњим предузећима, народна радиност и занатство, трговина, туризам итд., али и објекти јавних служби и друге услужне делатности), побољшање комуналне опремљености сеоских насеља, развој инфраструктуре, заштита наслеђа културе и очување идентитета, као и еколошка заштита простора, уз рационално коришћење природних ресурса.

Савремени приступ планирању руралног простора може се сагледати применом различитих инструмената развоја на глобалном, претежно европском нивоу, где су дефинисани бројни стратешки циљеви и предложене мере за њихову реализацију, пре свега у усвојеним документима – стратегијама развоја, плановима, локалним акционим плановима, програмима развоја и сл. Ти инструменти обухватају и предвиђене финансијске мере, институције и

актере задужене за мониторинг и имплементацију дефинисаних планских мера, и одрживе принципе од којих се полази и који се поштују у поступку планирања. Политика руралног развоја у Србији, иако није идентична европској, у својим плановима примењује стратешке смернице које су дефинисане у „крвним” документима планирања просторног развоја на европском нивоу.

У претходним деценијама, пре доношења новијих закона о планирању, а посебно последњег усвојеног Закона о планирању и изградњи (2009. године, са каснијим изменама), код нас је рурално планирање обухватало претежно изградњу и уређење сеоских насеља, тако да је било предмет првенствено урбанистичког планирања. Као предмет просторног планирања, рурална насеља су третирана као елементи мреже насеља, односно територијалне организације насеља, без детаљнијег улажења у њихову структуру. Сегмент везан за проблематику насеља, у оквиру друштвеног комплекса истраживања (становништво, насеља и јавне службе), обухватао је и дефинисање мера за рурални развој.

Рурални простор, са својим основним карактеристикама, данас је предмет просторних планова на свим територијалним нивоима, од Просторног плана Републике Србије, преко регионалних планова и просторних планова подручја са посебном наменом, до просторних планова јединица локалне самоуправе, који постају све значајнији када је у питању управљање руралним простором. Другим речима, планирање урбанистичке структуре сеоских насеља није предмет само урбанистичких него и локалних просторних планова, пре свега законским увођењем (2014) израде Уређајне основе за село. Организација мреже сеоских насеља, као и ненасељени рурални простор у целини, обрађују се просторним плановима на различитим територијалним нивоима, са разликама у приступу, тако да се и различито одређују глобалност и стратешка визија, односно оперативност или детаљност у сагледавању те важне проблематике. Поступак реализације дефинисаних циљева и мера у просторним плановима у Србији везује се за десетогодишње периоде и тежи укључивању свих актера и грађана, односно укупно ангажовање заједнице, не само при усвајању докумената него и у току процеса њихове израде.

Рурални простор из социолошке визуре - (ре)конструкција слике о руралном простору

доц. др Јована Чикић
Универзитет у Новом Саду,
Филозофски факултет,
Одсек за социологију
УДК: 911.37 (Којић, Б.)

Рурална социологија (и друге науке и дисциплине које се баве руралним) сведочи о трансформацији савремене руралности. Раније присутне и препознатљиве границе између руралног и урбаног данас се бришу, рурална економија се диверзификује, а рурална култура глобализује. Трагајући за заједничким именитељем наведених промена, савремена руралносоциолошка анализа враћа се на једној од кључних (али чини се помало забрављених) социолошких категорија – руралном простору. То је супстрат који омогућава, али и ограничава домете и облике руралности (као специфичног начина живота) која га повратно преобликује, у складу са (друштвеним) могућностима и (индивидуалним и друштвеним) потребама. Између руралности и руралног простора постоји стална интеракција кроз коју се и једно и друго мењају, тако да буду део уже или шире просторне, економске, друштвене и културне целине, али и да буду капитал у руралном развоју.

У раду се истраживање руралности и руралног простора базира на схватањима страних и домаћих аутора. Полази се од Халфакријевог троструког поимања руралног простора – као конкретног простора, формалних представа о руралном простору и места у којем се одвија свакодневни рурални живот. На ово се надовезује Уријево тумачење реконструкције руралности у савременим друштвима које је последица преобликованих образаца и алокације капиталистичке производње. За разумевање карактеристика савремене руралности и руралног простора нужно је и увиђање различитих дискурса – од академског преко политичког и свакодневног до медијског - о чему говори Вудс. Посебна пажња посвећује се Мардоковом схватању о хибридности руралног простора која произилази из руралне премрежености и умрежености. Наравно, не заборављају се ни идеје домаћих мислилаца који су се бавили руралним простором – овде се, пре свега, мисли на радове

Вукосављевића, Којића и Стојанова који се сматрају кључним за социолошко истраживање и разумевање просторне димензије руралне структуре, а тиме и руралне друштвене структуре у целини. Тако, Вукосављевић у „Историји сељачких друштава“ уочава и наглашава узајамни детерминизам између начина привређивања, типа и облика становања, сеоских културних образаца и руралног простора (пре свега, простора у социјалном смислу). Којићево инсистирање на руризму као пракси уређења руралног простора блиско је савременим тумачењима реконструкције руралности у циљу обезбеђивања континуитета у руралној економији. Бавећи се темељним руралносоциолошким појмовима, Стојанов се веома инспиративно пита о природи руралности, руралног простора, па и руралног развоја.

Приказ схватања наведених домаћих и страних аутора има за циљ да укаже да два централна проблема савремене руралне социологије. Први проблем тиче се хибридне природе руралног простора. Наиме, овде се заговара идеја да савремени рурални простор није монолитан, већ да је сачињен из разнородних сегмената – природних/вештачких, традиционалних/савремених – који су међусобно повезани вишеструким везама. Хибридно-ност произилази из и доприноси мултифункционалности руралног простора, из његове умрежености са другим просторима, али и из савремених образаца његове производње и потрошње. С тим у вези, поставља се и друго питање – како се доживљава савремени рурални простор? Овде није реч (само) о индивидуалном доживљају руралног простора (и руралности), већ се овде питамо и о друштвеној (ре)конструкцији слике о руралном простору, у смислу његовог друштвеног дизајна и (re)brandinga. Оба питања представљају полазну тачку, али и исходиште у социолошком истраживању руралног развоја.

Човек и рељеф: геоморфолошка истраживања руралног простора

мр Марко В. Милошевић

Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ

УДК: 911.2:551.4 (Којић, Б.)

Рељеф има двоструки утицај на формирање грађевинског подручја сеоских насеља и односи се на њихово лоцирање и морфологију. У сагледавању критеријума за вредновања која је човек примењивао приликом избора места, најпре треба да се пође од његове перцепције рељефа. Гносеолошки гледано, перцепција примарно почива на визуелном сензуализму, потом и на емпирији, али и обичајима и веровањима. Визуелни сензуализам се заснива на морфометријским и хидрографским карактеристикама рељефа (нагиб, експозиција, хипсометрија, доступна вода), док емпиријски подразумева спознају геодинамичких процеса, чији интензитети у дужем повратном периоду могу имати особине природних хазарда (поплаве, клизишта, лавине, итд), што је у прошлости условљавало премештање насеља. Перцепција често може бити „контаминирана“ друштвено-историјским и политичко-безбедносним процесима, тако да се мотиви, као и критеријуми вредновања рељефа временом могу мењати. Опстанак одређеног број насеља у Србији, из угла данашњег *homo oeconomicus*-а је неодржив, па њих карактерише изузетно ниска пољопривредна продуктивност, као и негативни демографски процеси (негативни природни прираштај, интензивна емиграција, гашење насеља). Зато је важно да се критеријуми вредновања рељефа при избору места за оснивање насеља посматрају у дијахронијској, а не синхронијској перспективи. Цвијић (1902) је издвојио географске и топографске погодбе за лоцирање насеља. Под географским погодбама подразумевао је положај насеља у односу на главне саобраћајне правце и већа насеља, док је топографским погодбама сматрао природне услове (нагиб, висина, експозиција) и изворе (доступност воде, шуме) којима располаже сам локалитет. У његовом тумачењу, за лоцирање сеоских насеља значајне су искључиво топографске погодбе. Према начину сагледавања утицаја рељефа на лоцирање насеља, могу се издвојити два приступа. Први је морфогенетски приступ,

који подразумева утврђивање типа и облика рељефа на коме се налази насеље. У типу и облику рељефа „записане” су морфодинамичке, морфометријске, хидрографске и хидрогеолошке карактеристике датог простора, које могу имати својство услова и извора (као pull фактори). Такав приступ је дефинисао Јован Цвијић (1922), који је у складу са наведеним критеријумом извршио систематизацију на: а) села на морфолошким границама, б) села на терасама и на плавинама, в) катуне на моренама и другим глацијалним облицима и д) села у карсним улегнућима. Уважавајући овај став Букуров (1952) и Ђурчић (2001, 2004, 2007, 2010) су извршили систематизацију војвођанских насеља. Други приступ заснива се само на морфометрији, односно на анализи нагиба и хипсометријских карактеристика насеља. Овакво сужавање вредновања облика рељефа на само један атрибут доводи до редуковања његових квалитета, укључујући и оне који су можда имали кључну улогу приликом избора локације. Тако они постају невидљиви у даљем истраживачком процесу и просуђивању, што је својствено планерској пракси (Бурсаћ, 1996; Џелебџић & Јокић, 2003; Ђорђевић, 2004).

Према евиденцији сарадника Географског института „Јован Цвијић” САНУ, која је базирана на пописима становништва (2002, 2011), теренским истраживањима и другим писаним изворима, на простору Србије су, до сада, евидентирана 24 угашена сеоска насеља. Од њих, два насеља су плански угашена (расељена), као последица ширења површинских копова рудника „Колубаре“ (Сакуле, Мали Борак), док су остала спонтано расељена. Наведена насеља налазила су се у висинском појасу између 75 и 1.460 m надморске висине. Према генези, утврђено је да рељеф није био референтан критеријум приликом одређивања локације једног броја насеља, већ су то били одређени друштвено-политички фактори (Молин, Вукојевац, Тачевац). Рељеф је код ових насеља представљао push фактор, који је допринео њиховом гашењу (природни хазарди, дефицит природних услова и извора). Код осталих насеља је утврђен утицај рељефа приликом бирања локације за њихово формирање. Заједнички именитељ им је то што се налазе у изворишним челенкама, ерозивном флувијалном облику који карактерише висок степен морфолошке изолованости. Управо то својство је било пресудно за препознавање ових простора као атрактивних за насељавање у периоду дуге друштвено-политичке нестабилности. Хуманизацијом екумене, постали су интензивно емиграциони, што је за крајњу последицу имало гашење насеља.

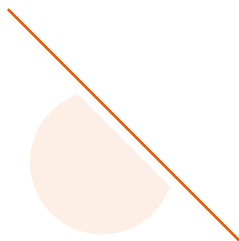
- Букуров, Б. (1952). Географски положај Бачких насеља. Зборник Матице Српске, серија природних наука, св. 3.
- Бурсаћ, М. (1996). Географски потенцијали – вредновање и планирање насеља. Посебна издања, књ. 49. Београд: Географски институт „Јован Цвијић” САНУ.
- Ђорђевић, Ј. (2004). Типологија физичко-географских фактора у просторном планирању. Посебна издања, књ. 59. Београд: Географски институт „Јован Цвијић” САНУ.
- Ђурчић, С. (2001). Насеља Срема. Географске карактеристике. Нови Сад: Матица Српска и ПМФ институт за географију.
- Ђурчић, С. (2004). Насеља Баната. Географске карактеристике. Нови Сад: Матица Српска.
- Ђурчић, С. (2007). Насеља Бачке. Географске карактеристике. Нови Сад: Матица Српска.
- Ђурчић, С. (2010). Насеља Војводине. Географска синтеза. Нови Сад: Матица Српска.
- Цвијић, Ј. (1902). Антропогеографски проблеми Балканског полуострва. Насеља Српских земаља, књ.1. Београд
- Цвијић, Ј. (1922). Балканско полуострво и јужнословенске земље. Основе антропогеографије. Београд: Државна штампарија Краљевине СХС.
- Џелебџић, О. & Јокић, В. (2003). Definisanje i osnovni indikatori održivosti planinskih područja. U Održivi razvoj planinskih područja Srbije, Posebna izdanja, knj. 42, 29-40. Beograd: IAUS.

Од чега почиње пољопривреда? - маргиналије -

Бранко Б. Бојовић

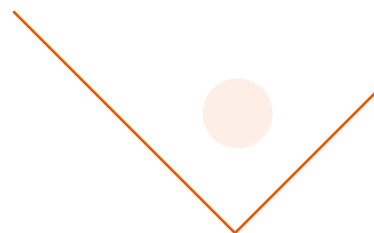
Академија архитектуре Србије

УДК: 911.373:631 (Којић, Б.)

На самом почетку, аутор истиче став да пољопривреду свуда у свету примарно одређују земља, вода и сунце, тј. клима. У држави Србији, све мере у пољопривреди углавном се свде на агроекономске мере, које се примењују углавном на нецелисходан начин. Србија је мала земља са великим регионалним разликама, које су условљене комплексом природних и антропогених фактора. Аутор износи свој став о настанку проблема које данашње село у Србији има и тежиште ставља на историјски развој у протеклих 200 година.

Почетком XIX века, Србија је шумом обрасла и ретко насељена земља, са претежно разбијеним насељима, од којих је велики део настао из збегова. Са добијањем аутономије 1830. године, Србија укида феудализам и постаје обећана земља за усељенике из свих држава у окружењу. То усељавање се подржава, а оно по правилу подразумева крчење шума и успостављање релативно малих земљишних поседа. У исто време, у Србији долази до оснивања низа нових сеоских насеља, а прелазак са феудалне, натуралне на робно-новчану привреду подразумева формирање новог система насеља, тј. стварање сеоских варошица (данас: центри заједница села), варошица (које замењују феудалне паланке) и градова. У таквим условима, Србија постаје земља капиталистичке, тржишне привреде, земља ситних и сиромашних, али слободних сељака. Сељак у тој Србији постаје водећа социјална снага, субјект свих политика које води држава.

Процес интензивног насељавања Србије траје све до Првог светског рата. Срби су прави сељачки народ, сељак носи главни терет развоја и опстанка Србије, како у рату тако и у миру.

Са стварањем Југославије 1918. године, ситуација се радикално мења. Тридесетих година прошлог века, укидањем сеоских и стварањем административних општина, сељак се у трену из субјекта претвара у објект политика и доводи у пасивну позицију, позицију сваковрсне манипулације.

Са победом у Другом светском рату, у коме је такође изнео главни терет, сељак је очекивао испуњење обећања о братству радника и сељака. Уместо тога, доживео је прво принудан, а после обавезан откуп пољопривредних производа по ценама испод економских, све са позивом да је потребно нахранити градско становништво, што се могло остварити и без мера репресије. Сељацима је одређен земљишни максимум од 10 хектара, независно од бонитета земљишта. То је довело до фактичког протеривања сељака са земљишта ниже плодности и пражњења територија и нестанка великог броја сеоских насеља. Пољопривредни комбинати су преузели бригу о исхрани градова, а село је препуштено стихији накупаца, препродаваца, викендаша и др. Земљишни максимум је агроекономска мера која је заснована на идеолошким ставовима и предрасудама о сељаштву и у нескладу је са дијалектиком производних, тј. природних фактора у којима сељак привређује – сељаци су једнаки као грађани, а не као привредници. Идеја о једнакости се претворила у сопствену дијалектичку супротност, у неједнакост и дискриминацију. Та лажна једнакост траје и даље, држава исте услове за оснивање задруга предвиђа и у зонама чернозема и у зонама VI и VII бонитетне класе

земљишта, што је понављање исте заблуде из првих послератних времена.

Излаз из овог зачараног круга аутор види у ангажовању државе на уређењу пољопривредних подручја, што је посао државе. Требало би почети од територија које су у великој мери или потпуно напуштене због тога што је у таквим подручјима лакше деловати. Аутор предлаже низ мера као што су:

- ▶ комасација, да би се одвојила најнепогоднија земљишта за обраду – земљишта на великом нагибу, захваћена интензивном ерозијом и сл.;
- ▶ та земљишта треба пожбуњавати и пошумљавати;
- ▶ издвојити нестабилна земљишта и активна клизишта и њих санирати разним мерама;
- ▶ одредити позиције малих водних акумулација, са циљем водоснабдевања сеоских насеља;
- ▶ извршити пољопривредну рејонизацију, односно ускладити врсту производње са стварним потенцијалима подручја;
- ▶ формирати национални институт за развој села, који би био организован по регионалном принципу и који би деловао према дијалектици и природи и карактеру простора;
- ▶ извршити груписање и укрупњавањеседа;
- ▶ формирати државни фонд за откуп запушеног и необрађеног земљишта;
- ▶ формирати аграрну банку за подршку пољопривредној производњи;
- ▶ формирати велике поседе који би били основа за нову политику насељавања Србије;
- ▶ изградити политику стимулације пољопривредника, која одговара стварним условима производње;
- ▶ итд.

Интердисциплинарни приступ у изучавању села

проф. др Милован М. Митровић
Академијски одбор за село САНУ
УДК: 911.373 (Кojiћ, Б.)

Село је сложена друштвено-просторна група на коју утиче велики број разноврсних услова, почев од природних околности, преко друштвено-економских и политичких, па све до социо-културних чинилаца, који су на различите начине структурисани у различитим просторним и временским констелацијама. Отуда је за целовито сагледавање и свестрано научно проучавање села као вишедимензионалне друштвене творевине неопходан интердисциплинарни приступ. Такав приступ има и најдужу традицију која је настајала у монографским студијама села и сеоских подручја, које су од почетка, па све до данас, најраширенији начин њиховог изучавања. За монографска проучавања села најчешће се организују тимови истраживача, у којима су обично антрополози, социолози, културолози, демографи, лингвисти, агроекономисти, историчари, правници, географи, биолози и други. Конкретан састав и организација истраживачких тимова увек се прилагођавају природним и друштвеним специфичностима дотичног села и шире области у којој се оно налази. Од тога углавном зависи какви ће методолошки модели и теоријски приступи у истраживању бити примењени и која врста научног дискурса ће бити основна.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

72.071.1:929 Којић Б.(082)
72(497.11)*19*(082)
012 Којић Б.

БРАНИСЛАВ Којић - простор у селу, село
у простору / [аутори каталога [тј.] радова
Злата Вуксановић-Мацура ... и др.]. - Београд
: Географски институт "Јован Цвијић" САНУ
: Галерија науке и технике САНУ, 2017 (Панчево
: Inovatic Wolf). - 112 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 500. - Хронолошки преглед значајнијих
догађаја у животу и раду Бранислава Којића:
стр. 53-63. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз поједине
радове. - Библиографија Бранислава
Којића: стр. 64-69. - Садржи и: Књига сажетана
са научне конференције.

ISBN 978-86-80029-74-0 (ГИЈЦ)
1. Вуксановић-Мацура, Злата, 1971- [аутор]
а) Којић, Бранислав (1899-1987) - Зборници

COBISS.SR-ID 246362380

„Концепт изложбе „Бранислав Којић — простор у селу, село у простору“ у односу на тематски оквир у коме је до сада представљан опус једног од најзаслужнијих архитеката српске и југословенске модерне представља двоструки искорак. Идеја која стоји иза поставке не само што доводи у фокус значајни део његовог рада посвећен истраживању просторно-организационих проблема сеоских насеља, већ истиче важност и континуитет једне теме која је у историји и теорији архитектуре увелико занемарена, а којој је Којић у послератним годинама свог рада дао изузетан допринос. Актуелизујући искуства његовог истраживачког рада и закључака, ова изложба изнова отвара питања руралног планирања и антропогеографије која је Којић утемељио са свестраношћу свог проучавања прошлости и богатством визије бољих насеља будућности.“

проф. Бранислав Митровић, редовни члан САНУ

„Ауторке каталога, препознале су значај мултидисциплинарних научних истраживања академика Бранислава Којића. Иако је академик Којић у области архитектуре познат пре свега као творац унутар модерне архитектуре у Србији и Београду, његов опус рада се односио и на проблематику сеоског, народног градитељства. Међутим, у научним и ширим академским круговима тај акценат његовог рада није био довољно препознат. На тридесетогодишњицу његове смрти, ауторке, иначе запослене у Географском институту „Јован Цвијић“ САНУ, су публикацијом тај његов допринос приближиле и научно-стручној, али и широј јавности.“

*др Жељко Бјељец, научни саветник
Географски институт „Јован Цвијић“ САНУ*